

CUPRINSUL

<i>N. Iorga :</i>	Intre Braşov şi Câmpulung [†] Acum o sută de ani
<i>Aurelian Sacerdoţeanu :</i>	Andreanum şi alte acte
<i>Alexandru Ceuşianu :</i>	Cronica evenimentelor din 1848—49 de Şt. Branea
<i>V. Branisce-Căliman :</i>	† Cincinat Pavelescu
<i>Dr. Ilie Dăianu :</i>	Amos Frâncu şi Avram Iancu
<i>A. P. Bănuţ :</i>	Zaharie Boiu
<i>R. Dehmel—S. B. :</i>	Clopotele de Crăciun
<i>Al. Lascarov-Moldovanu :</i>	Flori de lumină
<i>D. Olariu :</i>	Cântare către tine
<i>Ecat. Pitiş :</i>	Sufletul măicuţii
<i>V. Netea :</i>	Moment . . .
<i>A. P. Bănuţ :</i>	Cugetări. Pagină de umor şi satiră
<i>H. Petra-Petrescu :</i>	Pe ce lume trăim?
<i>S. Tamba :</i>	Din stânga şi din dreapta
<i>At. C. B., Ax. Cr., şi A. B. }</i>	Dări de seamă

Paginile administraţiei şi poştă redacţiei.

380068

TARA BĂRSEI

APARE TOT LA DOUĂ LUNI
SUB CONDUCEREA PROFESORULUI AX. BANCIU

Redacția și }
Administrația } Str. Mureșenilor No. 22, I. Brașov

Abonamente și achitări de abon. se pot face și la d. *D. Berbecar*,
com., Str. Voevodul Mihai 7.

ABONAMENTUL

PENTRU UN AN LEI 260 ACHITAT DECURSIV LEI 300 NUMĂRUL LEI 50
Pentru străinătate Lei 400—

INFORMAȚIUNI

Pentru autori

Manuscrisele primite la redacție nu se inapozază.

Autorii, ale căror articole urmează să se publice, vor fi incunoștințați despre aceasta.

Extrase din articolele publicate în revistă se pot face plătinindu-se tipograful numai costul hârtiei și al trasului.

O coală 16 p. formatul revistei.

50 ex. Lei 320, 100 ex. Lei 440, 200 ex. Lei 540

8 pag.

50 ex. Lei 230, 100 ex. Lei 270, 200 ex. Lei 320

Revista noastră tipărindu-se într'un număr limitat de exemplare, nu putem trimite câte două exemplare din același nr. în contul *unui* abonament. Ni s'ar descompleta colecțiile de rezervă. De aceea, rugăm pe toți abonații noștri ca, în interesul lor, să ne avizeze din vreme în caz că și-au schimbat domiciliul sau n'au primit vre-un număr. Reclamațiunile prea întârziate nu le putem lua în considerațiune.

*

Cine dorește răspuns, e rugat să trimită și mărcile poștale necesare. În lipsa acestora, nu li se răspunde decât la poșta redacției.

Tot așa și cei care nu se mulțumesc cu confirmarea în corpul revistei a primirii abonamentului și doresc să li se trimită și chitanța de achitarea abonamentului.

*

Oricine reține vre-un număr, se consideră abonat.

*

Meseriașilor și negustorilor care vor abona revista, achitând anticipativ costul abonamentului pe un an, dacă ni se cere, li se va anunța gratuit adresa în corpul revistei, anul întreg.

*

Cei care ne vor face 10 abonamente, plătite înainte, vor primi revista gratuit, un an.

Administrațiunea.

Nu publicăm dări de seamă decât despre lucrările primite la redacție.

Nu luăm notă de cuprinsul revisteior ce ni se trimit decât în măsura reciprocității.

Lucrările și revistele primite la red. vor fi amintite la „Bibliografia“ acestei reviste
Reproducerea, fără indicarea izvorului, este oprită.

ȚARA BÂRSEI

APARE TOT LA DOUĂ LUNI

Redacția și administrația: BRAȘOV, STR. MUREȘENILOR No. 22

Anul VII.

Ianuarie-Februarie 1935

No. 1.

Intre Brașov și Cîmpulung

Acum o sută de ani.

Cineva mi-a dăruit de mult trei scrisori de acum un veac, bine scrise, cu o ortografie sigură — afară de repetarea deasupra a literei *i* și uneori și a lui *o*, — dar pe cea mai mizerabilă hîrtie, aproape de calitatea celei de împachetat, așa încît au avut noroc dacă s'au putut păstra, în care trei negustori, de bună seamă toți trei din Cîmpulungul muntean — doi o și înseamnă, — se adresează aceluiaș negustor brașovean, „toptangiu“ sau, cum se zice acum: „angrosist“, pentru afacerile lor obișnuite cu firma lui.

Ele sunt interesante din mai multe puncte de vedere.

Întîi, pe lîngă bogăția actelor pornite de la Brașov, ele sunt, cred, singurele care înfățișează și scrisorile trimese către cetatea în care se vedește tot mai mult, dela publicațiile neuitatului Ioan Bogdan, ale d-lui Stinghe și ale mele, cît de mare era rolul, nu numai al Șcheenilor, dar și al negustorilor romîni sau romînizați.

În al doilea rînd se văd mărfurile — de uimit aceleași ca în privilegiile din veacul al XIV-lea și al XV-lea — care treceau din Brașov, servit acum de acei Romîni în locul exclusivității săsești de pe vremuri „în țară“. Gheorghe Mîrzovici (fiul lui Mîrzea), Ștefan Gheorghiu și acela a cărui iscălitură pare a fi Greceanu Costandin — se mai pomenesc un Niță Odrovici, al lui Odra, un Dumitru, un Giovelcă sau Giuvelcă, a cărui familie mai există, un nea Gheorghe Țov, un Nicolae și chiar unul din Pitești: chir Hagi Pop Teodosie, importă fier în măji și „fier lung de care feresc căruțile“, coase, cazane, cisme, geamuri, sticle, „clopote

mari, pălării de la pălărieri, streșini (borurile sau bourii (!) de acum), lăute, alăute, zahăr. Sitele pentru „a cerne piatra cea lămurită“, la sticlăria Golescului a lui Dinu (călătorul în Apus), la „fabrică“, reprezintă, cu deslușirile amănunțite, în care e vorba de „ciurelul de mălai“, de sitele cu două *văcălii* pentru făină, „fruntea făinii“ și „brutărești“, o adevărată revelație de veche tehnică.

De la Cîmpulung vine, în schimb, lînă și „țoluri pentru învelitul mărfii“.

Negoțul se face din cînd în cînd prin bîlciuri, ce se zic aici „tîrguri“. Principalul e al Sfîntului Ilie, la Cîmpulung. Mîrzovici înștiințează la 1829 că nu se mai țin cele din satele Stănești și Gemenea — total neștiute pînă acum, — din cauza ciumei, a „molimei“, care se „încinsese“ la București. Zilnic însă, se trimete prin binecunoscuții cărauși, Prahovenii, sau, cum scrie Mîrzovici, „Praovenii“, breaslă importantă și folositoare țerii, pe care noile mijloace de transport au desființat-o.

Trimeterea e în „rînduri“, și categoriile de marfă se cheamă „condeie“, termen care se mai păstra într'un sens general prin Moldova-de-sus, în copilăria mea. Cînd o comandă era isprăvită, aceasta însemna că „s'au legat condeiele“. Socoteala, „înnumărarea“, se face în funți; la fier — în măji și în ocă. Pe balturi se pune, se „înseamnă“ „marca“ fiecărui cumpărător. La sosire se face verificarea, „proba“, la „cîntar“ și, cum se întîmplă că la un client nu se ajunge și la altul prisosește, împotriva celor cuprinse în „foaia de marfă“, urmează reclamații.

Plata se face imediat sau cu termen, care se zice, după grecește, „diorie“. Moneda e variată: florini și crăițari firește, sfanți, — și de lei de la noi se vorbește, — dar și *dodecari* și acei *reali*, *sultaninii*, galbeni turcești, cari pentru Gheorghiu sunt „rialuri“. Ei vin în gropuri de bucăți, care se cheamă, după nemțește, „știucuri“. Ca să nu se poată descoperi ușor și fura, ei se ascund, — de pildă în „punga cu alice“. Se face socoteală de „sume“, pe rămășițe sau „cusururi“ și de „bașcă“.

Se vede și de mai sus cîte elemente de limbă pot a se culege din astfel de scrisori, care mai zac, de sigur, cu sutele prin săltarele familiilor ardeleni mai vechi, care nu li înțeleg prețul; dl. N. Bănescu a căpătat de curînd toată corespondența grecească

a familiei Enghiurliu (din Enghiur, Angora). Adaug și anume forme rare sau unice, ca *o să* pentru *o* — vechea ortografie etimologică de pe la 1880 scria de fapt *uă*, din *ună*.

Din puțin iată ce, cu atenție și iubire, putem scoate.

N. Iorga

I.

Hristos anesti și cu multă plecăcune mă închin dum., jupân Sterie.

828, Mart. 29, Câmpulung.

Doo cinstite scrisori ale dum. de la 20 i 22 de zile ale aceș[tii] luni le-am primit, și cele coprinzătoare am văzut și că pântru marfa ce m'ai trimis mii am primit toate deplin la 4 teancuri, și marfa lui chir Niță Odrovici am primit la mine în prăvălie și i-am arătat scrisoarea dumitale și au oprit foia de marfă la dânsul, și am făcut și probă, după cum am scrii la sum[a] foi și am găsit greșală și mai rămân cusur f. 87, x. 57, bașca din f. 34, x. 47, ce i-ai primit dumneata pă urmă și banii până acum nu mi i-au dat, iar, dându-mi-i, ai trimiț într'acel cias de loc.

Și trimit acum cu Trică, sluga lui Giovelcă, 100 știuc riialuri, i 50 știuc dodecari, din care vii scădea cusur[ul] ci sânt dator, și ce mai trece vei socoti pe alt rând. Și mai trimiț 1 teanc de marfă pentru cele ce am de lipsă, și fac rugăcune dumitale ca, de vei putea, cât mai în grabă să silești ca să mi-o trimiț. Și toate condiele deplin să mi le trimeț după cum pe foe arat, pentru că sânt toote de lipsă. Și pântru cizme i lăute o să trimiț lână de aici i țoluri pentru învălit[ul] mărfii cu alū doile venire a Praovenilor. Și banii pentru aciastă foe ai voi triimite cât oi putea mai curând. Numai să nu te superi. Și pălăriile să zici la pălărier să le facă mai mici în streșini, și chimirele ce am fost scris înainte să rămăe, și să mi le trimiț toote după cum pă foe arăt. Acum aciasta, și sânt alū dumitale mai mic, plecat

Ștefan Gheorghiu.

[Pe margenea foi întâi:] Banii i-am pecetluit într'o pungă cu alice.

[Pe foaia a doua, cu scrisoare gălbie, de altă mână:] La scrisoare aciasta s'au trimis.

500 în 600 ștuc sfanți

239 în 49 ștuc dod., X 17.

4 x 9, x 17, un dodecar s'au trimis înapoi

[Adresa:] Cinstitului dum. jupân Sterie Arseniu cu cinste și cu plecăciune să i să dea

la Brașov.

II.

Cu plecăcune mă închin dumitale,

Jupăn Sterie... 829, Iunie 4.

Cu plecată scriisoare înștiintez dumitale că la 23 ale trecutei am fost trimis dumitale închearea socotelilor ce au fost rămas cusurū dela 26 Apr., la care scăzându bani cei trimiși de mai dinainte, au fost rămas ca să mai triimiți dumitale bani socotiți în sfaști 105 $\frac{1}{2}$, care s'au și triimis dumitale prin Niță, sluga a lui nea Gheorghe Țov, și nu știu s'au primit sau nu, că n'am primit niciun cinstit răspuns de la dumneata. Bani s'au trimis dela Mai în 23 de aicea, însă într'acea zi s'au trimis și o foiță pentru câteva condee de marfă, ca să mi să trimiță și după aceia la Mai 26 s'au trimis iarăși prin Niță, sluga a lui nea Gheorghe Țov, 55 ștucuri sfaști pentru foița de marfă ce s'au fost trimis la 26 al trec[utei]. Acum iarăși să trimise tot prin Niță, sluga a lui nea Gheorghe Țov, 290 sfaști, care să facū cu ceilalț 840, cari fac toți 1700 la foia cea care s'au poruncit condele (sic) de marfă, la care fac rugăcune dumitale ca să mi să trimiță un cinstit răspuns pentru toate de primire.

Jupăn Sterico, vei ști că târgu Stăneștilor nu s'au făcut. Așjidirea și târgu Gemenea nu să face, fiindcă au venitū poruncă de la Divan la dumnealor ispravnici precum niciun târg să nu să facă care ni s'a trimis și pitac de la ispravnic, care cu mare strășnicie ne-au oprit a nu merge la niciun târg din pricina molimii, fiindcă la București s'au încinsū foarte rău. Jupăn Sterico, la 26 Mai cu grabă am fost scris dumitale ca să mi să trimiță condeile de marfă că[t] mai în grabă; acum cu al doilea facū dumitale în știință că toate condeile dă marfă, gătindu-să toate odată, să să trimiță, fiindcă acum mai am ceva cișit (sic), iar la oă săptămână din postă. Așa mă rog: toate condeile căte s'au scris mă rog ca să mi să trimiță toate. Pentru marfă, mă rog ca să să înnumere acia bine la magazii, să nu iasă aici lipsă. Jupăn Sterico, pentru coase mă rog să-mi ei un lucru bun tot de unde vei lua pentru sama prăvălii dumitale. Și cu diorie până la spartu târgului Sfete Ilie, după cum am fostu scris dumitale. Și la sorocu acela cinstit să va trimite bani, fiindcă, dacă voi primi această marfă ce-m vei trimite acum, voi să isoflisască tot cusuru și să rămăie numai cosile, că voi să facū altă foiță pentru sama a târgului Sfântului Ilie. Și, de alta neavându, rămăi, al dumitale mai mic și plecat

Gheorghe Mărzovici.

Jupăn Sterico. M'au poftit un priiten de la sticlăria Golescului ca să-i aducă dooă săte pentru care cerne puiatra cea lămurită pentru fabriğa sticlii lor; însă aceste dooă săte să fie pânza de sărmă albă țăsută, gaurile să fie dă mari ca ale cūre-lului dă mălai și ceva mai dese. Așa mă rog, jupăn Sterico, negreșit să-mi isprăvești acest lucru, că prea mult mi s'au rugat acel priiten; sătele să fie mari ca cele cu dooă văcălii dă făină. Să-mi mai ei 4 săte cu 2 văcălii, dă care ia fruntea făinii, 4 săte cu 2 văcălii brutărești, toate să vie odată cu marfa.

2 măji fier lung de care ferescū căruțele, să fie potrivite la șini, negreșit să-mi trimiți împreună cu marfa, fiindă-că iar dă porunceală este, pentru un priiten.

Gheorghe Mărzovici.

Lada dă geamuri și 1 dă sticle top. acum s'au trimis dă aici.
2 clopote mari să vie, 1 ocă, 1 și jumătate, dă poruncală la 2 țirezi (sic) să fie bune.

[Pe margenea primei foi, de altă scrisoare:]

La această scrisoare s'au trimis 290 ștuc. sfanți.

[Adaos:] Cămpulung.

Cinstitului dumnealui jupăn Sterică Arseniu cu cinste și cu multă plecăcune, la Brașov.

Gereinigt.

III.

Cu plecăciune mă închin dumitale, jupăn Sterică.

5 Avugust 829, Cămpulung.

Cu plecată scrisoare fac rugăciune dumitale ca să binevoești de a-mi mai face puțintică marfă ce s'au însămnat pă osăbită, foae, iar care condee le vei fi legat din condeile ce să arată pă foae, acelea vor lipsi din foae, iar care nu le vei fi legat, să să facă toate, că eu, așteptându marfa aceia, am rămas până acum de n'am trimis. Să primești cu slugile lui Giovelcă l. 1000, am trimis doao sute sfanți. Cazanele socotescu că să vor fi gătit.

Mă rog să arăț la dumnealui jupăn Dimitru Hagunovici pentru niște marfă ce s'au trimis în primirea mē, a chir Chirului Hagi Pop Theodosie, s'au primit și s'au și trimis la Pitești, și răspunsu am dat de atunci, dar au perdut Praovenii scrisoarea. Acum să rugă Praoveni ca de al doilea să înștiințaz.

Jupăn Sterică, feru ce s'au trimis denpreună cu zaharu, legăturile sântu cu marca mea, șanile număr, dar la cântari lipsește 62 funți și țin feru tot neînceput: zice chir Nicolae că la feru ce ai trimis dumnealui prisosăște 14 ocă; apoi poate să fi fost și la Dimitru prisos, dar n'au vrut să-l cântărească. Socotescu că s'au greșit la însemnatu mărcilor, că văz că mi-l treci 1058 funți și la cântari lipsăște din 10 măji 2 ocă. Și mă rog, dă este greșală, să mă înștiințezi, nefiindu-ți cu supărare. De aceasta mă rog, și rămân al dumitale plecat

Greceanu Costandin.

1200 ștuc sfanți s'au priimit.

[Adresa:] Ț[institu]lui dumnealui, Jupăn Sterică Arseniu, cu plecăciune, Brașov.

[Adaus:] Am trimis și doă lăzi pentru giamuri pe slugile lui Giovelcă; am și plătit.

Kontumaz. amtlich gereinigt.

Andreanum și alte acte*)

de Aurelian Sacerdoțeanu

Problema falsurilor diplomatice a preocupat întotdeauna pe istorici, din momentul în care documentele au fost socotite ca izvoare istorice de mână întâiu. Este adevărat că din câte astfel de acte s'au păstrat, „originale“ sau copii, nu sunt autentice toate. S'a spus de mult că nu tot ceace se ascunde în arhive este adevăr.¹⁾ Din potrivă, încă dintru început lumea savantă mai mult s'a îndoit de informația documentară, decât a primit-o necondiționat. Din această cauză, încă de atunci s'a simțit nevoia să se controleze riguros afirmațiunile tuturor documentelor. Și multe au fost constatate ca falsificate interesate. Inșă trebuie să spunem din capul locului că deși falsificatul a fost deseori răspândit sub extraordinar de multiple forme, totuși e de datoria noastră să ținem seama că el n'a fost răspândit cu aceeași intensitate în *toate părțile* și în *toate epocile*. De aici rezultă nevoia că, spre a ne asigura asupra autenticității unui document, trebuie să se dea o deosebită atenție și cancelariei din care a ieșit. Acest lucru face ca documentele să nu poată fi studiate nici separat, nici parțial.

Din aceste motive critica documentelor n'a lipsit niciodată istoricilor. Foarte minuțioasă în străinătate, diplomația a ajuns să fixeze reguli precise care sunt hotăritoare în orice discuție. Mai puțin răspândită la noi, ea n'a ajuns încă să purifice tot materialul istoric cunoscut. Aceasta nu înseamnă că a lipsit cu totul. Din potrivă, se poate mândri cu rezultatele pe care le-a câștigat în dezbaterile unor falsuri celebre, în special privitoare la istoria Moldovei. Că nu a luat o extindere mai mare este explicabil, fiindcă în Muntenia și în Moldova falsurile au fost mult mai puțin răspândite,²⁾ mai ales dacă socotim lucrul în raport cu cancelariile țărilor vecine.

---

*) Note pe marginea lucrării d-lui Iosif Schiopul, *Diploma andreiană din 1224 și alte documente false sau fals interpretate*. — Cu 5 facsimiluri și 1 hartă în culori — Cluj „Cartea Românească“ 1934. 122 (123) p. Prețul 50 lei.

¹⁾ St. Bormans, *Les fausses chartes et la diplomatique*, extras din *Bulletins de l'Académie royale de Belgique*, 3-e série, t. XV. No. 5, Bruxelles 1888, p. 5.

²⁾ Cf. N. Iorga, *Notes de diplomatique roumaine*, în *Bulletin de la section historique* al Academiei Române, XVII, 1930, pp. 115—116. Falsificările cele mai multe se constată în sec. XVII și XVIII; v. Id., *Un act fals*, în *Revista istorică*, X, 1924, pp. 249—250; cf. și *ib.*, pp. 200 și 254.

Nu se poate spune același lucru și pentru Ardeal, fie cu privire la documentele emise în cancelariile locale, fie la cele emise de cancelaria regală cu privire la acest ținut. Istoricii, fie că erau Români fie de alt neam, și-au arătat părerea oride-câte-ori au trebuit să se ocupe în mod special de vre-un astfel de caz. Dar de cele mai multe ori nu s'a ajuns la o concluzie în deobște admisă prin faptul că, pe deasupra interesului științific, a dominat foarte mult și un interes național. Și cum în Ardeal erau trei națiuni care trebuiau avute în vedere, nu s'a ajuns mai niciodată la un acord comun. De altfel întotdeauna s'au prezentat ocazii ca nu tot cecece s'a lucrat să se bucure de o perfectă obiectivitate.

Aceasta fiind situația, este evident că și în diplomatica noastră orice preocupare în acest sens rămâne totdeauna binevenită. Se impun însă două lucruri: nimic să nu fie subiectiv pe de-o parte, iar pe de alta, orice noutate să fie bine susținută. Dar știm bine cât de greu este *azi* să fie împăcate amândouă aceste lucruri. Vorba Stolnicului Cantacuzino: „trebuie timp și osteneală mare“ și să nu fie „voitori de rău“ cari să defaime.¹⁾ Este dela sine înțeles că se naște un viu interes ori de câte ori se atacă astfel de probleme. De aici atenția care s'a dat fie articolelor, fie lucrărilor d. Schiopul, care se ocupă exclusiv cu documentele referitoare la istoria Transilvaniei.²⁾ Dacă pentru o lucrare mai veche³⁾ discuția se poate închide sigur printr'o refutare hotărâtă⁴⁾, pentru aceea de la care pleacă notele de față, bazată pe considerații în adevăr temeinice și asupra căreia discuția este abia la început, sunt unele lucruri care se pot lămuri, dar altele rămân dubioase. Mărturisim de la început că istoriografia românească nu are să apere în nici un caz nimic altceva decât adevărul singur și unic. Nu este nici o pagubă

---

¹⁾ N. Iorga, *Operele lui Constantin Cantacuzino*, București 1901, p. 44 și 69.

²⁾ Mie cunoscute; *Istoria Transilvaniei în secolele XII și XIII*, în *Societatea de mâine*, X, 1933, Cluj, p. 158—160; *Istoria Transilvaniei în secolele XII și XIII*, în *Țara Bârsei*, V, 1933, Brașov, p. 228—235; *Cavalerii Teutoni și Țara Bârsei*, ib., VI, 1934, p. 414—433.

³⁾ Iosif Schiopul, *Contribuțiuni la istoria Transilvaniei în secolele XII și XIII*, Cluj 1932.

⁴⁾ Cf. E. C. Lăzărescu, *Notă despre documentele Țării Bârsei și Cavalerii Teutoni*, în Școala superioară de arhivistică și paleografie, *Cursul de Diplomatică*, III, extras din *Țara Bârsei*, VI, 1934, Brașov.

dacă se constată de false o serie de documente dintre cele mai vechi, în care se arată existența Românilor pe plaiurile ardelen. Din potrivă, cu cât privilegiile dăunătoare lor sunt mai recente, cu atât se vede cât de târziu li s'au răpit drepturile lor consuetudinare. Dar, cum știința nu caută nici acoperirea lucrurilor defăimătoare și nici exagerarea celor priincioase, ci, pur și simplu, o prezentare care să fie exactă — sau cât mai exactă — este logic să nu ținem seama de nici unele din aceste reticențe.

Acestea fiind spuse, trecem la însuși scopul ce ne-am propus: cercetarea amănunțită, în marginile stricte ale disciplinei noastre, a lucrării d. Schiopul despre unele falsificate. Nu urmărim ordinea capitolelor din carte, ci luăm ca bază cronologia documentelor existente, originale sau copii.

*

Mai întâiu nu avem nimic de spus asupra considerațiilor, drepte, de la început (p. 5). Mai departe însă credem forțată rigurozitatea cu care se susține că „la miazăzi de râul Mureșului n'a existat o altă *viață politică* organizată decât a vechii populațiuni autohtone“. E drept însă că acolo „domnia regilor Ungariei era mai mult o dominațiune nominală“, însă aceasta nu poate fi exclusă cu totul din valea Oltului. Nici avansarea puterii spirituale a bisericii catolice organizate nu poate fi bănuită mai departe decât cea politică. Dincolo de granițele politice cuvântul bisericii a trecut însă numai sub forma de misionarism, și în acest caz nu există relații diplomatice, ci numai rapoarte. Și nu este cazul aici. Deasemeni nimeni nu contestă existența organizațiilor autohtone anterioare infiltrațiunilor ungurești și germane, care, prin ale lor *székek*, *Stühle*, au imitat organizațiile locale, *scaune* (*sedes*), (p. 6). Am spus mai sus că falsificarea documentelor era un lucru destul de răspândit. Aceasta nu înseamnă însă a declara totul fals atât de categoric (p. 6—7).

D. Schiopul spune că dintre vechile documente originale „ni s'au păstrat foarte puține și... numai de interes mai mult local, particular, privind numai indivizi izolați și nu colectivități mai largi“ (p. 7). E însă foarte logic acest lucru. Mai întâiu, cu cât documentele au fost mai vechi, cu atât au fost mai ușor

distruse sau pierdute. Apoi, mai ușor se pierd, dispar documentele publice, fiindcă sunt mulți interesați: trebuiau să servească de *instrumentum* multora. Din această cauză și răspândirea copiilor lor, mai mult sau mai puțin complete sau exacte, întrucât trebuiau să servească *în același timp* în diferite pricini. Originalele lor se păstrau, când existau astfel de preocupări, în locuri sigure sau îngrijite. Dar tocmai acestea erau supuse pierderii, prin incendii sau invazii, cum e cazul mai ales în părțile noastre. De aici rezultă faptul că actele vechi ne-au parvenit cele mai multe, în copii pe care întâmplarea le-a salvat la cine știe ce purtător.

Este drept că multe dintre aceste documente au fost „dovedite“ false, sau au fost numai „declarate“ suspecte, de către critica diplomatică ungurească (p. 8). Aceasta nu înseamnă însă că nici istoricii Sașilor și nici ai Românilor, n'au ținut seama de aceste constatări, căci toți le-au știut. Însă nu este bine să se primească totul de bun, fiindcă de foarte multe ori a stat un „interes“ la mijlocul criticei. Și numai actele care s'au lovit de acest interes au preocupat în mod special pe istoricii unguri. Sunt cazuri când avem tot dreptul să ne îndoim de *sinceritatea* lor.

Trebue să adăugăm tot aici că în general „izvorul tuturor drepturilor era regele“ (p. 72), însă lucrul nu se poate generaliza. Aceasta și în Ardeal. Nu numai „oaspeții“ puteau invoca un drept „din bătrâni“ (după bula de aur din 1222: „*hospites cuiuscunque nacionis secundum libertatem ab inicio eis concessam teneantur*“ nu e „din bătrâni“ ci „de la început“, adecă de la așezare), ci și aceia cari erau acolo înainte de a fi „un rege“ sau „un voevod“ *în numele lui*. Și pentru aceștia privilegiul nu putea veni decât: sau când suveranul (nou și de concepție deosebită față de forma de conducere a băștinașilor) atrăgea la sine și-i îngloba în curtea sa pe mai vechii conducători sau stăpânitori de pământ (juzi, cnezi, voevozi), când se adaptau deci formelor noiei organizări; sau când, împotriva dreptului consuetudinar, se făcea o intrusiune, se atăca o proprietate de către o altă persoană „recunoscută“ de rege. În acest caz, spre a sta față la judecata regelui, erau toți obligați să aibă hotărârea lui, forma lui de *dovedire*, deci documentul. Numai așa se explică

dece nobilimea ardeleană se presintă sub aspecte deosebite: în cele dintâiu documente apar *nobili băştinaşi* cari *îşi păstrează* posesiunile anterioare la care se *adaogă* donaţiile regale, fără a se ivi conflicte cu poporul de jos (din cauză că populaţia era încă destul de rară şi *aceeaşi*, elementul unguresc fiind aproape inexistent; mai târziu, însă, când o obligaţie de stat a fixat acolo un număr apreciabil de Unguri — fără îndoială în primele timpuri numai în calitate de conducători, de stăpâni: nobili, şi nu ca popor producător, muncitor — atunci s'au ivit cele dintâi conflicte între noii şi vechii stăpâni; acum erau neapărat necesare privilegiile care să situeze pe fiecare în drepturile sale. Acestea puteau fi *acum* şi de orânduire regală, nu numai de *jus ab antiquo*.

Deasemeni trebuie să atragem atenţia că fără îndoială populaţia băştinaşă ardeleană, peste care s'a suprapus şi nobilimea maghiară, nu putea, prin educaţie şi prin posibilităţile ei de exploatare, să dea tot randamentul care se putea aştepta de la o ţară ca Ardealul, nu numai bine înzestrată dar şi bine aşezată în calea tuturor drumurilor. Ori, pentru aceasta, ceata de ostaşi orientali ai lui Arpad, nu putea să fie ea însăşi de nici un folos. Se apelează atunci şi pentru Ardeal, aşa cum se apelase şi pentru Ungaria însăşi, la elemente străine de ţinutul şi neamurile respective, care erau în stare să răspundă acestei chemări. Şi acestea sunt întâmplător şi latine, poate Italiieni din Ragusa, şi mai sigur Francesi (de unde *Fruşcagora*), dar de obicei sunt germane, care vin în special de la Rin, unde tocmai în vremea aceasta era o suprapopulaţie silită să plece nu numai în cruciate, ci şi în colonisare. Indubitabil, aceştia aveau nevoie neapărat de privilegii. Fără de ele nu s'ar fi putut aşeza nici în locurile „pustii“, adecă „ale nimănu“, nici aiurea. Şi poate că nici n'ar fi venit, întrucât la ei erau obişnuiţi de multă vreme cu puterea hrisoavelor. Pe aceştia a-i socoti aşezaţi *fără privilegiu* înseamnă a le nega însăşi existenţa. Din aceste motive nu-i putem socoti că „au fost mai mult sinistraţi în căutarea unui adăpost decât colonişti în sensul adevărat al cuvântului“, cari ar fi putut uşor dispărea dacă nu i-ar fi susţinut „biserica catolică“ (p. 74). Profitul pe care îl trăgea coroana dela aceştia era superior aceluia care-i revenea dela restul poporului sau

dela nobili. Ei erau pionierii unor drumuri rentabile de comerț și erau făuritorii unor târguri importante, de ale căror *tributa* se resimțea imediat cămara regală; apoi ei exploatau și prelucrau minereul din care, mai fără nici o deosebire, jumătate revenea aceleiași cămare.

Din aceste interese, care încep să devină contradictorii, este sigur că nu întârzie să se ivească conflictele, cu atât mai mult cu cât nu s'a limitat această colonizare, fiind și atunci destui patrioți cari vor fi dat bilete de liberă petrecere în țară peste lege și poate chiar peste rege. Și în orice conflict luptă lumea cum poate. Și acum suntem în vremea în care arma de preț era documentul: *instrumentum*. Putea și el să se falsifice, dar tot ceace s'ar fi încercat în acest sens, s'ar fi făcut numai pentru o protecție locală teritorială.

Legătura pe care o face d. Schiopul între dinastiile noi sau străine din Ungaria și națiunile străine (i. e. Germanii), este temeinică (p. 76). Problema trebuie urmărită cu atenție căci poate duce la concluzii surprinzătoare. Dar nu trebuie să se uite un lucru: nici Arpadienii stăpâni de cucerire, nici Angevinii stăpâni prin adopțiune și nici urmașii lor, nici chiar Habsburgii rămași stăpâni prin tradiție, nu au găsit formula potrivită sub care să poată stăpâni liniștiți Ardealul, care era „a doua Ungarie“, dar nu era totuși cât de puțin „Ungarie“.

*

Cronologic, cea dintâiu problemă pusă pe d. Schiopul este aceea pe care o tratează în cap. II, *Prepozitura de la Sibiu* (p. 78—85), de care se leagă unul din cele mai vechi drepturi câștigate de Germanii din Transilvania. În această discuție se citează bula papei Celestin III (30 Martie 1191—8 Ianuarie 1198) din **20 Decembrie 1191**, și aceea din **15 Iunie 1198**, a lui Inocențiu III (8 Ianuarie 1198—16 Iulie 1216), care sunt și cele mai vechi documente în care este vorba de Germani.¹⁾ Conținutul acestor bule s'a păstrat și în bula papei Grigore IX, din

---

1) Cunoscuți mai târziu sub numele de Sași, Saxones.

26 Februarie 1231¹⁾. Punctul principal al conținutului lor este menționarea protopopiatului săsesc.

Pe baza acestor bule d. Schiopul ajunge la concluzia, cum e și firesc, că în timpul lui Geza II (1141—1161) au venit cei dintâi coloniști germani, cari au fost așezați într'un loc pustiu. Toți erau numiți atunci *Flandrenses*. Ulterior a mai venit o serie de *Flandrenses*, cari s'au așezat alături de locul pustiu. Intre timp regele Bela III (1173—1196) a înființat un protopopiat (*praepositura*) cu dreptul de a lua dijma dela coloniștii din locul pustiu. Cât privește dijma care trebuia luată și de la seria nouă de coloniști, au ridicat pretenții atât episcopul Transilvaniei, Adrian, cât și prepositul P.²⁾ Litigiul este rezolvat de legatul papal Gregorius, așa cum înțelesese însuși regele, că numai Flandrii așezați în locul pustiu, fie din timpul lui Geza fie mai apoi, sunt supuși prepozitivei, iar toți ceilalți, colonizați în afară de locul pustiu, rămân obligați față de episcop, chiar dacă sunt de același neam cu cei din locul pustiu. Inșă bula lui Inocențiu III nu este de fapt decât o confirmare a scrisorii date de legatul papal Gregorius, pe care d. Schiopul o datează „să fie din anii 1192—1196“ (p. 81), fixând-o între cele două bule papale, când deci ar începe șirul prepozițiilor.³⁾ Dar nu poate fi exactă data aceasta, întrucât conflictul s'a ivit în vremea când

---

1) Pentru falsitatea căreia (Schiopul, p. 83—84) nu poate fi invocat nici un argument. E așa de obișnuit lucru ca într'o arhivă corectă să fie scoase la iveală și reproduse actele de basă ale unui litigiu! Când menționează pe predecesorii săi Alexandru și Celestin înseamnă că Grigore IX avusese sub ochi tocmai actele de care este vorba, chiar dacă nu spune cuvântul însuși.

2) P. în abreviațiune, de obicei trebuie cetit *Petrus*, care este cel dintâiu preposit sau cunoscut. De altfel această prescurtare este desbătută și pentru Magister P. al regelui Bela.

3) Are dreptate d. Schiopul, pentru prepoziții de la 1199 înainte (p. 82—83), când îi socotește că au și această funcție *după ce* au avut pe aceea de cancelari. Dar este posibil ca pentru cel dintâiu să nu fie aceeași situație, nedându-se mare importanță veniturilor prepozitivei celei noi din Sibiu, căci dacă în adevăr P(etrus) ar fi fost și cancelar lucrul ar fi fost desigur amintit atât în scrisoarea lui Gregorius, cât și în bulele papale care o transmit.

era episcop în Transilvania Adrian¹⁾ și înainte de a da Celestin III bula sa din 1191, în care Gregorius este arătat „tunc apostolice sedis legatus“ în Ungaria. Ba chiar o dată antequam ne-o dă precis bula lui Grigore IX, care vorbește de privilegiile „predecessorum nostrorum Alexandri et Celestini“. Ori Alexandru III este papă de la 7 Sept. 1159 până la 30 Aug. 1181, când a murit. Pe lângă faptul că această dată anterioară rezultă și din bula lui Celestin, o amintim și pe aceasta, cu toate că e contestată de d. Schiopul.

În concluzie, dreptul de prepositură n'a putut fi acordat de Bela III decât între 1173—1181. Înainte de această dată Flandrii se așezaseră și în afară de desertum. Și fiindcă legatul Gregorius vorbește de „P. prepositus Cipiniensis“ înseamnă că e vorba de prepositura de la Sibiu, și că „desertum“ era ținutul din jurul acestei așezări. De aici urmează că Sibiul era un centru important anterior venirii Flandrilor, prin care a devenit mai întâiu Cibinburg spre a fi rebotezat în Hermannstadt, poate dela primul German investit cu stăpânire acolo și probabil spre a nu se face confuzie între oraș și ținutul său²⁾.

*

În cap. III, despre *Iohannes Latinus* (p. 86—98, cf. și p. 7), se discută diploma din 1257 a lui Ștefan, duce al Transilvaniei, prin care întărește privilegiile lui „Gyaninus filius Corradi“ și ale lui „Daniel filius Iohannis“, acordate înaintașilor lor de Emeric la 1204, de Andrei I. la 1206 și de Bela tatăl lui Ștefan la 1231. Documentul acesta e declarat fals și odată cu el toate

---

1) B. Gams, *Series episcoporum ecclesiae catholicae*, Ratisbona 1873, p. 381, dă ca episcop al Transilvaniei, între 1181—1202, pe Adrianus; știrile îi sunt însă furnizate de informatori mai vechi. Regret că nu am putut găsi aici în București pe C. Eubel, *Hierarchia catholica medii aevi*, I, Münster 1898, spre completarea informației.

2) Asupra actelor false d. Schiopul citează deseori pe Szentpétery *Magyar oklevéltan*, Budapesta 1930, care însă nu se găsește în bibliotecile din București ca să pot controla; de altfel îmi lipsește și repertoriul de mare importanță, cunoscut mie sub numele de *Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica I. Diplomata regum Hungariae ab anno MI usque ad annum MCCLXX complectans* ed. de Emerik Szentpétery, Budapesta 1923.

cele păstrate numai prin el. Pentru falsitatea lui se aduc argumente de ordin extern: schimbarea scrisului de la început spre sfârșit, și de ordin intern: limba greșită, termeni anacronici, măsururi de prevedere, filiațiunea persoanelor deosebită de la un document inserat la altul, și toponimia. În adevăr, este evident că toate sunt argumente extrem de serioase, dar din nenorocire acestea nu pot intra în discuție fiindcă transcrierile aduc vădite modificări față de original. În acest caz, cele mai serioase argumente rămân: scrisul și toponimia (ca nume nu ca transcriere) ca Riuetel, Alba ecclesia și mai ales Barancut, care este hotărâtor, dacă cele relatate de d. Schiopul (p. 94—95) sunt riguros exacte.

Bănuim și noi că documentul acesta este un falsificat. La scris, care deși ne este imposibil să-l urmărim, nici măcar cu lupa, după facsimilul dat, decât în linie generală, observându-se că este mai mare către sfârșit, adăogăm totuși că liniile nu merg nici absolut paralel și nici nu se termină la aceeași lungime, cele mai de jos fiind mai lungi decât cele dela început; dar însăși grafia nu seamănă cu cea a sec. XIII¹). Formula „incipit in hec verba“ deasemeni este foarte curioasă.

La acestea adăogăm alte argumente, pe care le credem mai elocvente. Documentul este datat „1257“, iar Ștefan este numit Dux Transilvanus abia în 1258²), după pierderea Stiriei³). Deci el nu putea, nu avea nici o calitate, să dea un astfel de privilegiu, peste privilegiul tatălui său, fără a spune de ce. El nu era încă stăpân al Ardealului. Apoi, când a ajuns rege Ștefan, a întărit din nou toate privilegiile date de el ca *rex iunior*,

---

1) Intrucât d. Schiopul face observația că „scriitorul documentului ar fi avut să umple un spaț anumit și ar fi căutat să nu lase un gol prea mare“ (p. 91), ne face să credem că a văzut originalul și că e vorba de un pergament original răzuit, care s'a completat apoi altfel; e necesar să se precizeze acest lucru.

1) În întărirea privilegiului colonilor din Dej, din 1261, el însuși datează: „regni autem nostri anno tercio“, Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Românilor*, I. 1, București 1887, p. 297—298.

2) Cf. G. Pauler, *A magyar nemzet története*, I. p. 234—247, apud A. Bunea, *Incercare de istoria Românilor până la 1382*, București 1912, p. 142 cf. și Schiopul, p. 63.

lucru pe care nu l-a făcut și cu acest act, de o importanță mult mai mare decât altele (ori poate s'a pierdut? ceeace e greu de admis, căci nu se pierde privilegiul ultim). Mai putem adăoga încă unul, însă fără ca acesta să fie peremptoriu: Ștefan mai întărește și alte acte, sp. ex. în 1261, dar nu le transcrie; unul este chiar dela Bela IV, ceeace ne face să credem că, cel puțin la început, drepturile sale în Ardeal nu erau să întărească privilegiile tatălui său încă în viață, ci să ia numai cunoștință de ele, pentru care lucru nu era nevoie să le transcrie¹⁾. La acestea toate se adăogă și faptul că nici unul din actele citate nu este datat și cu un alt element cronologic afară de milesim.

Se pare că istoriografia ungurească s'a ocupat de autenticitatea acestui document, fără a se declara hotărît pentru fals.²⁾

*

În cap. VI despre „*Siebenbürgen*“ (p. 120—122), se discută documentul german din 1296, al preotului Dietrich din Pölla, în care se numește el însuși „*ich maister Dietrich von Sibenbuergen*“. Cum nu stăruie nici d-l Schiopul asupra etimologiei acestui cuvânt, de altfel atât de mult discutată, nu ne oprim nici noi asupra lui. Ținem să amintim însă că în sec. XIII exista noțiunea de *Septem Castra*, fiindcă este atestată și nu ne împiedecă nimic să o considerăm că vine din nemțește, Zibin- Sibin- Siben- Siebenburg de unde *Siebenbürgen*, prototipul fiind acel *Cibinburg* propus altădată³⁾. De la

1) Să nu fie oare și această limitare un motiv al nemulțumirilor sale, care îl împing și la revoltă?

2) D. Schiopul, p. 98, afirmă că „istoriografia ungurească a fost de părere că diploma este un fals“ și citează în sprijin o propozițiune din Szentpétery. D-sa obișnuiește să traducă toate citatele latinești sau nemțești, adecă ușor accesibile oricui, dar nu traduce și pe cele ungurești. Ori citatul are cuprinsul acesta: „Altă dată am stat puțin la îndoială și asupra autenticității acestui document“. Rezultă că acum nu mai stă: e autentic sau nu documentul? Contextul lucrării ar putea clarifica părerea criticului ungar.

3) V. toată discuția la N. Drăganu, *Toponimie și istorie: I. Ardealul*, în *Anuarul institutului de istorie națională*, II. Cluj 1923, p. 233—246; la Hunfalvy, care propune *Cibinburg*, e de adaos etim. Ardealului din *Die Landesnamen Siebenbürgens*, în *Korrespondenzblatt*, X, 1887, Sibiu, p. 37—43, 49—53. Însă în nemțește nu trebuie socotit că vine din latinește, ci invers: *Cibinburg-Siebenbürgen-Septem Castra*, căci formei latine trebuie să i se presupuie o etim. populară.

această formă germană a ieșit traducerea latină *Septem castra urbes-civitates*, care este de fapt un al doilea nume latinesc al ținutului numit în același timp *Ultrasilva*, *Ultrasilvana*, *Transilvana* (1241) de unde *Transilvania*. Că nu e atestat sub forma germană mai de vreme nu este nici o întrebare de pus, căci nu putea fi atestat într-o vreme când limba germană nu era încă introdusă în cancelaria respectivă. Actul în discuție după scris, așa cum rezultă din reproducere (p. 121), nu este fals. O pecete întreagă și o bună parte din a doua se păstrează bine și nu presupun o contrafacere. De altfel Hormayr, întâiul editor, pe lângă acestea constatare urmele a încă patru sigillii. Și acest lucru duce tot la autenticitatea documentului. Dacă nu poate fi verificat și *conținutul* lui, aceasta este altceva, întrucât sunt destul de dese cazurile când documentele *autentice* pot avea conținutul fals.

Punctul principal susținut de d-l Schiopul, anume că *Siebenbürgen* din acest act nu ar indica *Transilvania* ar părea just: *Dietrich*, preot în *Pölla* putea să fie și din altă parte decât din acest ținut. Este o probabilitate. Dar argumentul de basă pe care îl scoate d-l Schiopul din document: „*daz voder ho(v)s ze der Himelportin datz Wiennen*“; și însemnarea de pe verso (din ce vreme?) „*das ist der brieff über das vader haws*“, deci că amintindu-se „casa părintească“ din Viena ar fi vorba de un *Vienez*, și nu de un *Ardelean*, în cazul nostru un *Sas* din *Ardeal*, nu înseamnă de loc că poate fi așa. O casă părintească poate avea oricine în orice loc, indiferent locul de origine al lui și al tatălui, însă cu condiția ca ea să fi fost proprietate a părintelui celui ce o numește așa; cu atât mai bine dacă el s'a și născut și a locuit în ea. Presupun acest lucru întrucât altfel nu ne putem explica de ce el, *Vienez* — un titlu de o deosebită cinste — ține să-și spună totuși că e un *Sibenbürge*. Avem de-a face deci cu un „*Siebenbürge*“ stabilit la Viena, indiferent dacă este sau nu *Transilvănean*.

*

Ceva mai dificilă este discuția din cap. V. „*Sașii*“ de la *Cricău*, *Ighiu* și *Romos* (p. 107—119; cf. și p. 7). Capitolul de *Alba-Iulia* și conventul *Dominicanilor* și al *Augustinilor* din același loc, certifică obștei din *Cricău* și *Ighiu*, copia ce-i face

după privilegiile acordate de regii Andrei II la 1206 și la 1225¹⁾, Bela IV la 12 Februarie 1238²⁾, Ștefan iunior rex la 1266³⁾ și Ladislau IV după 6 August 1289⁴⁾. Motivul pentru care obștea cere această còpie legalizată, e faptul că au fost chemați în fața regelui Andrei III, de către Voevodul Transilvaniei Ladislau, ca să-și arate privilegiile. „Propter distantiam loci ac viarum discrimina“ obștea s'a temut să aducă originalele înseși, care erau „non cancellata, non obrasa nec in aliqua sui parte vitata“ preferind o còpie legalizată în cel mai bun locus credibilus a trei autorități care „de verbo ad verbum cum summa diligentia rescribi fecimus et praesentibus inseri, sub nostris sigillis“. Còpia e nedată. S'a propus a fi socotită dintre 1297—1301.⁵⁾

D-1 Schiopul declară falsă atestarea și odată cu ea toate documentele inserate. Un întâiu motiv pentru aceasta e însăși unirea celor trei foruri atestatoare, obicei neuzitat zice d-sa, și din cauza lipsei de coroborare. Apoi, pentru fiecare document în parte adaogă : e inexact dat numele cancelarului Gocholcus și al palatinului Cepanus în 1206 (p. 115). Privilegiul din 1238 este „datum in villa Saxonum de Erkud“, identificat cu satul Archiudul din ținutul Clujului, ungurește Szász-Erked, nume cu totul recent, cel vechiu și cunoscut unguresc fiind Mező-Erked, și în care n'au existat și nu există Sași, iar un nume săsesc pentru acest sat necunoscându-se (p. 116—117), face să se creadă că e vorba de un falsificat recent. Propune în schimb să fie identificat cu Archita=Arkeden=Erked din Odorheiu lângă Cristur ; dar pe acesta nu-l găsește atestat decât din a doua jumătate a sec. XIV înainte. În consecință e anacronic la 1238. În

---

1) În 1206 se consacră libertățile satelor ardelene de *hospites* Karako, Crapundorph și Rams, ca și cele de mai nainte obținute. În 1225 coloniștii devin *Saxones* numai de Karako și Crapundorph.

2) Pentru oaspeții saxoni de Karako și Crapundorf. Se dă și hotarul ținutului care se bucură de libertăți.

3) Pentru oaspeții din Karako și Yguen, deseori prejudiciați de voevozii Transilvaniei. Neavând loc suficient de agricultură Ștefan le adaogă și terra Gyvmurd luată de la castrul Albei. Zecimea o vor da *more Saxonum*.

4) Se întărește oaspeților din Karako donația nouă a lui Ștefan (terra Gyvmurd).

5) F. Zimmermann — C. Werner, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, I, Sibiu 1892, p. 202.

sfârșit, pentru documentele din 1266 și 1289, găsește că Ladislau anulează donația lui Bela și Ștefan printr'un privilegiu dat comiților de Gyog ceva mai târziu, la 19 Octomvrie 1289, deci numai la trei luni (p. 118—119). Toate argumentele îl duc la declararea de fals.

După cercetarea noastră credem totuși că diploma nu este falsă. Scrisul aparține incontestabil epocii¹⁾. Unirea celor trei foruri pentru atestare nu ne poate surprinde²⁾: oamenii aceștia erau persecutați de mai multă vreme de voevozii Transilvaniei.³⁾ Apoi, a pleca la drum cu originalele — chiar printre oamenii voevodului — era destul de nesigur; însă nici regelui nu i se putea prezenta o copie oarecare. Și în astfel de copii nu sunt neapărat necesare amândouă protocoalele, deci nici lipsa de coroborare verbală la sfârșit nu este probatorie⁴⁾ pentru falsificat, întrucât tot temeiul era pus pe sigil; și documentul no-

---

1) Mă refer tot la fotografia reprodusă de d-l Schiopul. Copia nu e „defectuoasă“ ci numai „rău păstrată“ având două rupturi mari la mijloc și altele trei mai mici în jurul lor.

2) Formele de atestare sunt infinit de variate. Nu rareori ni se prezintă cazuri unice, care, prin aceasta, nu înseamnă că sunt falsificate. Pentru cazul de față amintesc copia din 1188 a unui act al lui Ștefan de Tournai certificată autograf de abatii mănăstirilor St. Victor, St. Germain-des-Près și Ste. Geneviève din Paris (cf. Jusselin, *Autographe et act inédit d'Etienne de Tournai*, în revista *le Moyen Âge*. 1909, p. 29, unde se dă și în facsimil, apud A. de Boüard, *Manuel de diplomatique française et pontificale*. I, Paris 1929, p. 183 n. 1.

3) Cari în adevăr întâlneau nenumărate dificultăți la conducerea acestei țări din cauza privilegiilor, nereușind nici odată să găsească o formă stabilă de guvernare.

4) Copia între două protocoale ale atestatorului este numită notarială și formează un tip de copii. Dar există și al doilea tip, mult mai solemn, întrebuițat la curțile ecclesiastice sau laice, caracterizat numai printr'o singură formulă scrisă fie în capul documentului, amintind doar faptul că e o copie liberată, sub garanția jurisdicției căreia îi menționează sigilul, urmând apoi transcrierea; fie făcându-se întâiu transcrierea căreia îi urmează în același fel atestarea. O copie certificată din 1253 a episcopilor din Langres (Franța) și Pécs (Ungaria) dă întâiu copia unui act din 1212 și pe urmă certificarea. Deci și aici doi atestatori și încă nu din aceeași localitate, nici țară (cf. A. de Boüard, *o. c.* p. 184—185). Documentul nostru face parte din această categorie precizând și „sub nostris sigillis.“

stru avea trei peceți atârinate.¹⁾ Pentru *Gocholcus* și *Cepanus* trebuie admisă presupunerea lui Zimmermann, întrucât este vorba de acte vidimate în care numele proprii nu numai că se stâlcesc, dar adeseori se transformă cu totul.

„Villa Saxonum de Erkud“ bine face d-l Schiopul că nu o identifică cu Archiud ci cu Archita. Însă atâta vreme cât nu se știe nimic precis asupra întemeierii unui sat, fie colonie, fie o despărțire de un sat mai vechiu, nu se poate contesta vechimea lui. Încă și atunci nu întotdeauna se poate socoti că nu a fost nimic până la acea întemeiere. Atestat documentar la data cutare nu poate însemna că n'a existat până la acea dată. Din aceste motive credem că acest argument, care în adevăr ar fi cel mai temeinic, nu este concludent. În plus, amintim că satul este atestat chiar din 1304. Într'o atestare a capitulului de Alba-lulia din acest an se vorbește de „comes Renoldus filius Johannis de *Erkud*.²⁾“ Atestarea s'a păstrat odată cu alta din 1329 în una din 1360, a aceluiași capitol. Toate aceste trei atestări cred că nu le bănuiește nimeni, nici d-l Schiopul. Deci la 1304 e vorba de un comite Renold de Erkud care — în act e vorba de zestrea surorii lui — are conducerea casei; Iohannes, tatăl lui, era tot din Erkud, deci înainte de această dată. Observând că Renold este comite și presupunând că și tatăl său va fi avut această calitate, credem că Erkud-Archita nu era între posesiunile cele mai neînsemnate la 1300.

Cu acestea venim la ultimul punct și cel mai gingaș: *non obstant* din al doilea document al lui Ladislau, care arată plângerea comiților Nicolaus și Andreas fiii comitelui Andreas de Gyog, dela cari Ștefan ar fi luat și înstrăinat *terra Gomord*.³⁾

1) Zimmermann, I, 202: „Drei Siegel waren an Pergamentstreifen angehängt.“ De altfel cred că prezența acestor trei sigilii, dacă s'ar fi păstrat, era hotărâtoare pentru autenticitate. Neavându-le, adăogăm totuși că nici un falsificator nu-și îngreunează opera, nici în chestia sigilului, nici în aceea a formulărilor unice. Și aici de ce ar fi introdus cele două sigilii, cred că foarte puțin cunoscute față de al capitulului Transilvaniei, și de ce ar fi adoptat o formă de tradiție rară, când se știe că pentru oricine lucrul acesta e mai băttător la ochi.

2) Zimmermann, I, 229.

3) Această plângere ar fi de altfel chiar dovada existenței reale a celorlalte acte.

Regele le redă posesiunea „non obstantibus literis seu privilegiis ipsius domini regis Stephani aut domini regis Belae avi nostri carissimi per praedictos hospites habitis et obtentis” iar acele acte „si per dictos hospites in lucem deducta fuerint, iuribus careant et vigore ac nullius sint penitus firmitatis.¹⁾” Este vorba deci de două privilegii pe care le anulează : al lui Ștefan și al lui Bela. Ori în al lui Bela se specifică numai libertățile și obligațiile Sașilor din Cricău și Crapundorf i. e. Ighen, „quibus ab antiquo tenerunt”. Apoi se arată hotarul posesiunii, care în nici o parte nu are ca vecin nici Gomord sau Gyvmurd, nici Gyog (Geoagiul). Diploma lui Ștefan, pe lângă recunoașterea lucrurilor vechi, adaogă și „terra Gyvmurd vocatam et vacuum... sub eisdem metis et terminis, quibus antea fuerat limitata... quas homines nostri Paulus comes frater Andreae comitis de Gyog et Lewe iobagio castri Albensis, praesentibus iobagionibus castri (*lacună de 4,5 cm.*) de mandato nostro super terra praedicta iuste et rationabiliter erexerunt” și „ut igitur haec nostra concessio robur obtineant perpetuae firmitatis nec per quempiam in aliquo cursu temporum possit vel debeat in irritum revocari seu aliquatenus retractari... praesentes concessimus literas duplicis sigilli nostri munimine roboratas.²⁾” Este deci vorba de un loc *luat* și *donat* dar care putea fi susceptibil de retrocedare, mai ales că nu arată cauza luării lui.³⁾ Lacuna face de altfel destul de dificil textul.

Din cele expuse se vede clar că suntem în fața unor acte autentice, până la ale lui Ladislau. Însă și diploma lui pentru Cricău e autentică tocmai prin faptul că se referă numai la această donație. Iată de ce. Ladislau începe domnia la 1272. Cum era obiceiul, toți cei nedreptățiți de suveranul anterior puteau căpăta o revedere a chestiei lor de la urmaș, dacă se se-

---

1) Zimmermann, I, 164—165.

2) *Id. ib.*, p. 97—98.

3) Dacă ar fi vorba de un falsificat, ne e imposibil să credem că falsificatorul nu ar fi motivat *precis* acest lucru. Însă unui suveran i se putea permite un capriciu și când ne gândim la Ștefan înțelegem și mai bine. Dar motivul, cunoscut contemporanilor, putea să fie și inavuabil, pedeapsa venind atunci în mod tacit.

sizau. Obștea Cricăului nu avea de ce și nu a făcut-o.¹⁾ E probabil că mai târziu s'a ivit un conflict de hotar între urmașii lui Andrei de Geoagiu și obște. Ca nu cumva să-și piardă această nouă donație obștea aleargă la rege și capătă privilegiu recunoscut numai privitor la această chestiune ; e vădit că nu arătaseră nici un act mai vechiu, libertățile lor neputând fi contestate de nimeni. Partea adversă merge și ea însă cu plângerea spunând că i s'a înstrăinat posesiunea pe care o avea „ab antiquo“, de către Ștefan și regele constată că în adevăr fusese a lor — și lucrul e adevărat — și le-o înapoiază. Cauzele pentru care fusese înstrăinată rămân tot ascunse, partea interesată neavând nici un interes să arate decât că fusese „alienatam“. De ce anulează și privilegiul lui Bela nu se poate explica, fiindcă nimic nu este mai clar decât hotarul acela fixat de el. Apoi de data aceasta nu mai e vorba de *Gyvmurd* ci de *Gomord*.²⁾ Actele anterioare, pe de altă parte, nu sunt declarate false și anularea lor nu se face pentru un motiv fraudulos, ci dintr'o simplă rațiune : „aequitas suadet et calculus deposcit rationis, ut...“ Aceasta presupune deci o netăgăduită autenticitate a lor.

Cum rămâne atunci faptul că cu toate acestea se dă un act nou în contradicție cu cele anterioare ? Explicația nu poate fi decât în incuria cancelariei, căreia i s'au adus probe inexacte pentru acest al doilea act, ori poate prin ea s'a putut procura un subreptic. Oricum actul adus capitulului de Alba-Iulia și autentificat la 1315 a fost, dacă nu un fals propriu zis, măcar fals prin conținut. Și e normal ca *acesta* să nu fie autentic întrucât din grija de a fi cât mai valabil și de a părea cât mai autentic, atacă chestiuni care nu privesc scopul precis al falsificatorului : anularea donației regelui Ștefan.

În concluzie: actele Cricăului nu sunt false, iar diploma pentru succesorii comitelui Andrei este un subreptic, fraudă care le-a servit la legalizarea de mai târziu.

*

---

¹⁾ De altfel e explicabilă întârzierea și din alt motiv : copilăria regelui.

²⁾ Ar putea fi și o greșală de transcriere și actul acesta păstrându-se într'o copie autentificată la 1315.

În cap. IV se discută „*Terra Loysta*“ (p. 99—106). E vorba de diploma din (26 Octomvrie) 1311, dată de Carol Robert comitelui Nicolae de Tolmach, fiul lui Corlard, prin care îi întărește privilegiul acordat de Ștefan în 1265, care la rândul lui întărește privilegiul acordat de Bela, tatăl său, în 1233, asupra donației făcute în *terra Loysta*¹⁾. Din mai multe motive actul este declarat fals. Și este și după părerea noastră. Însă amintim că formula „cum magno nasu“ nu este un argument împotriva autenticității (p. 103); ci *rex Bulgarie* și mai ales „privilegium, Bele... *felicis recordacionis*“ în 1265 (p. 105) sunt categorice. Adăogăm însă și forma exterioară: liniile care se pleacă în jos și scrisul care nu se aseamănă cu scrisul din întâia jumătate a sec. XIV²⁾, cum și faptul că locul sigiliului a fost tăiat, probabil intenționat, și că vorbele lipsă din textul tăiat au fost cetite *numai* de Kemény. Toate aceste lucruri întăresc ipoteza d. Schiopul, care mai observă că la 1233 Mathya era *cancelar* nu *vicecancelar* ca în act; filiația lui Andrei inconsecventă (p. 103—104); „*servicia que patri nostro... exhibuit*“ și „*patri... et matri nostre reverendis*“ (p. 104). Argumentul *ex silentio* privitor la Tâlmaciu, comes Corlardus și terra Loysta, anterior anului 1311, nu este hotărîtor. De altfel este un argument foarte greu de susținut.

*

Ajungem în sfârșit la cel mai nou document, care este însă și cel mai important. E vorba de cap. I al lucrării despre *Diploma andreiană din 1224* (p. 9—77). Se știe că nici această

---

1) D. Schiopul spune că „istoriografia curentă a identificat „*aqua Lothur*“ cu râul Lotur (*sic*) de la miazăzi de Carpați“ (p. 101). Nu știm la cine se referă, dar oricum este greșită informația aceluia, întrucât râul Lotru nu este la miazăzi de Carpați ci *între* cele două șiruri de munți care formează depresiunea Brezoi.

2) Am înainte fotografia documentului din 1372 al provincialilor celor Șapte Scaune (Zimmermann, *Texte zu den von dem Archivamt der Stadt Hermannstadt und der sächsischen Nation herausgegebenen „Photographien von Urkunden aus siebenbürgisch-sächsischen Archiven“*. Sibiu 1880, planșa V), după care se poate vedea cam din ce vreme au fost documentele cunoscute falsificatorului. Deci, argumentul de bază împotriva autenticității este tocmai „aspectul extern al diplomei din 1311“ asupra căruia d. Schiopul nu are de obiectat decât lipsa datei zilei și luni (p. 102).

diplomă nu ne-a parvenit în originalul din 1224, ci abia printr'un vidimus din **25 Mai 1317**, care apoi a fost deseori vidimat.¹⁾ D. Schiopul consideră că privilegiul din 1224 n'a existat niciodată și că însăși confirmarea din 1317 este un falsificat. Deci ne aflăm în fața unui original abia de la 20 Iunie 1366 înainte. Relevă și faptul că însuși I. K. Schuller credea că la 1317 nu mai exista originalul din 1224 (p. 16).

Ca să dovedească inexistența diplomei din 1224 d. Schiopul observă că: 1. Nici odată nu s'a cerut confirmarea acestui privilegiu de către urmașii lui Andrei (p. 17). 2. Nu mai este menționat în nici un alt act, deși se dau privilegii separate oaspeților din Transilvania (p. 18—20). 3. În tot acest interval nu se observă nici „dovada materială a privilegiilor acordate“ (p. 20) prin această diplomă, adică: a. Nu există unitate teritorială de la Orăștie la Baraolt: „comitatus chybiniensis“ (p. 21—28); b. Nici unitate politică „a Waras usque in Boralt“ în frunte cu un singur judecător și un singur șef politic, amândoi numiți de rege, alături de dregători aleși de popor“ (p. 28), întrucât nu se întâlnește nici un astfel de dregător până la începutul sec. XIV (p. 28—30); c. Nu se constată nici un sigiliu pentru toată comunitatea de la „Orăștie la Baraolt“, ci numai pentru Sibiu și nu se observă nici faptul că preoții sași beneficiau de dijmă (p. 30—31). 4. Nici în cazuri necesare (procesul din 1308—1309) nu se beneficiază de acest privilegiu (p. 32—38). 5. Diploma ignorează privilegiul Cavalerilor Teutoni (care la rândul său ignorează și el privilegiul Sașilor); de aici rezultă că amândouă diplomele sunt false (p. 38—41).

La aceste obiecțiuni se adaugă: 1. Diploma a mai fost contestată în sec. 18 (p. 15—17, 42—44). 2. Are vicii de formă (datarea, p. 44—46; formulele de tradiție, p. 46—47).

1) întâia oară de Ludovic la 1366, apoi de încă 11 ori de împărați, regi și principii cari au stăpânit și Ardealul, ultimul fiind al principelui Gabriel Bethlen în 1627. De asemeni mai multe copii au fost transmise de capitulul din Alba Iulia (7 copii dintre 1407—1485) și de conventul din Cluj-Mănăstur (1 din 1428). Toate aceste acte de la 1317 până la 1627 s'au păstrat în original, afară de întărirea Palatinului Mihael Orszag din 1478, și a regelui Ștefan din 1583, la care se adaugă însuși întâiul original. (V. filiera lor la Zimmermann, I, 33 și 322; II, Sibiu 1897, p. 252, 568, 610; III, Sibiu 1902, p. 386).

Trecând la studierea diplomei din 1317, d. Schiopul o declară și pe aceasta falsă, pentru că: 1. In protocolul inițial nu se menționează emitentul (i. e. Andrei II) diplomei inițiale (p. 49—51). 2. Formulele „ut dixerunt“ și „tenorem dicti privilegii“ (p. 51—52), „quandam cartam“, formulele de tradiție (p. 60—62)¹⁾, titulatura lui Carol Robert „Bulgarie Cumanieque rex“ care ar fi copiată după un act din 1236 al regelui Bela IV pentru oaspeții din Dej (p. 70—71), act deasemeni declarat fals (p. 65—66). 3. Existența nesigură a comiților Blafuuz și Henning (p. 52—55). 4. Nici după 1317 nu apare un comes de Sibiu; există în adevăr la 1324 unul, dar acela nu e numai de Sibiu (Thomas Vaivoda Transilvanus comes de Zonuk et de Cibinio), de unde se deduce inexistența instituției (p. 55-56). 5. Nici în acest interval nu se face cunoscut privilegiul din 1224 și nici existența unității săsești „a Waras usque in Boralt“ (p. 57). 6. Privilegiul Sașilor din Mediaș din 1318 infirmă o astfel de unitate (p. 57—60)²⁾. Falsul s'a săvârșit „cătrec mijlocul secolului al XIV-lea, epoca clasică a falsificărilor de diplome“ (p. 72). Spre a nu mai suferi neplăcerile unui nou proces ca acela din 1308-1309, Sașii și-au făurit astfel „un fel de program național.... așezându-l pe bazele unui drept istoric“ (p. 75).

(Va urma)

---

¹⁾ Pe baza formulei „Cumanie Bulgarieque rex“ anterior anului 1270 și „Bulgarie Cumanieque rex“ înainte ca și după această dată, se declară false o serie întreagă de alte acte (p. 64—70), care nu ne interesează în notele de față, întrucât d. Schiopul expune acolo numai părerile critice maghiare recente.

²⁾ Aici (p. 59—60) se declară falsă o altă diplomă a Sașilor din Mediaș, datată 12 August 1315, publicată de Zimmermann, I. 315—116.

Cronica evenimentelor din anii 1848—49

scrisă de protopopul gr. or. ȘTEFAN BRANEA
din comuna Măierău*)

Transcrisă cu litere latine și comunicată de Alexandru Ceușlanu

(Sfârșit)

44. Domnul Urban a avut o lovitură la Hodoșa unde au fugărit tare pe unguri — le-au luat un car cu pite, un steag și odoară. In 28/16 Octobre.

45. Domnul Urban au avut o lovitură sângeroasă la 29 Octobree la Șarpotoc, acolo au căzut mulți lănceari parte pușcați de önkénteșii maghiarilor, parte înecați în Mureș fiind strămtoriți asupra apii într'atâta cât cătanele noastre și-au pierdut tot curajul lăsând dintre sine 7 morți (unii spun mai mulți unii mai puțin, în adevăr nu se poate ști) și vre-o 50 de lănceari căzuți, dar și din partea săcuilor pe atâția, că bravele noastre cătane s'au purtat cu toată bărbăția vrednică de laudă.

46. In 31/19 Octobree iară s'au atacat ai noștri cu ungurii la Sântioana (Vajdaszentiván) acolo iară au căzut mulți de ai noștri, dar și acolo mai mulți dintre săcui. Au prins pre procuratorul Lörinczi, carele era maiorul önkénteșilor din Vasarhei pușcat, au luat un steag și așa seara târziu s'au întors la Sas-Reghin cu triumf.

47. Iară în 1/20 Novembre adecă Miercuri au venit până la 25 mii de săcui și unguri, s'au apropiat de Reghin pe trei locuri, — o parte de cătră Petelea, o parte dela Apafaia, iar altă parte de cătră Breaza. Domnul Urban încă și-au ordonat trupele cele foarte puține spre atac, — ci văzând atâta de mare numărul vrășmașilor au aflat cu cale a se retrage și chiar când erau de o pușcătură de parte iară numai au reterat fără de a se împotrivi, cât de puțin. Așa maghiarii au cuprins Reghinul fără nici o lovire. Polițaiul cu vre-o câțiva au ieșit înaintea lor rugându-se de pace, însă mai marele lor Berzentzei au poruncit între groaznice juruituri că de nu vor da peste patru ceasuri 50 mii de florini argint și mâncare la 30 mii de oameni va arde tot orașul zicând: „Aceștia pentru mine apoi ceilalți vor vedea ce vor face.“ Din care se vede, că măcar cum tot căuta să se prădeze orașul deși da suma poftită. Abia s'au întors căreșenii din loagărul maghiarilor, îndată au intrat în oraș, toată noaptea au jefuit iară 2/21 Nov. Joi pela 10 ceasuri au început a arde orașul și l-au ars de tot.

*) Continuare din nr. precedent.

Ars-au bisericile, turnuri, clopotele, cu un cuvânt toate. De însemnat este că în biserica românilor au pușcat ca vre-o 100 de pușcături și nu s'au aprins și așa au rămas nearsă zicând și ungurii: „Hagyjuk hát ha az Isten akarja hogy megmaradjon.“

N. B. Caută tot de preoți zicându-ne câini, — ca să-i omoare, cum au fost omorît în ziua mai dinainte pe Paterul dela Apafai, anume că omoară pe cel românesc popă.

48. După ce au luat toate dobitoacele, porcii și tot ce le-au trebuit și după ce l-au pustiit orașul prin foc, — Vineri dimineața s'au pornit înapoi și trecând prin Petelea; după ce și de-acolo au jăfuit tot ce au fost mai bun pușcând mai mulți oameni bătrâni și mueri nevinovate precum făcuseră aceasta și când ardea Reghinul, au dat foc și la acest sat frumos, l-au ars de tot până la temeliiile caselor, n'au rămas nimic.

De însemnat că D-zeul popoarelor au cruțat și aici pe români, a lor case au rămas; ce-i mai mult, precum la biserica românească din Reghin și aici, niște săcui intrând în biserică au tăiat sfintele vestimente și icoanele, după aceea au pușcat cu salitru întrânsa ca să se aprindă, (că toate pușcăturile lor era cu salitru și acesta aprindea tot) și neaprinzându-se și-au umplut pușca a doua oară și nenorocitul se pușcă pe sine singur umplându-și pușca, și căzu mort unde și astăzi se află, luându-l canonul fără-delegilor sale, că-l mănâncă câinii și paserile.

49. Acum era lumea ungurilor, când iată numai în 5/24 Novembre Dumineca se aud pușcături la Vașarheiu. Au venit un general maior Gedeon cu maiorul Clocovean (intercalat: cu regimentul I.-ii dela Orlat) cu 18 tunuri au pușcat de 57 de ori, însă de două ori au pușcat în săcui, cealelalte în paradie pe de-asupra lor le-au slobozit. Au mai slobozit și o haubiță. Au început a se împrăștia săcuii în toate părțile și au fugit și așa au luat Vașarheiu, iară Gedeon au dat îndată o proclamaciune în care poștește că decăt 6 chizeși să se trimită din cei mai de frunte în Sibiu, cari să fie răspunzători precum și magistratul și scaunul, că de va fi numai ceva mișcare îndată Clocovean să poată aprinde orașul cu o haubiță ce o are în cetate, iară săcuii s'au cărat. Vașarheiu îndată au pus armele jos și au ridicat steagul galben negru.

50. Apoi Domnul Urban s'a rătras până la Aldorf, din sus de Bistrița, acolo i-au sosit oștile de mult așteptate din Galiția cu tunuri și general-maior Wardener. De acolo au pornit cătră Dej și Gherla, acestea amândouă le-au luat cu mână voinică. De-acolo au pornit cătră Cluj, acesta încă s'au supus și toate au scos steagul galben și negru, apoi au ieșit vre-o 14 mii de unguri din

țara ungurească la Strâmba, pe aceștia i-au fugărit 2 companii de ai noștri și le-au luat 2 cară de muniție, — de-acolo iară au ieșit 14 mii cu 16 tunuri, pe aceștia i-au bătut d. Urban și i-au alergat din Dej, unde s'au fost încuibat. Apoi aflând necredința în locuitorii dela Someșfalău, i-au ars Urban și au tăiat pe mulți așa cât câinii și porcii i măncă; acum a crezut că-i pace, ci focul iară au izbucnit.

51. Dela Dej și Someșfalău s'au întors domnul Urban cătră Királyhágo, acolo iară au aflat șanțuții pe unguri, i-au duduuit și de-acolo, mai încolo la Feketeto, iară s'au strâns, au mers într'acolo și i-au duduuit și de-acolo cu mână bărbată, — însă iară s'au întors. Vezi la No. 55.

52. De însemnat, în 5/24 Novembre au luat românii Vașarheiul, într'această zi adecă Duminecă și Luni și Marți au jăfuit oamenii curțile toate la Ieci, la Fălfălău, Disnăieu, Holtmureș, Maiercu, ba și pe alte mai multe locuri precum și Șieul mare, Idecu de jos, Gurghiu ș. a. Jaf ca acela cași care nu s'au mai auzit decând lumea. Ce-au putut duce, precum castene, scaune, mese, ferestre, uși, cuptoare, toate le-au stricat, — cucuruzul, grâul, tot l-au dus de prln coșuri, așa cât n'au rămas preț de 6 crețari, în curți, în afară decât pereții; cei mai mult atâta s'au înverșunat oamenii cât au început a se jăcui unul pe altul; au jecuit pe preoții ungurești și la Idecu și pe jidovi de toate ce au avut, cât ticăloșii au rămas la sapă de lemn. Intre altele, Marți seara (intercalat 7 Novembre curent) au început a se lăuda satele vecine și mai ales rusenii și filenii că vor jăcui și pe popa cel românesc și toți au început a sări asupra mea cu cuvinte, că mă vor jecui și pe mine zicând că eu țin cu domnii, alții ziceau că la mine vor căpăta unsoare bună destulă. Temându-mă dară și eu de cele ce se putea întâmpla, am aflat cu cale a fi, ca să mă depart puțin, să fug dinaintea răului. Așa Luni seara fui silît a-mi pune preoteasa și pruncii cei mai mari, și cu cei mai mici doi gemeni betegit numai de o săptămână în car și a o trimite în puterea nopții la Idicel la bunul meu șogor Iosif Brancovan unde șăzurăm până în 18/30 a lunii lui Decemvre, când ne-am întors iară în Măierău.

53. Domnul Urban a bătut Clujul, Dejul, Gherla și peste tot cu ajutorul prefectului celui previteaz Iancu dela Abrud. Acest Iancu au ars Vințul de sus de tot, au ars Zlatna foarte tare, pe mai mulți unguri i-au tăiat cu mână română. Intr'acesta mai mult decât în toți sperează nația română ca într'un bărbat eroic vrednic de aducere aminte.

54. Inșă să se știe, nația noastră și-au statorit Comitet de împăcăciune a națiunei române în Sibiu, la acest comitet sunt

bărbați vrednici prezidându-i pe vrednicul Barițiu. Acest comitet fu întărit de comanda General Anton Puchner. Acest comitet dădu rânduială pentru înarmarea poporului român: împărți Ardealul în 20 de prefecturi sau legioane, în tot legionul 100 și mai multe sate, în toate 10, mai multe sau mai puține sate un tribun și vicetribuni. Așa în prefectura sau legiunea noastră XII. fu numit prefect Constantin Roman Vivu, vice tribun onoratul părinte Ștefan Moldovan, amândoi din Pintic. Aceștia și-au numit 104 sate din legiunea sa mai mulți tribuni, au strâns loagăr ca vre-o 6000 oameni, au pornit și au desarmat pe ungurii din satele cele de prin prejurul Bandului, Pănet, Filea, Cuișd și alte din Scaunul Murășului.

55. Acum pela Crăciunul ungarilor iară au venit mulțime de unguri din țara ungurească. Au intrat în Cluj și Dej și Gherla, le-au cuprins fără de lovire, — iară domnul Urban au reterat până la Bistrița, acuma iară s'au înnoit lumea ungarilor, tocmai atuncea căpătărăm o poruncă dela stimatul Andrei Șaguna ca pe 16 a lunii lui Decemvre K.(alendar) V.(echi) să ne aflăm la sinodul general la Sibiu toți protopopii, preoții cei mai harnici, și din mireni partea inteligentă. M'am pornit și eu cu șogorul Iosif Brancovean și cu Cornea Dimitrie din Potoc, însă auzind de intrarea ungarilor iară în Ardeal ne-am întors temându-ne a merge. Vom vedea de-acum ce va urma, că revoluția-i foarte groaznică, sânge s'au vărsat și se varsă tare mult.

56. Am auzit, că au avut lovire sângeroasă tabăra maghiarilor cari sub comanda generalului Bem au venit din țara ungurească, cu domnul Urban. Domnul Urban le-au prins Kassa maghiarilor cu bani. Însă fiindcă generalul Wardener au vândut pe Urban, cât era gata, fiind încunjurat să-l prindă și numai cu o politică plină de tactică au scăpat cu armata sa și au tot reterat până ce au ajuns în Bucovina în Câmpulung. Iară Wardener generalul văzându-se rușinat s'au otrăvit și au murit.

57. Ungurii de-acolo din Bistrița s'au întors cătră Vasarhei însă au dat o proclamație, ca să dea cheltuială scaunul Bistriței 104 mii de zloți argint, 40 de cară câte cu 4 cai și regimentul român 96 mii de arginți, sub pierderea satelor prin foc și spânzurarea mai marilor satelor. Compagnia Monorului au și dat 8 mii de zloți de argint — arginți aruncați pe ei. — Biraelor din tot regimentul le-au poruncit tabăra ungarilor, ca să asculte întru toate de ei să le fie supuși lor.

58. Ungurii s'au dus până la Galfalău, acolo au fost o lovitură foarte sângeroasă, însă cu ce fruct nu am putea ști, că un-

gurii spun paguba cea mai multă din partea românilor, iară de alți se aude, că din partea ungarilor au pierit 800 pe cari Comando Generalilor Puchner i-au lovit cu tunurile de pe deal. Destul că d-l Puchner au reterat și s'au retras cătră Șeica mare, acolo se va vedea ce va mai fi, — încă.

59. In 5/17 se aude cum că bravul prefect Iancu au atacat Aiudul, l-au aprins și fără de milă l-au ars omorînd cea mai mare parte a locuitorilor lor dintrânsa, de-acolo au venit la Cuci, acolo se aude că au ars curtea lui (loc gol)... din Cuci în 9/21. Iar noaptea de acolo au venit cătră Ernot, acolo au avut o lovire crâncenă, ci până acum nu știu cu ce fruct.

60. Mă vei întreba cetitor: Oare ce-i pricina revoluției acesteia așa sângeroasă? la care îți voi răspunde cu comparația Nr. 29. (Probabil 63) din care accurat se vede că ungarii nu vreau să cunoască pe noul împărat Francisc Iosif I, nici nu vreau a fi supuși casei austriace.

61. La Șeica mare încă au avut lovire, — cu ce fruct nu știu, destul că au reterat Puchner până la Sibiu, acolo au fost lovire determinată de ambe părțile atâta de strașnică ca și care n'au fost decând Ardealul, însă nu știu cu ce fruct.

NB. Cetitoriu! Imi vei ierta că eu n'am voit a scrie nimic din interese, ci am spus după cum am auzit de ambe părțile, făcând combinare mijlocie. Dee D-zeu ca să poci scrie de acu și ceva de pace, că doară e destul sângele până acu, vărsat.

62. Vezi No. 54. Prefectul Constantin Roman Vivu, când au reterat Urban, dânsul încă au pornit după dânsul, ci i-au închis ungarii drumul și așa ei au căutat a se întoarce dela dânsul pe la Budac de acolo la Sebeș, la Râpa de sus, de-acolo la noi de aci cu vre-o 17 tribuni s'au tras la Gudea. Acolo în 8 zile a lui Ianuarie 1849 s'au slobozit vre-o 60 de săcui călăreți, i-au încunjurat casa și din casa deregătorului Kontal Zaharie l-au prins împreună cu pe fostul protopop Ștefan Moldovan, cu doi tribuni Maier Ioan din Huduc și Nasta din Băița, amândoi feciori de popă. I-au prins zic pe 4 inși, i-au dus legați la Ditrău, cu mare durere. Iară ceialtați tribuni s'au împrăștiat toți în toate părțile ca apostolii lui Isus, când l-au prins pe dascălul lor jidovii. Ce va mai fi știe D-zeu, destul că e durere mare revoluția sângeroasă.

63. No. Exh. 497. 1848 Sinod 4 Decem. 1848.

Episcopul nostru Andrei Șaguna face cunoscut, mulțămirea fostului și bunului nostru împărat Ferdinand I. care au fost în Olmütz în 2-a lunii lui Decemvre a. 1848 și de-odată pășirea pe tronul împărăției tot în aceeași zi a împăratului Francisc Iosif I.

și de-odată ne îndatorează ca să-l pomenim sub acest nume de acum înainte pe tânărul împărat la S. Liturgie. Doamne păzește întru mulți ani și supune-i la picioare pe tot vrăjmașul și pizmașul!!! Nația maghiară nu vrea să-l cunoască, ci încă tot crește revoluția.

64. Generalul maghiarilor Bem au mers către Sibiu, acolo au fost lovire foarte sângeroasă, au pierdut Bem foarte mulți unguri dintre ai săi, n'au putut lua Sibiu ci fu silit a retera cu rușine, acela carele zicea: „Nem hiszem hogy kétszer 24 óra alatt ne tudjam bevenni Nagyszombat“. De-acolo însă într'o lovire au fost prins vre-o 50 de sași, pe aceștia i-au adus la Vasarhei. Acolo când au auzit de falnica soarte a maghiarilor, au vălăit la Sechaz unde era[u] închiși, asupra lor mai mulți zeci de oameni unguri lănceri și au omorît dintre dânșii, ca pe niște câni turbați, vre-o 11 -- 12. Săracă soarte.

65. Nefericitul prefect Roman Constantin fu dus la Vasarhei pe la Praid. Acolo fu deținut în cetate până în 28/9 Ianuarie 1849 Vineri când fu silit împreună cu Ștefan Moldovan, amândoi prin mijloc de batjocură, a se sui într'un car cu 2 vaci. Acolo fură legați și petrecuți până la hotarul Sângeorzului lângă căpâlna de-acolo și acolo îi omorîră, fără de milă cu bote, pari, lănci ș. a. și trupurile lor le prăvăliră în șanț unde fură până a treia zi când apoi tot de Vasarheeni fură îngropați nu știu unde. Ci luare aminte. Mai întâi omorîră pe bătrânul, pe Moldovan; acesta câte lovituri toate le-au răbdat numai ce se ruga cu mâinile unite neîncetat lui D-zeu, ca sfântul Ștefan mucenicul să-l ia. Iară Constantin fostul prefect când au văzut că se apucă și de el neîncetat zicea: „Ne öljetek meg barátim, ne öljetek meg“ și așa s'au sfârșit iată acum doi prefecti din prefectura XII-a Bătrâneau și Roman și un vice tribun.

66. Iară acum mai decurând un căpitan Baro[n] Heidte au bătut pe unguri la Mediaș; — acolo au prins mulți din ei; ungurii încă au prins pe un căpitan de lănceri pe care în 2/14 Febr. Miercuri l-au zdrobit în mijlocul Vasarheiului în piață. Falnică soarte. Mulți rabdă și răbdăm nevinovați. Câți tribuni tinerei și preoți nu umblă fugăriți pe la noi, și mai cu seamă se țin în grădini.

De pomenire sat Idicel pre cari și eu cât am putut și poci și D-zeu iară mai mulți decât toți i-au grijit și grijește ca un tată adevărat vrednicul preot Brancovean, carele pe sine se puse în primejdie pentru dânșii împreună cu neuitații lui poporeni. Ci neuitată poate să fie mult onorata Maica românilor Doamna Görög Fira soața d-lui Șerban Lupu; aceasta nu numai când sta prefectura în sus și era prefectul cu mai mulți tineri tribuni cu cai ș. a.

în mai multe săptămâni ca o danie adevărată au dănieluit pe români cu multă și neprețuită osteneală și cheltuială, ci și după prinderea prefectului ca o mamă adevărată au grijit de bieții tribuni în Idicel. Acolo le-au trimis o femeie găzdoaie, le-au trimis grâu, vin, vinars, pită și alte victuale tot. În tine o lume! Naște și crește mai multe ființe adevărate ca aceasta care-i vrednică de aducere și pomenire în viitor de muere eroică. Soața Abigailii.

67. În 2/14 Februarie 1849 au venit sub comanda lui Macskási Pál ca vre-o 600—800 maghiari la Gurghii și de acolo prin satele Ibănești și Hodac și Cașva, acolo au jăfuit pe români. Precum aud eu au mânat vre-o 130 de boi, mai multe care încărcate cu jafuri. Ce-i mai falnic au prins pe popa lui Toader din Hodac cu mai mulți oameni lângă el, pe cari i-au adus până din jos de Jabenîța, acolo au pușcat pe nenorocitul și vrednicul preot și mai mulți români împreună cu el cu totu 80 până la 100.

68. Domnul Urban au prins cu totul mai mulți ofițeri dela Bărgău, Murășeni și pe aiurea; au prins pe maiorul lor și pe un obeșter Riczko împreună cu 3 tunuri și peste tot mai mult de 1000 unguri, mai multe cară cu jafuri și 2 cu praf. Acestea le-au prins în 5/17, 6/18—7/19 Februarie și au și dat domnul Urban o proclamație în care amenință groaznic asupra rebelilor, oprește nici a se împrietini cu ei.

69. În 7/19 Febr. s'au șobozit ca vro 45 de unguri hoți dela Glăjărie pe valea Pueștilor la Idicel. Au jăfuit pe bieții românii noștri, le-au luat slănini, brânză, haine și altele, iară a doua zi auzind bravele noastre cătane dela Rus și Murăreni îndată s'au adunat și au ieșit la Idicel ca să prindă pre hoți, dară ei s'au fost dus.

Vezi aceasta-i dragoste că nu se lasă unul pe altul până la cea mai de pre urmă picătură de sânge. Bieții preoți și tineri tribuni, preoți de pe râu toți, iară unul din Pantic Dimitrie Moldovan iară tribunii din lumea și țara toată adunați și până acum ocrotiți (vezi No. 66) s'au speriat că-i vor prinde și așa pe la miezul nopții ei căutară a fugi la Rus cu toții, de acolo în 9/21 Februarie ei au pornit cu toții cătră domnul Urban plini de năcazuri, goli de haine și încălțăminte. O Doamne, trimite-ne din cer păzitor.

70. Iară la noi din sat de toate părțile așteaptă frică. Ungurii se înfrichează de cătanele române de prin vecini, iară românii noștri se înfrichează de unguri, cari se tot făgăduesc că vor veni în sus să jăcuiască pe români. Doamne, oare aceasta când va avea sfârșit? Oare până când te-ai mâniat pe noi!??

71. Au venit poruncă în 10/22 Februarie dela solgăbirăul Boer Elek vszolgabiro ca să dea satul nostru porția toată, a căruia a 4-a parte o au și dat. Să dea ilișul tot, care cu 10 stânjeni de lemne cu tot trage bani mai mult decât 800 de husoși arg. Mare lovitură de-odată, dar cine-i poate sta împotrivă.

72. Despre țara ungurească nu se știe nimic, cum stau lucrurile despre Sibiu și de aiurea de prin țară încă nu se știe nimica alta, fără tare mult pierzând, fură siliți a se retrage cu mare rușine înapoi. Iară despre bravul prefect Iancu și Axente se aude că să fi ars și Turda toată în 28 Ianuarie a. c. și să o fi bombăluit cu tunurile toată, încât poate fi adevărat nu se poate ști. Comunicația așa de tare-i ciontată, cât nice până la Sas Reghin nu e siguranță a putea umbla. (Insemnare ulterioară): N'au ars Turda.

73. În Bistrița era acum d-l Urban, iară ungerii auzind că ce au făcut cu ei Urban, cum i-au prins și i-au trimis la Cernăuți, au trecut Duminecă în 13/25 Februarie toată armata ungurească cu generalul Bem prin Monor, acolo au și pușcat doi oameni. De acolo s'au dus la Urban și nu știu avut-au lovitură sau ba, destul că Urban iară au rețerat la Tihuța, iară Bem generariul ungerilor îndată s'au întors numai singur cu câțiva ofițeri către Vașarhei și au trecut prin Monor în 16/28 Februarie Miercuri. Acolo niște nenorociți au pușcat după un adjutant Teleki Sándor și după Bem, pentru care s'au mâniat și s'au dus în Batoș. De acolo au trimis o grămadă de cătane numite vadászcsapat, au înconjurat Monoru, Gledinu și Șieuțu (intercalat: au săzut acolo până Duminecă în 20 Febr.) în 17 Febr. au jăfuit tot ce au avut, nu le-au lăsat nimica. Dobitoace, oi, porci, cai, haine etc. cu un cuvânt tot, iară oamenii care unde i-au găsit i-au pușcat, cum spun mai mult de 80 au pușcat, iară pe mulți care i-au prins, i-au dus la Vașarhei și acolo i-au pușcat pe toți din sus de Vașarhei în comuna Vert de către maghiari într'un tău. Săracă umanitate.

74. Iară în 21 Februarie c. vechi Luni au venit la Maiereu ca vreo 2400 ungeri tot Vadászcsapat din Marosszék. D-zeu numai poate spune, iar condeiu nu mai poate scrie ce am pățit eu, și prin câte am trecut de cum au venit până s'au dus. Iară mai ales Luni toată noaptea, batăr am avut un fecior căprar cu 15 lângă el „salva guarda“, în mai multe rânduri numai D-zeu m'au mai ținut de am putut scăpa. Dela tata i-au deschis cureaua cu bani depe trup. A 2-a zi Marți 22 Febr. pe Toader l-au ținut arestat nu știu pentru ce.

75. În 22 Febr. Marți au fost ziua cea falnică și plină de asprime. De dimineață s'au dus cu toții la Rus, Murăreni și Dum-

brava, acolo pre toți oamenii cari cum i-au găsit i-au pușcat cu cea mai mare tirănie, a căroră număr nu se știe, fără e trecut peste 100, jăfuit-au tot ce au găsit prin căsi, prin poeți etc. n'au lăsat nici găini, care numai le-au putut prinde, cizmele, sumanele, cojoacele și altele din picioarele muerilor le trăgeau jos și le lăsa ticăloasele desbrăcate și desculțe pe omăt, Sara au venit cu foarte multe prăzi, dobitoace nenumărate etc. au început a vinde vite și oi câte cu un florint argint. Cine oare dintre creștini s'ar lăcomi să cumpere; ci cumpără tiranii cei ce erau tăvăliți în sângele cel nevinovat al românilor.

76. Acum cugetam, că au trecut ziua năcazului. Ticăloșii cari au scăpat câte cu vreo două vite în pădure, acum se socoteau scăpați, ci în 23 F. Miercuri iară porniră o parte cătră Rus, iară alta pe Ciscău în sus, au încunjurat poenile acolo, i-au vânat tot ce au găsit, au pușcat dobitoacele, le-au adus în sat. toate și le-au mânat. In toată tufa era om mort pușcat. Plângere de copii, de mueri, văduve și de bătrâni neputincioși, au dus foarte multe dobitoace. Fânurile le-au aprins, tot ce au găsit au mânat carăle încărcate. Oamenii au rămas morți ca niște fiare sălbatice pușcați.

77. Inșă între arestanții cari i-au prins Marți era și Toader fratele meu. Pe el l-am scos cu multe rugăciuni, fără pe ceilalți ca vre-o 24 Ruseni, Morăreni și Dumbrăveni i-au scos seara când se mestecă ziua cu noaptea din jos de sat și acolo i-au împușcat și i-au măcelărit pe toți într'o grămadă în tău Zălăuașului și i-au țipat în apă. Iară Miercuri când au vădăsluit prin păduri încă au prins ca vro 29 de arestanți pre cari Joi i-au pornit către Teaca.

In dealul Luerului, între Sâplac și Lueriu, i-au pușcat pe toți într'o grămadă, între cari au fost și Tăpșan Ștefan din Măierău, bărbat nevinovat, muriră și el cu ceilalți. Fie-le țărâna ușoară adevăraților mucenici.

78. Joi in 24 Februarie au pornit cu toții, unii cătră Teaca iară unii la Sas-Reghin, după ce au tras după toate satele de prin prejur dela Filea 500 F. aramă, 100 coți pănură și vro 200 coți pânză dela Idicel, 100 f. de argint dela Huduc, Dumbrava etc. Dela toate pe rând dus-au jafuri nenumerate. Iară ticăloșii cari au mai rămas în viață nu cutează nici a se apropia cătră sat ci prin munți și crepăturile pământului se chinuesc, flămânzesc. Doamne, nu ne lepăda până în sfârșit.

79. Noi gândeam că numai aici e zbiciul lui D-zeu, ci pe atâția încă. Tot Vadászcsapat s'au băgat pe râu în sus la Gurghiu tot în 21 Febr. Luni acolo precum auzim au pușcat mai mult de 100 de oameni bărbați și mueri în Hodac, Ibănești și

Cașva. De-au jăcuit tot ce au avut, n'au rămas bieții copii cu nemica. Cari au mai rămas în viață, așa de tare i-au apăsât cu jafurile și cu omorul cât mai amar pahar n'au putut bea nici mucenicii pe vremea tiranilor împărați de demult. Invie Doamne și să se risipească vrășmașii.

80. După aceste cruzii ne mai auzite depărtându-se de pe la noi armata lui Jenei cea omoritoare și jăfuitoare abia am mai răsuflet câte o țără când iată ne vin porunci aspre să dăm porția după rectificația anului trecut. Se înființează în toate satele garda națională Őrsereg, însă pe români batăr înfricoșați de groaza morții se îmbia, totuș nu vreau să-i primească. Și-au ales ofițiri și în toate zilele se exertăluia. Pe la noi în compania Első Torda megyei nemzetőri század au fost Gal Boldizsár din Maierău căpitan (százados). Aici la noi era vardă în casa lui Tamási Joan. Apoi în vardă tot întins plin de români pe cari îi băteau îi jăcuiu de bani, de haine etc. Săraca dreptate.

81. Acuma tot sperăm că doară vom mai rămânea batăr cu viața, când numai sosesc niște ofițeri de ai lor, cari verbuăluiesc feciorii să meargă cătane adăogând, că cine nu merge de voe, îl vor duce de silă, făgăduind că celor ce vor merge le vor da moșii (adecă ale românilor.) Acum de-odată s'au învoit bieții unguri de pe la noi, parte îndulciți de lăcomia jafurilor care au văzut că le-au făcut cătanele frații lor pe la români, parte pentru făgăduințele că le vor da moșii, care le vor plăcea, pe când vor veni acasă. De bună voie s'au dus în cătane pe seama ungarilor 68 feciori din Măierău numa, între care de frică și vro câțiva români.

Acum deplin nădăjduim că nu vor mai veni iară să ne jăcuiască.

82. An. 849 Apr. 19 s'au ciontat de tot țara unguerească cu Ardealul de cătră casa austriacă. S'au făcut republică independentă după ce au bătut toate cătanele împărătești din țara unguerească și Ardeal, numai Bălgradul stă încă, și prefecturile lui Iancu, Axente și Prodan, aceștia toți în mijlocul a la 2 țări fără arme numai cu lănci, bâte și puține puști de vânat au omorât mai mult de 12,000 de cătane unguerești și nici cum nu s'au supus ungarilor. Aceștia au apărat și Bălgradul de nu l-au putut lua. Aceia săracii au ținut foc din toamna 848 până cătră luna lui August când au intrat muscalii. Săracii, când auzeam cu ce furie merg de toate părțile ungarilor asupra lor, cu a inimii putere priveam la vestea cea mai proastă, că doară n'or putea și n'a îngădui D-zeu ca să-i poată bate. I-au și apărat D-zeu, că dacă n'au avut ei arme și-au căpătat dela unguri destule și arme și muniție și tunuri destule. Acum ca republicani și-au pus pe

Kossuth Lajos dictator president a republicii. Să fi văzut și auzit câte cântece, că împăratul e bitang, că mamă-sa e curvă. Câte cuvinte și cântece să piară toate națiile și numai cea maghiară să rămână. O Doamne, până când!!!

83. In luna lui April alt csapat a lui Nagy Sándor százados din Beica aici la noi, tot secui, și oricine cu înfricoșări l-am așteptat. Acesta au jăfuit pe popi de-arândul apoi român n'au rămas neșăcut nice unul. Dar pe câți îi bătea câte 50 ba și câte 100 bote peste izmene. Pe cei mai vinovați (batăr că toți erau nevinovați ci numai după a lor părere era vinovat) îi trimitea la Sântioana, acolo apoi îi judeca pre moarte și îi pușca acolo. Au pușcat mai mulți de 200. Încă ce nu s'au mai auzit, pe mulți îi lega buzdug și-i trimitea lângă Mureș și așa legați îi țipa de vii în Mureș și se înecau. Acest csapat a șezut la noi 15 zile în care timp au tot jăfuit de pe la oameni. O Doamne! Totuș csapatul acesta nici dela noi n'au omorît pe alții fără pe un ticălos de român din Solovăstru. Acesta batăr eu în mai multe rânduri m'am rugat pentru el lui Boer Elek szolgabíró și lui Késmárki esküdt ca să-l sloboadă totuș l-au trimis la alszolgabíráu și pe drum fu pușcat la Hotmureș.

84. A. c. Mai 1, 2, 3 și mai încolo au recrutat pe numărș. Ungurii au strâns foarte multe cătane din toate satele cu numărș dela 18 până la 32 ani.

85. Acuma era lumea ungurească „magyar köztársaság“ iară bani de ai lui Kossuth mulți tare, umblă őrşereg, garda națională maghiară, cu niște cănaci pe coloape și pe șapce cât cozile cailor, când iată se aud pușcături cătră Bârgău. Acolo când au venit bravii de muscani au fost o bătae crudă, au căzut mulți dela ambele părțile. Au reterat ungurii până la Bistrița, apoi de-acolo au început a tot retera ungurii.

Tot pe acel timp au ieșit muscanii cu austriecii uniți pe la valea Timișului pe apa Prahovei. Acolo era supremcomandant a muscanilor Lüders generalul, iară aicea la Bârgău Grottenhielm. Săraci unguri. Voi ați dat proclamație și poruncă, ca să ținem sărbători în s. Joi și Dumineci după Rusalii noastre și Miercuri după Rusalii să postim și să tragem în toate aceste zile clopotele de două ori să le ajute D-zeu ungurilor, ca să ne vie muscanul să ne strice republica și iată că D-zeul ungurilor nu numai nu v'au ascultat, ci încă împotriva rugăciunii voastre au dat biruință muscanilor de v'au bătut ca să ne scoată pe noi de sub ascuțimea sabiei cei barbare. Să trăiască împăratul Nicolae!

86. Garda națională dela Măierău, Disnăieu, Hotmureș etc. sub comanda căpitanului Gal Boldizsár, toată au ieșit la Sas Re-

ghin, când iată într'o Duminecă vine ca vr-o 90 de cazaci se duc în Sas Reghin, — aleargă pe toți unгурii cătane de acolo, prind dintre ei 144, — ca vro 300 de puști și pe la Disnăieu, Râpa îi duc cătră Bârgău. Apoi iată că se adună ca la 24 mii de armadie ungurească din toate părțile la Reghin, — stau gata a merge în contra muscanilor și bravii muscani, pe la Batăș, la Dedrad la Reghin și Petelea până la Curtifaia voinicește i-au bătut, le-au luat și două tunuri prinzând ca vro două compănii dintre ei. La Reghin au șezut muscanii ca vro 12 zile, deacolo au pornit la Vașarhei, aici n'au aflat pe nime; de-acolo s'au dus cătră Cluj, Gherla iară la Banfi-Huniad au avut o bătae grea, acolo au pus unгурii armele jos. O parte au pus armele la Arad, o parte la Timișoara, toate le-au supus muscanii în patru săp-tămâni și în Ardeal și în țara ungurească, — numai Komaromul au rămas neluat. Bravi sunt muscalii, moarte și biruință; însă pe mulți i-au săcerat colera, care tare domnea în timpul acela pe la noi.

87. Ungurii de pe la Gurghiu și Glăjărie au jăfuit foarte tare, aceștia pe vremea unгурilor până a nu veni muscanii. Auzind că popa Dimitrie Angel este la noi, carele în urma proclamației lui Csáky László se trăsese la mine; că Csáky au fost dat o proclamație hoțescă în care scrie tuturor iertare păcatelor, de se vor întoarce acasă și aceasta numai pentru aceea, că venind românii acasă să-i poată mai bine prinde și omori. Au venit într'o noapte ca vro 60 cu solgăbirăul lor Bocskor Misi: mi-au încunjurat casa, m'au jăfuit de multe ale mele, mi-au dus multe și au prins pe bietul prea vrednic popă din Gurghiu legat cu mâinile la spate, l-au dus la Gurghiu, de-acolo la Vasarhei și de-acolo la Turda și acolo în temniță au șezut vro trei luni, până apoi de frica muscalilor l-au slobozit unгурii mai mort. Acolo au murit și blândul preot dela Șarpotoc Leon Cornea. Acolo s'au topit trupurile mai multor preoți și Tribuni.

Tu române știi răbda, a ta-i răbdarea, dar și statornicia, — tu în toate acestea nu te-ai lăsat de al tău împărat, ai voit a fi jăfuit, a muri, orice a răbda, mai bine decât să te tăgăduiești de cătră împărat. Ție nu ți-au mai rămas alta decât statornica credință, dar mai ai tu un proverb românesc: „Ține minte.“

Cincinat Pavelescu

de V. Branisce-Căliman

Trubadurul inspirat de poezia unor vremi apuse a închis ochii pentru vecie, criticul neiertător a amuțit, magistratul cu largi orizonturi și-a părăsit chemarea, Cincinat Pavelescu a plecat dintre noi.

Pe-o zi de toamnă târzie, în pragul iernii, ne-a părăsit pe neașteptate, cu eleganța care l-a caracterizat viața întreagă. Câțiva camarazi, o mână de prieteni i-au adus ultimul omagiu, i-au spus ullimul bun rămas înainte de ce va rămâne „un nume pe o cruce.”

Și Brașovul ultimilor săi ani, ultimelor sale năzuințe și speranțe, l-a petrecut cu lacrimi de duioșie și recunoștință

Cu Cincinat Pavelescu se stinge un reprezentant al versului clasic, al formei desăvârșite.

Iar dacă contemporanii n'au cunoscut decât pe epigramistul plin de spirit, posteritatea, — ea singură dreaptă și nepărtinitoare, — va trebui să-i consacre locul pe care îl merită poetului cu neșfârșite resurse sufletești, liricului Cincinat Pavelescu.

În poeziile sale adânc simțite și turnate în versuri lapidare, în fiecare clipă ți se destăinuște un suflet chinuit de eternele probleme ale existenței, mereu întlnim aceeași năzuință spre ideal și perfecțiune.

Întreaga-i operă este străbătută de cea mai desăvârșită sinceritate, nimic nu este artificial sau căutat.

Din poeziile sale se desprinde o spovedanie discretă, dar pătrunzătoare. El susține că numai suferința îl ridică pe om și-l face capabil să înțeleagă rostul vieții.

În fiecare ființă care a îndurat grele lovituri de ale sorții, el vede un frate. Această identificare cu sufletele încercate este admirabil concretizată în poezia „Trecătorului.”

Tot prin suferință ajungem la artă, suprema creațiune a sufletului omenesc. Acestui ideal de artă, creațiune pură a spiritului omenesc, îi închină poetul frumoasele versuri din „Olarul și amfora.”

Sufletul său este străbătut de-un misticism nelămurit. Neli-niștit se întreabă : Ce este viața, care este rostul ei ? Suntem noi

stăpânii faptelor noastre sau o putere ocultă ne călăuzește spre scopuri necunoscute?

Constată deșertăciunea năzuințelor omenești și spulberarea iluziilor noastre.

In asemenea clipe, singurătatea și moartea îi apar ca singura soluție.

Tot sbuciumul și toată lupta devin inutile în fața morții, căci într-o clipă moartea așterne uitarea peste tot ce-a fost.

Aceste concluzii pesimiste, ar părea că-l împing pe poet la revoltă.

Și totuși el nu se oprește la această interpretare unilaterală a fenomenelor, el nu privește problemele existenței orin prisma egoistă a individului, ci se închină cu smerenie în fața eternelor legi ale firii.

Și este impresionantă această liniștire a sufletului său sbuciumat, în fața rosturilor mai adânci cari guvernează această lume.

Caracteristică este poezia „Seara turbure“.

In fața acestor legi ale firii eterne și imuabile, egoismul omenească, lovit o clipă în interesele sale, se transformă într'un nobil altruism,

Și-atunci moartea nu-i mai apare ca un simbol al zădărniceii existenței umane, ci ca o transformare creatoare.

Viața nu se isprăvește odată cu moartea individului, ci ea este eternă.

Această supremă mângăiere o exprimă poetul în „Impresii de toamnă.“

Și tot aceeași idee este exprimată în „Panteism“ și în „Moartea“.

Astfel, moartea apare ca o transformare, creatoare de viață nouă.

Poetul se consideră ca o părtică a naturii, supus aceluiași legi.

Și este impresionantă această identificare a ființei sale cu natura înconjurătoare în poezia „Primăvara“.

Contopindu-și existența în vraja nesfârșită a firii, sufletul său este mișcat de eternele legi ale naturii.

Omul și firea, planta și pasărea, pulsează uniți de seva primăverii care-i face să palpate în același ritm.

Poetul își dă seama că aceste legi sunt mai puternice decât voința omenească și neputând pătrunde cu mintea misterul care le călăuzește, împăcat, se supune lor.

De aici marea lui iubire pentru natură și omenire și adâncă înțelegere pentru procesele firii.

Dând fenomenelor vieții această profundă interpretare, el consideră și **iubirea** ca pe-o lege eternă a naturii.

Astfel, pentru el dragostea nu este capriciul de-o clipă al individului, ci o manifestare a însăși vieții.

Iubirea dă rost acestei lumi și face să ne legăm de viață, oricât ar fi de grea sau de ingrată.

Și poetul îi aduce un frumos omagiu, închinându-i cele mai alese poezii ale sale, cântând-o și preamărind-o în versuri nemuritoare.

În poezia „Veșnicei iubite“ ne apare în toată măreția sa simbolul eternității iubirii.

Cele mai multe din poeziile lui C. P. sunt un imn adus iubirii.

Și acest sentiment apare curat și lipsit de orice dorințe egoiste, dezinteresat și capabil de sacrificiul suprem al unei ființe, de sacrificiul vieții.

În iubire găsim cele mai bogate resurse sufletești.

Altruismul îl călăuzește pe poet în sentimentele sale.

Și dacă poetul a fost inspirat în aceste poezii de iubiri de-o clipă, sau de pasiuni profunde, a căror urmă rămâne adânc săpată în suflet, până în clipa supremă a vieții, inspirația nu se datorește atât unei femei, cât sufletului său subtil și delicat.

Cele mai frumoase versuri sunt adresate unei ființe ideale, pe care o așteaptă și a așteptat-o cu înfrigurare o viață întreagă.

Acestei ființe ideale, plăsmuite de fantezia sa nețărmurită, îi păstrează poetul comoara neseacă a sufletului său.

Astfel concepută, femeia apare în lirica lui C. P. ca idealul suprem al vieții.

Cu emoție tinerească și teamă el o evocă în poezia : „Visez o iubire“.

Și cu aceeași tenacitate chipul ei îl întovărășește până la sfârșitul vieții.

Așa ne apare în cele două poezii închinată „Așteptatei“.

Inspirat de același ideal feminin, el scrie versurile „Necunoscutei.“

Din silueta fugară a unei femei pe care o zărește o clipă, din privirile pe cari o necunoscută i le-aruncă în treacăt, poetul își clădește un ideal, căruia îi rămâne credincios.

Această poezie este inspirată de-un sentiment subtil, de-o intuiție de artist care într'o clipă prinde eternitatea.

Și cred că nici unul din liricii noștri nu a idealizat mai mult femeia, ridicând-o pe culmile înalte ale poeziei.

Cincinat Pavelescu îi aduce un imn de slavă dezinteresat. El vede în femeie suprema creațiune a naturii.

Intocmai cum binecuvântează fenomenele cele mai neînsemnate ale firii, cari par să nu aibă nici un scop, un cântec, o floare, un amurg sau o culoare, numai pentru ecoul pe care-l trezesc, pentrucă-i fac inima să bată și sufletul să cânte, așa adoră și femeia, privind-o prin prisma eternității.

Astăzi opera lui Cincinat Pavelescu zace uitată într'o ediție de mult epuizată, păstrată de puțini iubitori de artă; poeziile sale risipite în reviste și publicații de mult apuse, nu mai sunt la îndemâna nimănui; și în albume, ofer te cu grație de-alungul anilor multor femei, stau uitate poezii de-ale lui inedite.

În loc de „jerbe mari de trandafiri sau albe crisanteme“ ar trebui cu toții, oficialitate și prieteni, să culegem, aceste flori prețioase ale spiritului său și, editate de vr'o fundație culturală, să le aducem ca omagiu pe proaspătul lui mormânt.

Gestul acesta ar constitui o reabilitare târzie a marelui neîndreptățit.

Numai atunci vom putea recita fără remușcare nemuritoarele versuri ale Serenadei, atât de dragi lui:

*Și neaua 'ncepe să s'aștearnă
Intâi mai rar, și-apoi mereu
Ca pe balcon, și'n părul meu, . . .
Plângi, suflete! . . . E iarnă.*

Amos Frâncu și Avram Iancu

de Dr. Ilie Dăianu

La 3 Noembrie s'a împlinit anul dela moartea distinsului avocat, fruntaș luptător național, a cărui pierdere a fost deplânsă de toată lumea românească, și mai cu seamă de lumea Moșilor, a copiilor orfani ai lui Iancu.

Moș prin naștere și prin temperament, Amos Frâncu a fost întotdeauna preocupat de cauza Munților Apuseni, și de regele Moșilor, Avram Iancu. Născut în Baia-de-Criș unde Iancu a petrecut mai ales anii din urmă ai vieții sale tragice, și unde și-a dat și nobilul său suflet tulburat, Amos Frâncu a fost din pruncie impresionat de figura eroului, care îl desmierdase de multe ori pe copilul delicat, și-l alintase pe genunchii săi. El văzuse și înmormântarea celui care a pus Munții în jale de mult, și toate tradițiile și legendele ce circulau despre Iancu le-a supt ca o băutură dulce a prunciei sale.

Astfel, mi se pare foarte firesc, că sufletul lui se mișca și se avânta oridecâteori era vorba de cauza lui Iancu, care însuma toată gloria și mândria Munților auriferi.

Schinteiilor la gândire și volubil la graiu, Frâncu se transfigura când vorbea de epoca lui Iancu, dovadă episodul intrat acum în literatură: „Clopotarul dela Târnava“ descris după spusa caldă și colorată a lui Amos Frâncu.

Pe cât de ușor era la cuvânt, pe atât era de dificil la scris. De aceea nici n'a rămas după el decât foarte puțin tipărit. Nu scria bucuros, dar ce scria era desăvârșit, și ca formă, și ca fond.

Intre puținele scrieri ale sale, cea mai largă și mai adâncită este ceea ce a scris întru apărarea onoarei lui Iancu față cu insultele și calomniile adversarilor unguri.

Mă gândesc la acel „Apel și cerere de nulitate“ date de Frâncu contra ordinului ministrului de interne al Ungariei, Desider Percel, care la 15 Martie 1895, (tocmai în ziua de sărbătoare a libertății maghiare!) dăduse ordin de oprire și confiscare a colectei pornite printre Români pentru un monument în memoria lui Iancu.

Acest „Apel“ a fost redactat de Frâncu la 1 August 1895, dar a rămas un act de arhiv necunoscut multă vreme marelui public românesc. Frâncu avea motivele sale să nu-l deie publicității, iar alții nu s’au găsit să facă acest serviciu public, pe cât de necesar pentru Români, pe atât de riscat. Ar fi putut-o face oamenii Tribunei din Sibiu, — cum o și aștepta el, — dar aceia, se vede, își dedeau seama că provoacă de nou fulgerele zeilor puterii de stat.

Peste patru ani a avut subsemnatul norocul să deie publicității această puternică apologie a eroului Iancu. În campania pe care „Tribuna“ de atunci, 1899, o făcea zi de zi ca răspuns la insulta repetată acum de procurorul dela Alba-Iulia, contele Lázár Miklós, am crezut că i-a venit rândul și lui Amos Frâncu, și am câștigat dela dânsul textul recursului și l-am dat în nrul 268 din acel an al Tribunei cuprinzând aproape întreg numărul.

Conform dorinței sale am accentuat și atunci, în prefața broșurei, apărută în „Tipografia“ soc. pe acțiuni din Sibiu, că facem publicația „fără autorizarea autorului care are modestia de a detrage publicității lucrările sale“ — dar, e momentul a o spune, că asta era numai din precauțiune.

Lucrarea lui Frâncu ocupă 44 pagini tipărite, și e condensată cum nu se poate mai mult.

Noi i-am mai adaus vre-o zece pagini „Anexe“, dând textul ordinului faimosului ministru Percel, și câteva traduceri de texte, la cari se face referire.

Azi broșura: „Pentru Memoria lui Avram Iancu“, este publicație rarissimă, și nu se mai găsește nici pe la anticari, nefiind tipărită decât într’un număr restrâns, mi se pare 500 exemplare. Societatea numită „Uniunea avocaților români“ sau — „Liga Anti-revizionistă“, ar face un bine tipărind-o din nou.

Dacă amintesc de această unică operă de concepție a lui Amos Frâncu acum, o fac nu numai pentru a-i aduce un prinos de recunoștință la aniversarea morții lui, ci și pentru un alt motiv, literar. Din bunăvoința d-lui Aurel A. Mureșianu, dela Brașov, am avut ocazia să cunosc câteva scrisori de ale lui Amos Frâncu adresate părintelui său Dr. Aurel Mureșianu, directorul Gazetei Transilvaniei, cu care Frâncu era în strânsă prietinie, și-i era și colaborator la Gazetă. Aceste scrisori ne dau o vie icoană

de preocupările generației conducătoare, la sfârșitul veacului trecut. Când se vor publica, generația tânără de azi va avea o lectură interesantă, din care se va putea lămuri asupra trecutului mai apropiat.

Una din aceste scrisori, pe care-mi iau voie a o publica aci în întregime, se ocupă aproape exclusiv de cartea lui Amos Frâncu asupra lui Iancu. Ea ne desvăluie culisele laboratorului interior, din care a ieșit, și ceva din culisele administrației de atunci, tot în legătură cu lucrarea despre Iancu. Iată scrisoarea :

Frate Aurel !

Eu am înaintat după o muncă oribilă de 2 săptămâni recursul în cauza Iancu în 9 coale. Îți poți închipui, că pe lângă lipsa de orice biografie, a orice essay, a orice istorie pragmatică, ce muncă m'a costat. 56 de oare am scris continuu cu întreruperi de 4—5 oare pentru somn și fără să mânc 3 zile nici măcar o buchiță de pâne, fiind și bolnav !

Intreg organismul meu a suferit o lovitură, care abia în săptămâni sper să o repar. Națiunea însă cred, că poate fi mulțumită „mit ihrem Gratis-Tagelöhner“, fiindcă acest rol mi l-a destinat soarta. L-am zdrobit ordinul ministerial și ca istorie și ca drept, încât sum convins, că vor spumega patrioții.

I-am explicat, ce însemnează a fi judecător și parte, ce însemnează a fi ministru *monarhic*, și a insulta memoria unui legitimist. Isoare am folosit mai exclusiv străine, indicând locurile din vorbă în vorbă. — Kővári, br. Stein, Ürmössy, br. Hefter, Rákossi, Gratze, contele Gelich, Czetz, Papp, Szabó Nándor, Csányi, Szilágyi, Jancsó, Kossuth, Aulich, br. Appor, pe toți i-am trecut în revistă înaintea lui Perczel, urmașul aceluși Mór, pe care compatrioții lui îl numesc Brut al revoluției ungurești, ca să vadă cum se apleacă și cel mai crunt dușman înaintea memoriei eroismului și umanității aceluia, care a salvat de perire Turda, Abrudul și Aiudul, și a învins trei armate mari: Hatvany, Kemény, Vasváry

I-am aretat, cine a fost cauza represaliilor Românilor, ce el numește versări de sânge, vrând să presinte lupta pentru legitimitate și *libertate* națională a noastră, ca simple acte deucidere și jaf. Atât pentru orientare, Ție personal, și observ numai, că am dat o antiteză între Kossuth și Iancu, ca caractere individuale, politice și militare. Îți poți închipui în căldură caniculară a ceti lucruri, ce agită și pe cel mai blajin om.

Știu, că ai dori să ai recursul. Eu însă îl am numai în concept și nu Ți-l pot trimite fiindu-mi cancelaria acum enorm ocupată prin pierderea iarăși alor 2 săptămâni, încât trebuie să lu-

crăm zi și noapte. De altfel eu unul sum determinat *a nu-l da* publicității; le stă însă în voie clienților mei să și-l copieze la poliție și să-l publice.

Recursul cred, că e ținut într'un ton atât de energic, pe cât de obiectiv și e atât de nimicitor pentru contrar, și ca istorie, și ca drept, și ca chestie de libertate constituțională și individuală, încât sum convins, că neputându-l combate se vor resbuna prin un proces de presă în momentul când eu *l-aș da* publicității. Acesta-i adecă sistemul.

Deoarece însă am informații pozitive, că se *pândește* sistematic, ca să fiu pus la umbră, și deoarece — cum vei ști — legea astăzi nu te mai apără fiind degradată justiția în serviciul puterii, nu aflu oportun, ca tocmai acum să sporesc numărul martirilor, fără a folosi nimic cauzei, și în contul ruinei mele materiale și a sănătății mele atât de sdruncinate prin acțiunile și lucrările atât de febrile în cești doi ani din urmă.

Tu știi bine, de câteori m'am uitat eu liniștit în țeava pistolului, cunoști și rezoluțiunea mea și lozinca mea de a-mi dedica toată viața cauzei noastre sfinte și așa vei apreția motivele mele. Eu însuși aș fi bucuros, dacă domnii dela Tribuna și-ar lua osteneala, dupăcum li-am spus, să copieze la poliție actul, socot însă că ei nu vor face asta, cu toate că ar renta ca să vadă lumea, cum în țara aceasta executiva se substituie justției ei, pentruca să falsifice istoria și dreptul și ar trebui deci tradus în nemțește și franțozeste.

Se înțelege, că Ție-Ți stă în voie a face comunicat în Gazetă pe baza împărtășirilor mele despre conținutul recursului pentru orientarea publicului.

Acum îți fac o împărtășire *strict confidențială*, care absolut *nu e* menită pentru publicitate, o pățanie a mea din incidentul acestui recurs. Am trimis pe substitutul meu Dr. Moșoiu la poliție să-mi copieze un act în cauză. Abia vine acasă acesta cu copia, intră la mine poliția în frunte cu un comisar (d-l Bell) și cu comandantul forței lor armate! Cel dintâiu se postează la ușe, cel de al doilea în numele șefului său mă provoacă, ca imediat *să-i dau procesete verbale luate în afacerea Iancu*, deoarece substitutul meu, cu prilejul copierii le-ar fi înstrăinat din act. Și-mi declară că nu se mișcă din casă, până *nu se află* actele. Îți poți închipui situația mea. Mi s'a suiat sângele la creeri, însă m'am stăpânit, și i-am declarat, că ordinul, ce-l are e o nemaipomenită insultă în contra mea și afirmarea e sfruntată calomnie, însă mă supun forții, și să poștească, a începe perchisiția. Până a nu începe acesta însă m'am adresat către substitutul meu Dr. Moșoiu, care sta ca încremenit și-și învărtea în sânge ochii la această infamie, și l-am provocat să meargă la poliție să vadă actul, să constate, nu cumva

e mestecat procesul verbal între alte acte ale dosarului și d-l căpitan de poliție, în escesul său *de frică*, să nu fi observat. Comisarul l-a lăsat să se ducă, însă i-a dat pe șeful poliției armate ca acompaniare. Ei pleacă. Eu încep să-mi pierd răbdarea și-i zic comisarului: „Nicht wahr, Herr Comisaer, es heisst wieder *die Walachen stehlen*.“ El se scuză și se provoacă la ordinul ce-l are. Intr'asta — observ — îi spusese până nu plecase Dr. Moșoiu, că eu încă nici că vorbisem cu Dr. Moșoiu până la sosirea poliției, iar Dr. Moșoiu a declarat, că însuși căpitanul poliției lui *nu-i* dase spre copiere numai chiar actul ce-i trebuia pentru copiere, și celelalte le închisese în puicul mesei. Comisarul însă făcea pe „Stean de peatră“ și ședea nemișcat, cu toate că și scriitorul meu îl asigură, că eu nici că vorbisem cu Dr. Moșoiu. După plecarea d-lui Moșoiu cu polițaiul, eu șed la masă, comisarul în fața mea, să nu mă piardă (nota bene: după cum am înțeles mai târziu, avea și ordin de arestare). Eu meditam asupra cvalificării și sancțiunii enorm de grele înscrisă în lege pentru înstrăinarea și nimicirea documentelor publice, comisarul se uita lung la mine, un motiv care m'a determinat să-l fixeț cu acea mare încordare din tălpi până în creștet. La un sfert de ceas omul meu, ca fost oficer, care mă cunoștea de mai nainte, tocmai din afaceri de onoare, vede că mi se mișcă o coardă la inimă și începe conversație cu mine, întrebând: Pe cine reprezintă fotografia asta? Răspuns: Iancu. Și aceasta? Martirii dela Seghedin și Vaț. Și asta? Apărătorii Memorandului. Rspunsurile scurte și apăstate l-au adus la tăcere. Intr'asta Dr. Moșoiu fusese la poliție, ceruse actul, ca să vadă, dacă procesul verbal lipsește.

Căpitanul refuză, dar la amenințarea, că va face aretare criminală pentru calomnie adresată lui, dă actul și vizitează. Proces verbal ca'n palmă. Atunci Dr. Moșoiu îl reflectează pe jupânul, să binevoiască a se declara, că primit-a el actul întreg dela Vicișpanul, unde fusese înaintat, sau a remas între actele aceluia procesul verbal, să-l provoace să-i dee un comisar să meargă împreună la Vicișpanul. Comisarul refuză, însă la Wachtmeister îi dă un semn. Acesta iese, iar pe Dr. Moșoiu îl concediază căpitanul, cu motivarea, că înainte de ce ar fi venit acasă și așa a mai fost și în alt loc. Dr. Moșoiu grăbește dând cu socoteala, că Wachtmeister-ul a mers la vicișpanul după el, intră ca o furtună la vicenotarul Schieb, și-l prinde în flagrant delict pe Wachtmeister tocmai în momentul când primia *dela acesta procesul verbal*, care rămăsese la comitat, din greșala espediției. Dr. Moșoiu acum se acată de acesta și-l silește să vie la mine în cancelarie, să-mi arete procesul verbal și să-l legitimeze că *nu* e hoț. Până a nu veni însă Dr. Moșoiu cu Wachtmeister-ul eu continuam acel dulce tete-en-tete cu comisarul, când deodată vine un polițaiu și în nu-

mele șefului îl provoacă să se reîntoarcă acasă, simțise, se vede prin telefon, ce s'a întâmplat. Dup'aceasta sosește Moșoiu cu individul. Numai aceasta mi-a trebuit să aud legitimarea acestuia. I-am spus: „Sagen Sie Ihrem Herrn dass, wenn er nicht binnen 5 Minuten Abbitte leistet für die mir zugefügte Insulte, so werde ich mir eine solche Satisfaction nehmen, von welcher noch nie eine Politzei geträumt hat.“ — Tu știi ce eram să fac. Abia trec 2 minute și iată Wachtmeisterul, care în numele șefului său se roagă de iertare. Am luat la cunoștință. Deoarece de Dr. Moșoiu încă nu se rugase de iertare, acesta pleacă după secundanți. După amiazi vine la mine căpitanul și se roagă iarăși de iertare, declarând că comisarul a lucrat contra avisului lui, încât pentru perchezitiie. I-am spus părerile mele. De Dr. Moșoiu s'a rugat iarăși de iertare între martori.

Aprețierea ceasului, cât a ținut lucrul acesta Ți-l las Ție și însemnătatea, ce ar fi avut, dacă procesul verbal nu s'ar fi aflat.

Deoarece cauza e achitată prin rugări de iertare, nu se mai poate publica cu numele participanților. Ție îți stă însă în voie să o publici sub linie ca corespondență din China, numind pe polițai madarini, pe Iancu—Christos, pe romani creștini, etc....

Ar fi de tot hazul.

Cât pentru vederile mele politice, ce-mi ceri pentru moment, e greu să le pun pe hârtie și durere, nici că mă pot duce la tine fiindcă afacerile nu mă lasă. Păcat, că nu te-ai ținut de părerile mele din iarnă, când îți ceream să agiți Tu cauza congresului și ideea alianței. „Gazeta“ însă trebuie necondiționat să agite și acum. Principiile înaintea de toate și nu persoanele. Pentru acestea este timp de refec. Scrie deci câțiva articoli de înfrățire în coardele cele mai ideale fără a atinge persoanele, arată însă enorma responsabilitate a acelor, ce iau în mână soarta alor 3 popoare și-i provoacă să-și împlinească cu o ideală abnegație datoria. Aceasta, cred, trebuie să o facă Gazeta și să insiste pentru conservarea neatinsă a programului și pentru concentrarea tuturor elementelor bune, fără de a căror concurs concentric nu se poate duce în viață o acțiune atât de mare merită a schimba sistemul. Primul articol trebuie să fie istoric: arătând că nici când în trecut aceste 3 popoare nu s'au dușmănit, lupta contra semilunii, și că renașterea politică cade pe același timp și e paralelă. Aretate persoanele mai marcante: Rajachich, Miletic, Stur, Hurban, ententa cordială în dietă într'un partid, Miletici—Polit—Mocsony—Hodoș. Slovacia și Serbiia în procesele politice. Presa. Al doilea art. să fie glorificarea în тези a alianței. Al treilea: dorințe pentru o bună reușită cu pointarea responsabilității acelor ce în asemenea cauză au luat rolul de conducător.

Cât pentru acțiunea internă regret foarte mult că dela Blaj încoace ai stat pe loc mărginindu-Te a scrie lui Cosma. Înțelegerea a fost să faci plan. Să chemi pe câțiva intimi și apoi să convocăm pe mai mulți. Acum evenimentele s'au accelerat, cauza concentrării a ramas însă actuală. Elementele bune sunt mult disgustate de moștenitorii „legitimi“ Cristea, Ciuta și o mulțime de oameni cum se cade așteaptă; și nu uita că și Pop de Băsești iese în 5 Aug. Deci începe și convoacă fără întârziere.

Te sărută Amos. Sibiu 2 Aug. 895.

Se zicea de mult: Habent sua fata libelli! Iși au și scrierile pățaniile lor.

Iată Dr. Amos Frâncu, dacă n'a scris, și mai ales, dacă n'a publicat multe, apoi s'a îngrijit, ca despre scrisul său să putem fi informați deplin, cum s'a făcut și ce pățanii i-au însoțit publicarea.

După lupte de peste o jumătate de veac pentru cauza națională, el se odihnește acum în mormântul solului natal, lângă părinții săi Ioan și Ana n. Adamovici, la Baia-de-Criș aproape de Tebea, unde subțironul lui Horia își doarme somnul de martir glorios și Iancu, pentru care Frâncu a tras de atâtea ori sabia de oțel a spiritului său viu.

Cluj, Octomvrie 1934.

Zaharie Boiu

1 Martie 1934—6 Noembrie 1903

„*Meminisse juvabit!*“

Implinindu-se o sută de ani dela nașterea celui mai de seamă predicator de pe vremuri al Ardealului, ne facem datoria de Români recunoscători și de creștini adevărați, schițând pentru cetitorii noștri viața și activitatea acestui distins cărturar ardelean, om cinstit, de ispravă și de talent, care a făcut parte din strălucita pleiadă a bătrânilor idealști și luptători din epoca anilor 1860—1900.

Zaharie Boiu a văzut lumina zilei la 1 Martie 1834 în „Cetatea“ pitorescului oraș ardelean Sighișoara.

Tatăl său a fost fiul parohului din Porumbeni. Rămăsese orfan de părinți și a fost crescut de parohul ortodox al Sighișorii, Ștefan Bălaș, căruia i-a urmat la timpul său în scaunul de paroh și protopop român, în această extrem de rezistentă citadelă a culturii săsești.

Maica lui a fost Ioana, născută Păloșan, femeie credincioasă și cu frica lui Dumnezeu, Nimic mai firesc deci, că alături de numeroșii săi frați, Zaharie a crescut de mic în vechile și frumoasele virtuți naționale și creștinești ale neamului nostru.

Văzând marea râvnă pentru carte a băiatului lor încă din clasele primare, părinții l-au înscris în liceul săsesc unde, începând din clasa primă și până'n ultima, el lua totdeauna cele mai înalte note, iar în anul 1854, trecându-și bacalaureatul „*eximio modo*“, el devine și'n serie și'n clasificare întâiul bacalaureat român al acestui vestit liceu săsesc, ce cultiva cu predilecție studiile umaniste, așa că elevul Z. Boiu, care simțea chemarea muzelor, se deprindea încă de pe-atunci în versuri românești, nemțești și... latinești. Era elev în clasa a VII-a, când în 3 Ianuarie 1853, apărură în primul număr al „Telegrafului Român“, întâia lui poezie anonimă. Iată cum aprecia primredactorul ziarului, Aron Florian, pe „poetul“ nostru: „*Fantasia i se vede vie. sentimentul nobil, gustul în formare și arta în drumul dezvoltării. Un talent tânăr, care promite României încă un poet*“.

Despre Nic. Cristea, a cărui amintire s'a sărbătorit de-odată cu a lui Z. Boiu, vezi paginile pe care i le-a închinat în „Soc. de Măine“ d. Ion Mateiu.

Nota Red.

Dar cu tot elogiul „criticului“, după un an, strălucitul bachelareat se face... dascăl în Săcelele Braşovului. Mitropolitul Şaguna, auzind însă de însuşirile şi purtarea tânărului învăţător, îl cheamă la Sibiu, aşa că'n 1855 el intră'n „Seminarul Adreian“, termină cursurile teologice şi pedagogice şi din însărcinarea Mitropolitului ocupă numai decît o catedră de profesor, o menţine însă doar doi ani, căci pleacă apoi în calitate de bursier, împreună cu Ion Popescu, marele pedagog de mai târziu, la Universitatea din Lipsca, pentru complectarea studiilor teologice şi filosofice, dar mai ales pedagogice, căci în deosebi de dascăli buni şi calificaţi se resimţea pe-atunci nevoia la toate şcolile noastre româneşti din Ardeal.

Rechemat după doi ani, Boiu fu numit în 1861 profesor definitiv la „Seminarul Adreian“, unde a funcţionat nestingerit doisprezece ani în şir, fiind socotit drept unul din cei mai distinşi şi mai pricepuţi profesori ai acestui institut educativ, ce-a dat Românismului ardelean o serie de preoţi şi normalişti, atât de solid înzestraţi sufleteşte, moraliceşte şi naţionaliceşte.

Dup'un an de activitate profesorală, Boiu scoate în 1872 întâiul abecedar scris cu litere latine, vestitul său „Abecedar pentru şcolile populare române“, care în foarte scurtă vreme a ajuns 14 ediţii. El rămâne în acelaşi timp credincios muzei sale, apărându-i în acelaşi an primul volum de versuri cu un titlu cam „mureşanian“ „Sunete şi Răsunete“, versuri al căror ritm şi conţinut se situa între lira lui Bolintineanu, Alecsandri şi Mureşianu şi care fuseseră „gustate pe-acele vremi“, ba unele din ele, ca de pildă „Visul copile“, apărură în traducerea germană a lui Schuller, în foiletonul ziarului săsesc „Hermannstädter Zeitung“ din Sibiu.

În 1863 se căsătoreşte cu Caliopei Damian, apoi hirotonit de „marele Andreiu“, fu ales în 1864 cu unanimitate paroh al parohiei ortodoxe române din Sibiu-Cetate, devenind astfel, după moartea arhimandritului grec Meletios, primul paroh român ortodox în acest oraş săsesc, a cărui limbă şi cultură le cunoştea perfect.

Cu o specială vocaţie duhovnicească, cu dragoste vie de biserică sa, zelos şi temeinic în toate, Z. Boiu era adevăratul preot după rânduiala lui Melhisedec, care în scurtă vreme făcu din parohia sa o parohie de model, creindu-i o serie de fonduri şi înfiinţând încă şi-o şcoală primară chiar în faţa seminarului teologic, unde profesa.

În anii 1863—65, din încredinţarea celui ce-l inspira, ia asupra-şi redactarea ziarului bisericesc-politic „Telegraful Român“.

Paralel cu activitatea sa ziaristică se desfășoară însă, cu mare folos, munca scriitorului pedagog.

În 1865 apare partea întâi, iar în 1867 partea a doua a „Cărții de cetire“. În 1867, în urma vredniciei, a muncii necurmăte și-a meritelor ce și le câștigase, e hirotesit într-un protopresbiter. În 1868 apar: „Elemente de istorie“, „Elemente de geografie“, „Elemente de istoria naturii și fizică“, În 1870 e ales consilier arhiepiscopesc, apoi membru al Consistorului Mitropolitan, deputat sinodal, al congresului național bisericesc, fiind acum colaboratorul intim al protectorului și sfătuitorului său de ieri, al marelui Mitropolit Șaguna,

Un astfel de om, situat cu slujba și îndeletnicirile sale multiple în centrul politic și cultural al românismului, nu putea rămânea, bineînțeles, străin de mișcările naționale și politice ale neamului său, mișcări ce vibrau de altfel atât de intens în sufletul său de poet.

Politicește, ca absoluta majoritate a intelectualilor noștri de atunci, aparținea în chip firesc partidului național, al cărui luptător convins și desinteresat s'a dovedit o viață 'ntreagă. El este traducătorul în nemțește al hotărârii conferinței naționale din 1881 precum și al celebrului „Memorand“ al Românilor către Împăratul Francisc Iosif din Viena.

În ședințele consiliului municipiului Sibiu, cuvântul său elocvent apăra cu energie drepturile nației și bisericii sale, fiind ferm convins în sufletul său, că în curând se va realiza „unirea tuturor Românilor“.

La toate festivitățile naționale, glasul său era ascultat, iar cuvântările sale bisericești impresionau profund poporul, care-l poreclise „Gură de aur“.

Decenii dearândul Z. B. a făcut parte din comitetul central al „Astreii“, iar discursurile sale ocazionale erau nelipsite la adunările generale ale acesteia, ba între anii 1892—95 el devine chiar primsecretar al acestei soc. culturale și redactor al „Transilvaniei“, în care a publicat o serie de articole literare și poezii, sub pseudonimul Eugen Silvan.

În 1897 editează „Micul catehism al bisericii ortodoxe-orientale“ — cărțile lui școlare ajung toate o serie de ediții, fiind hrana sufletească a nenumărate generații de învățăcei, iar numele autorului lor străbătând în cea mai umilă .căscioară țărănească, încât drept recunoștință, „Reuniunea învățătorilor români din dieceza Caransebeșului“ îl alege, în 1871, membru onorar.

Neostenita lui muncă la catedră, pe amvon, în sânul „Astrei“, în parohie, era cunoscută tuturor, așa că asociațiile culturale și naționale și mai ales „academice“ și l-au făcut pe rând membru de onoare. Încă din 1877 membru corespondent al „Academiei Române“, căreia îi dedică cu acel prilej o frumoasă Odă publicată în „Analele“ ei, era acum membru onorar al Soc. „Petru Maior“ (Pesta), „Carmen Sylva“ (Graz), „Andrieu Șaguna“ (Sibiu) etc. În acest răstimp apărură „disertațiile“ și prelegerile sale publice: „Casa română“ (1874); traduce în nemțește Istoria bisericească (t. II) și Compendiu de dreptul canonic al lui Șaguna; traduce din nemțește, în metrul original, pe „Nathan der Weise“ al lui Lessing. În 1884 apare: „Despre elementul național în educațiune“; în 1891: „Academia Română“, în 1894: „Fundatiunea Ion Otteteșanu“; în același an: „Trei decenii din viața Asociațiunii“; apoi traduce din latinește „Confesiunile“ lui Augustin.

Preot în cel mai nobil înțeles, având o soție vrednică, cu care împărtăși într'o fericită căsnicie de 41 de ani și bunele și relele acestei lumi — viața familiară a lui Z. Boiu ar putea servi drept pildă generației de azi. Dumnezeu l-a învrednicit cu patru fii, ce-au primit educație aleasă și terminând cu toții studii academice, au devenit cetățeni cinstiți, harnici și de seamă ai neamului și patriei.

1. **Doctorul Romul Boiu**, mort în cursul războiului mondial de pe urma suferințelor îndurate în temnițele ungurești ale Clujului — deci o victimă a sentimentelor sale naționale.

2. **Ion Baptist Boiu**, absolvent al facultății teologice și al celei de litere și filosofie, fost profesor, paroh ortodox al Sibiului, consilier comunal, membru pe viață al „Astrei“.

3. **Olimpiu Boiu**, inginer de Viena, inspector general silvic, șeful Domeniului Coroanei Mălini (Fălticeni).

4. **Anastasiu Boiu**, director de bancă, senator, fost prefect de Sibiu (1922—26), deputat sinodal, congresual, președinte al Cam. de agricultură și al altor soc. comerciale și industriale, căpitan invalid din războiu și președinte reg. Soc. inv. din războiu.

Iată, ce frumos vorbește de familia Boiu, scriitorul și directorul Horia Teculescu, în cartea sa „Pe Târnăvă 'n jos... oameni și locuri“, sulevând un moment emoționant din preziua prezentării „Memorandului“ Impăratului din Viena — moment legat de fiul

lui Z. Boiu, dl inspector Olimpiu Boiu, actualmente domiciliat în Moldova:

„Cel mai mare fiu al Sighișoarei, Z. Boiu a fost și un luptător hotărît pentru drepturile poporului. El și-a crescut copiii în această atmosferă de jertfă pentru neam, încât conducătorul Românilor din Ardeal Ion Rațiu l-a găsit demn pe unul din fiii lui (Olimpiu) să-l încredințeze cu misiunea de a duce „Memorandul“ la Viena. Are însemnătate și faptul că Z. Boiu a tradus în limba germană această ultimă cerere a Românilor din Ardeal către Impăratul din Viena.

Inginerul Olimpiu Boiu, azi administratorul Domeniului Coroanei Mălini (Fălticeni) ca și tatăl său la 1848, travestit în muncitor, a dus memorandumul la Viena, în fundul desagilor.

„La sosirea mea, ne povestește O. Boiu, deputațiunea Românilor aștepta deprimată, neavând încă Memorandul, care a doua zi trebuia prezentat Impăratului“. Am intrat cu cuvintele:

— „L-am adus!“.

Lacrimi de bucurie izbucniră în ochii lor obosiți de așteptare și îngrijorare și mă îmbrățișară și sărutară pe rând: I. Rațiu, Pop de Băsești, E. Brote, V. Lucaciu și S. Albini.

Situația, ne spune O. Boiu, era salvată, dar eu, ne mai având ce căuta în Ungaria, m'am angajat inginer silvic în Carintia, unde am stat șase ani, trecând apoi în serviciul Domeniilor Coroanei“.

Tărâmul pe care Z. B. s'a afirmat însă magistral era oratoria, în specie cea bisericească. Ca rod al acestor strădanii, publicase încă în 1889 „Cuvântări funebrele și memoriale“, cu un adaus de texte biblice, dar opera lui cea mare, sânt minunatele „Semințe din agrul lui Cristos“, cuvântări bisericești pentru toate Duminecile și sărbătorile de peste an precum și ocazionale — scriere de seamă, în trei tomuri, închinată memoriei lui Andreiu Șaguna la a 15-a aniversare a morții sale (16 Iunie 1898), bine apreciată și premiată în 1900 de „Academia Română“. Aceste cuvântări răspândite în tot cuprinsul românesc, au fost decenii dearândul isvorul din care s'au inspirat și pregătit generațiile de preoți-predicatori ai Ardealului.

Desigur gândindu-se la ele, secretarul perpetuu al Academiei, Dimitrie Sturza, în raportul său către sesiunea generală din 1904, spunea despre Z. Boiu, mort la vârsta de 70 de ani, în 6 Nov. 1903, dup'o viață petrecută în muncă cinstită: „Distinsul bărbat,

cel ce-a fost podoaba bisericii sale și fala amvonului de peste Carpați!“.

Dar cum spuneam chiar la 'nceputul acestui articol, Boiu a scris versuri din fragedă pruncie, rămânând credincios poeziei, până la bătrânețele sale. Un an după moarte-i, fiul său Baptist adună într'un volumaș de 42 pagini toate poeziile patriotice, pe care tatăl său le scrisese cu prilejul războiului independenței României, sub titlul „Frunze de laur“, poezii eroice din anii 1877—78. Le recitesc cu adevărată plăcere, căci numai ici-colo câte-un latinism sau arhaism stânjinește cursul lor limpede, plin de avânt, de patriotism, de panromânism. Versurile lui Z. Boiu par scrise de-un poet „regășean“; el ne elogiază pe soldatul dela Grivița și Rahova, pe căpitani viteji ai mândrei oștiri liberatoare, pe blânda Doamnă Elisaveta, pe Domnul Carol I. In ele pulsează un suflet mare și plin de sfântă dragoste pentru țara românească de-atunci și cea de azi, a tuturor Românilor. In „Dedicațiune“ (str. III-a) el cântă:

„Frunze fie-aceste versuri, frunze de cununi laurine
Pentru voi, ce România prin virtute-ați înălțat...“

iar în str. IV-a încheie versul:

„Să vieze-a voastre fapte în splendoarea nemuririi
Ca a soarelui lumină, ca a nopții blândă stea!“

In „Geniul României,“ făcând apologia „panromânismului“, el încheie, umezind ochii oricărui bun Român din... zilele rele de azi:

„O scumpă Românie, ferice te numesc!
Când Domnul tău în arme hotarele-ți păzește,
Când Doamna prin virtute coroana-ți strălucește,
Când fiii tăi cu Dâștii un suflet se simțesc,
O lacrimă fierbinte înneacă cântul meu,
Salute Românie, cu tine-i Dumnezeu!“

Dascăl sătesc, profesor la școala normală, conferențiar, scriitor-pedagog, preot, predicator, ziarist și poet, fiind, în zisa lui Șaguna, „tuturor de toate“,... cel ce scrie aceste rânduri a botezat după numele lui una din străzile Sighișoarei, iar H. Teculescu a pus o placă comemorativă pe casa, în care s'a născut vrednicul sighișorean și târnăvean, care a fost Z. Boiu.

A. P. Bănuț

Flori de lumină

Un prieten necunoscut

de Al. Lascarov-Moldovanu

Stătea în fața mea — și pe când îmi vorbea, eu mă căzneau să-mi aduc aminte dacă l-am mai văzut vreodată.

Străinul era îmbrăcat sărăcăcios, avea privirea ușor ostenită, iar glasul îi era moale și bun.

Imi spunea, simplu și neprefăcut:

— „Văd că nu-ți mai amintești de mine, — dar eu nu voi uita niciodată binele pe care mi l-ai făcut“.

Făcui semn de protestare, dar el dădu încet din cap, și urmă:

— „Eram foarte amărit atunci... Oamenii mă respingeau... Nimeni nu-mi arăta vreo bunăvoință... N'aveam ce mânca... Dar mai mult ca foamea, sufeream de lipsa dragostei oamenilor... O, domnule, cine ar putea vreodată să prindă în vorbe și s'o arate, această foame de dragoste?!...“

Privii spre prietenul necunoscut — și parcă începea să mi se limpezească aducerea-aminte... Unde? Când?...

Necunoscutul povesti mai departe:

— „Atunci, la un colț de stradă te-am întâlnit pe dumneata. Te mai cunoscusem odată, în grabă, cu alt prilej. M'ai oprit — și m'ai întrebat: — „Ce ai? De ce ești așa?“ Văzuseși în sufletul meu... Și, în adevăr, în clipele acelea, treceam prin cumpăna morții... Mă duceam să săvârșesc păcatul crimei împotriva ta însuși... Și dumneata ai văzut — și m'ai oprit... Nu-mi m'ai aduc aminte ce mi-ai spus, — dar știu că m'ai luat de mână — și am mers amândoi pe malul apei — și mi-ai vorbit despre Acela care este Stăpânul nostru, despre dragostea Lui, despre viața aceasta trecătoare, despre veșnicia care ne așteaptă — și mai ales mi-ai dat din dragostea dumitale... Dar dragostea aceasta nu era ceva obișnuit... Pe când vorbeai, — nu știu ce fulguială de lumină aurie juca în jurul frunții dumitale... Nu era ceva din mărunta sbuciumare a vieții de toate zilele... Era ceva deosebit... Parcă nu vorbea un om, — ci, prin el, grația altcineva cu mult mai presus de oameni... Sufletul meu a fost isbit puternic dar dulce de noutatea și prospețimea unei revelații neînchipuit de luminoase... Vorbeai — și eu simțeam cum

înflorește viața cea adevărată în mine... Lacrimile s'au ivit atunci, dar eu nu știam încă nimic din toată splendida epopee... Și dumneata mi-ai vorbit mai departe, — ținându-mă neconținut de mână..."

Prietenul se opri din povestit — și privi câteva clipe în pulberea drumului.

Apoi, adăogă:

— „Și așa, m'am întors iarăși la viață..."

Li țineam și acum mâna în mâna mea, — și simțeam că îl cunosc...

Li spusei:

— „Da, îmi amintesc... Mai era atunci cu noi cineva... Lui trebuie să-i mulțumim... Eu n'am făcut decât să ascult de dulcea lui poruncă..."

Prietenul șopti cald:

— „Da, — Lui să-i mulțumim..."

Și, despărțindu-ne, ne-am îmbrățișat frățeste, acolo, în stradă.

Clopotele de Crăciun

Richard Dehmel

Clopotele... iară, iară,
Mă 'mpresoară, mă 'nfioară...
Cântec lin și cântec sfânt
Vino, vino pe pământ!

Vreau să fiu din nou copil
Și să cad azi în genunchi,
Spre Isus — pruncul umil —
Mânile să-mi fac mănunchi.

Căci eu știu, iubirea care
S'a născut cu El, trăiește,
Deși El muri pe cruce,
Deși moartea ne pândește.

Știu, că toți prin suferință
Frați vom fi, cu gândul sfânt:
Fie dragoste 'ntre oameni,
Fie pace pe pământ!

In românește de S. B.

Cântare către tine

*Ca să te uit, o, neuitată,
Frânsei de-apururi tristul vers
În care-am înoptat odată,
Planetă stinsă 'n univers.
Sfârșii credința mea în mituri,
Suferitoare. Și mi-am zis:
Acele sfinte asfințituri
M'au înșelat; erau în vis!
Pe rug arsei cu 'nverșunare
Deslănțuită, de ateu,
Albastre flacări de uitare —
Copil, copil ce fui mereu!
Și 'n raza cerului și 'n huma
Ce se dospește 'n tine, sfânt,
Poate mai stăruie și-acuma
Cenușa risipită 'n vânt.*

*Ca să te uit pe tine, marea
Mi-a 'ntins lopată de galeră;
Bătea 'n albastru depărtarea
Și 'n pânze-o lună efemeră.
Pustiuri vaste, ca regrete,
În care zac înmormântate
Rătăcitoare siluete
De sclavi și roabe cumpărate,
Sub pași tăcuți de caravană
Pe dune-mi oglindiră chipul —
De-asupra luna ca o rană
Însângera întreg nisipul.
Oceane-adânci și stepe dese
M'au legănat pribeag pe valuri,
Tulburătoare-arome-adesse
Vestind apropiate maluri.
Din țarm în țarm, din țară 'n țară,
Pe căi pierdute 'n nopți senine,
Sorbii cu sete cupa rară:
Iubito! să te uit pe tine...*

O, cine-a culezat, uitare,
S'arunce 'ntâi acest cuvânt?
Din spuma dantelată 'n mare
Prindeai în ochii mei vestmânt.
Alături te simțeam la proră
Pe cât, învins, cădea misterul,
Din zarea largă și sonoră:
In urmă, cer — în față, cerul.
Și taina dintr'o cupă plină,
Golind, o risipeam de-odată —
Tu rămâneai mereu lumină
Și noapte de stihii brăzdată;
O, tu ce-mi tăinuși în umbră,
Cu-alean sculptată 'ntreagă ființa
Pe care-o simt încet cum umblă
Și-mi dojenește suferința.
Sleind deplin mireasma serii,
Uitai luceferi pe lagune,
Uitai în oaze palmierii —
Pe tine cum să te uit, spune?
Și pretutindenii unde, seara,
Lipeam lopețile de țarm,
La sânu-i mângâia chitara
Un cânt pe care vrui să-l sfärm.

Din culmi ce n'au fost încă 'nvinse,
E ultima ce-o porți în tine . . .
Împarte luna flacări stinse
Și cântă Pan dintre ruine.
De șoimi sihaștri 'mpresurată
Plutește singură pe zare,
Cetate albă descântată
In plângeri de viori barbare.
Sub vânt înfiorându-ți haina
Pe trupul strâns, o, negrăită!
Neprețuit mă doare taina
Ce n'a fost încă prețuită.
Ca un vârtej de ape moarte,
Mă fură noaptea 'ntre suspine —
Și căi și lună și catarte
Duc toate numai către tine.

Dumitru Olariu

Sufletul măicuții

Sufletul măicuții, blând,
A sburat în slavă,
Dar veni-va când și când
Să mă mângăie plângând
Când voi fi bolnavă.

Va veni în sărbători,
După liturghie,
Va veni cu pași ușori
Farmecul de alteori
Iarăși să-l învie.

Va foșni ciudat acum
Haina-i de mătăasă
Și pluti-va sfânt parfum
De tămâie'n jur — și fum,
Fum albastru 'n casă.

Și veni-va într'o zi
— Numai Domnul știe
Ziua asta când va fi —
Mama mea se va grăbi
Tare-atunci să vie

Să m'aștepte la răscruci
Invelite 'n ceață,
Unde, suflete, te duci
Fără să știi ce drum s'apuci
După-aceasta viață.

Mă va duce mama, ea
Știe bine drumul,
Mă va duce sus pe-o stea;
Și rămâne'n urma mea
Pulberea și scrumul.

Ecat. Pitiș

Moment....

Niciodată gândul nu îmi fu mai spornic,
Viața mai intensă, sângele mai dornic.
Niciodată ținta nu îmi fu mai dragă,
Calea mai deschisă, vrerea mai întregă!

Niciodată pasul nu îmi fu mai harnic,
Inima mai plină. sufletul mai darnic;
Mândre'n iureș aprig, forțele-mi s'adună
Năzuind s'așeze visului cunună...

Anii de 'ndoială se prăvăl în tină,
Inima-mi se 'nalță veselă, senină.
Val de energie s'opintește vrerea;
Cad fără de urmă teama și durerea!

Sănătos, puternic, încordat în luptă,
Dărm în juru-mi noaptea, țintă ne'nterruptă,
Și mereu lumina își lărgeste zarea
Cuprinzând ființa-mi, vesela și terea.

Vesel, cânt năvalnic imnuri de lumină;
Rănile din vremuri dulce mi s'alină,
Și'n viața nouă care-o 'nalț cu mine
Strălucește ziua zodiilor line...

Vasile Netea

Cugetări

(mai mult sau mai puțin originale)

MOTTO

„Tout est dit, et l'on vient trop tard,
depuis plus de sept mille ans qu'il y a
des hommes, et qui pensent... Etc.“

La Bruyère

„Toate-s vechi și nouă toate.“

Eminescu.

Le-am auzit, le-am cetit sau le-am
gândit ?

Autorul.

Cine trece prin lumea asta nebatjocorit, neîntemnițat și ne-
bătut, se poate socoti un fericit al pământului.

*

Pe semne am învățat să vorbim, ca să exagerăm faptele,
să ne mințim în sânul familiei, să ne calomniăm vecinii și să
'njurăm pe Cel nevăzut...

*

Îți recomand să lauzi exclusiv pe morți, — ei nu te-or mai
desminți !

*

Două lucruri sânt peste puțința ta : să-ți ieși din piele și
să scapi de osânda semenilor.

*

Relativism.

Sobolul: Singura fericire e întunecul subsolului, — restu-i
lumină și nenorocire !

Peștele: Completez pe Thales — „apa este începutul și
sfârșitul tuturor plăcerilor !“

Pasărea: Fără aer, aș fi un biet Prometeu înlănțuit !

*

Minus ciupercile, plantele sânt inofensive.

Exceptând câteva carnivore, animalele-s tolerabile.

Carnivori și vegetariani de-a-valma, oamenii sânt — înspăimântători !

*

Ipocriți mai sântem !

Toți blestemăm „valea plângerii“, dar nici unul n'am pleca dintr'ânsa cu una - cu două !

*

Incalificabila 'ndrăzneală a păcătosului de om, de-a se decreta construit „după chipul și asemănarea lui D-zeu !“

*

Nu e oare mai aproape de Dumnezeu cel care cercetând se mai îndoiește, decât cel ce stând pe loc, crede ca prostul și nu cercetează nimic, semănând bouului din parcul „Schönbrunn“, mulțumit să pască liniștit iarba din fața castelului imperial, fără să se mai întrebe : „Ce-o fi având Franț-Iosef în hardughia asta mare?“

*

Dacă'n străfulgerarea unei clipe de perfectă luciditate ar zări până'n fundul sufletului lor gol și sterp, atâția din nebunii ce mângălesc ziua și noaptea hârtia curată cu impurul „operelor“ lor și-ar frânge condeiu'n bucațele, isprăvind pentru totdeauna cu fabricațiunea cotidiană de „artă și literatură.“

*

Se vor naște vr'odată *tineri*, care să mai aștepte și *bătrâni*, care să isprăvească din bună vreme ?

*

Imi place foarte mult logica de fier a Domnului Homo Sapiens, care, analizând lumea, găsește că Dumnezeu le-a făcut toate înțelepțește și mai ales perfect acomodate îmbrăcăminții, hranei și băuturii d-sale cotidiene, după cum dovedesc cu prisosință plantele, fructele, animalele, apa, vinul și borvizul — ca apoi, în zilele de Dumineci și sărbători, spălat, îmbrăcat frumos și sătul ca un pașă, amicul Sapiens să-l poată „lăuda prețDomnul“ în desăvârșită tihnă și evlavie, pentru toate câte i-le-a dat Acesta, în natură, în număr, sau hârtii de valoare.

*

Dac'ar putea 'nvăța omul din pășania altuia, n'ar mai fi în lumea asta nici proști, nici păcătoși, încât te-ai disgusta, de-atâta... virtute !

*

Ce mai dragă de viață am duce 'n lumea asta, dac'am ști 'n tinerețe, pe cât putem ; și-am mai putea la bătrânețe, pe cât știm !

*

România postbelică are ceva din tragicul destin al „Mănăstirii Argeșului” : tot ce zidesc meșterii-guvernauți în zilele albe ale „puterii”, se dărâmă în prima lor noapte de „neagră opoziție.”

*

Legile românești sânt regule de conduită civică foarte severe, grupate frumos în paragrafi, codificate, promulgate și impuse sub sancțiunea celor mai drastice pedepse oricărui „*Samurache*” din România, de către grupul restrâns al autorilor acestora, respectabili „*Samsoni*”, „dulăi de curte”, care : „obligă a fi 'n legalitate, exclusiv pe... *căței*”.

*

De ce-i mereu desordine în Țara Românească?

Fiindcă România dispune de-un permanent surplus de formidabile talente, din păcate foarte superficiale, dar din nenorocire, catastrofal de... active.

*

De ce nu se ivește și în România un dictator?

Fiindcă nu există Român atât de... naiv, să-l creadă pe cellalt mai mare bărbat de stat, decât ar putea fi el însuși, cu ocazia istorică binevenită.

*

Opinia „lor” despre dumneata.

Gentil cu toată lumea — ei te fac lichea.

Spui răilor și proștilor pe nume — ești o brută.

Ocolești „buna societate” — ce îngâmfat caraghios !

Ești om inteligent — păcat, că-i sărac !

Ești bogat — norocul prostului !

Ești funcționar inferior — vai de mama lui !

Ești funcționar superior — s'a 'nvârtit, canalia !

Ai ajuns ministru — s'a suit scroafa 'n copac!
Te 'nsori cu săraca — nenorocitul de el!
Te 'nsori cu bogata — un parvenit stupid!
Ai copii, berechet! — o să-i mănânce și urechile, păr-
litului!
N'ai nici unul — a avut, ticălosul (îți spun la ureche):
orchită dublă!

*

— *Și după ce-om muri, ce ne-așteaptă?*
Depinde de religiunea, confesiunea și purtarea dumitale.
In *rai*, peste zi, o să ai fericire absolută; iar noaptea, un
somn îngeresc.

— „Insuportabilă monotonie!“

In *iad*, înainte de masă, te vei pârloli în flacări; după
masă, vei lua o baie de apă fiartă; iar noaptea, te vor masa
dracii cu smoală topită, amestecată'n fărâme de sticlă.

— „Sinistră perspectivă!“

In schimb, în *purgatoriu* e lume dalbă: permanentă discuție
în contradictoriu între romano și greco-catolici, despre... dogme,
păcate simple și capitale, grația divină, relațiunea între Tatăl,
Fiul și Spiritul sfânt etc. etc.

— „Doamne, sânt greco-catolic și n'am păcate de moarte...
nu mă trece'n purgatoriu, c'o s'ajung în... sanatoriu!“

A. P. Bănuț

Pe ce lume trăim?

De Horia Petra-Petrescu

Ce îndurerat trebuie să fie orice om, care mai raționează în zilele noastre, dacă citește rapoartele detaliate despre diferitele match-uri, unele — ca cel despre match-ul între boxerii Schmelting și Walker, în Long Island Bowl New Jersey), — transmise prin cablu.

De ce era vorba? Mickey Walker provocase pe Max Schmelting, vestitul boxer, să se lupte cu el și în ziua fixată, într'un stadion arhiplin, 60.000 de spectatori aplaudau frenetic, — „sălbatic“ spunea telegrama transmisă ziarului „Prager Presse“ — pugilatul dus până la paroxism al celor doi matadori ai boxului.

Nu mă pricep deloc la boxat, sunt beoțian când e vorba de regulile jocului, știu atâta numai cumcă *knock out* însemnează că ți-ai adus adversarul în impas, cu umerii amândoi la pământ, ca să nu se mai poată ridica de istovit ce este de puteri și că cineva, arbitrul, numără până la... (câte?), fluturând mai apoi batista: s'a câștigat partida!

Aferim! Bine, zic, doi atleți, doi oameni bine nutriți, doi inși, cari s'au îngrijit sistematic ca musculatura să le fie la perfecție, se întâlnesc, se pândesc cu ochi de vultur, își mai masează gâtul cu degetele tari ale mânilor sdravene, încercând să clatine ceva din potrivnic, încep să se înșface, prind să se înflăcăreze (par'c'ar fi cocoși din Spania!), și — de-odată — „zdup cu niamțu' în țărână“, cum spunea așa de plastic Victor Vlad-dela-Marină, în „Ăl mai tare om din lumie“.

Fiecare cu gusturile sale! Unuia îi place muzica, altul adoră pictura, altul e nebun după literatură, altul, să moară și alta nu, după lupta de boxă.

E liber orișicine să-și aleagă după pofta inimii — dar e și aici un... „dar“.

Vă rog, cetiți numai câteva rânduri din raportul de *trei* coloane, despre etapele luptei între Schmelting și Mickey (o, nu e Mickey Maus!) Walker.

„In mijlocul vacarmului și a tropăielii din picioare a publicului, bate gongul, anunțând a opta rundă. Schmelting dă lovituri

grele, la dreapta, la stânga, cari silesc pe Walker să caute adăpost. În mijlocul ringului se încinge un schimb greu de lovituri, căruia îi pune capăt Schmeling, cu o lovitură în bărbie, care desarmează. Walker se retrage, Schmeling, ca un fulger, după dânsul, îi dă câteva lovituri, cari îl aruncă pe Walker pe scânduri. Iar numără arbitrul, într'o tăcere care-ți răpește răsufierea, de astă dată până la 7. De-odată se ridică Walker cu o încordare disperată și opune rezistență contrarului. Dar abia l-a eliberat arbitrul, și Schmeling îi dă din nou o lovitură grea, în bărbie, la dreapta, până la „9“. Și nu s'a ridicat bine Walker, cu o față desfigurată de durere, că îl și acoperă Max iarăși cu lovituri, la dreapta, la stânga, în față. Walker cearcă să se apere, Schmeling însă este fără cruțare. Du-zine de lovituri, cari și-au ajuns ținta, în față și pe trup, îl aduc pe Walker șah-matt. Ochii lui Walker sunt închiși de durere, totuși Schmeling îl lovește mereu. Fața lui Walker s'a prefăcut într'o mască înfiorătoare. Dar tot mai stă în picioare. Se clatină încoace și încolo și lovește desnădăjduit în jurul său. În clipa în care sună clopotul, aruncă managerul cârpa în ring. În mijlocul unui fluierat, care-ți ia auzul, și în aplauze orcanatice pentru Schmeling, se împletecește Walker, complet epuizat, în colțul său. Managerul său pășește în ring și aduce la cunoștința arbitru-lui că Walker nu mai este în stare să lupte mai departe. Mii de spectatori sărbătoresc pe Schmeling, când acesta este declarat învingător cu un K. a. tehnic...“

Ce sunt descrierile acestea, cetitori dumneavoastră? Oameni în toată firea se bat ca orbii, își trag la pumni de li se umflă obrazul, de stă să le iasă ochii din orbite, se tăvălesc la pământ, se clatină ca bețivanii, stau să-și rupă fălcile — și 60.000 zi: șasezeci de mii de oameni, bărbați și femei (unii au alergat din cine-știe ce depărtări ale Americii!) șuieră, tropăie, urlă, rag, își ies din piele de plăcere, că unul din luptători s'a ales cu o trântea numărul unu!

60.000 de homines sapientes, de oameni cu scaun la cap, după definiția lui Linée, își pierd cel puțin o zi întregă, dacă nu zile scumpe de lucru, ca să vadă cum, într'un sfert de oră, cutare sau cutare a fost mai ager și mai crud în împărțeala la pumni!

Ce atestat grozav de *paupertate spirituală!*

Iți vine să râzi cu hohot de o atât de *gigantică nebunie*, care a contaminat atâta lume și-ți vine să plângi lacrimi amare, că se găsesc oameni cari să se poată entuziasma de astfel de brutalități.

Cum? — te întrebi — asta-i îndeletnicire de oameni teferi la minte? Cum? Sutele de mii de dolari, cheltuiți pentru călătoria la Long Island Bowl, pentru un sfert de oră *stupid*, n'ar fi putut fi folosiți mai bine pentru milioanele de șomeri americani? Cum? Puterea bătărană, care stă să-ți scoată ochii, care e gata să-ți aducă lumânarea la căpătâi — poate ea entuziasma pâna la delir mase de oameni?

Dar aici vorbește *trogloditul* din noi cei de azi!

... Și gândul ne poartă la altă întrecere. Pe Wartburg, — nu-i vorbă, nu în vremurile noastre! — la „turnirul“ cântăreților călători. Cunoașteți sau ați auzit de „Războiul cântăreților de pe Wartburg“. O, ce mai „război“! S'au întrecut cântăreții vaganți întru preamărirea idealului femeiesc, acompaniându-se pe liră, cântând despre cele mai nobile, despre cele mai suave fremătări ale sufletului omenesc...

Nu spuneți, cetitori dumneavoastră: Lupta lui Schmeling s'a întâmplat în America! Schmeling este german, european, și europenii sunt cuprinși, în mare parte, de aceeași frenesie sadică de a vedea luptele de boxă în prea-cinstita noastră Europă!

Gândindu-te, te apucă, da, o *greață nebună* față de o *astfel* de atmosferă și durerea ți se potențează când te gândești că se răspândește și alt gând năstrujnic, care prinde rădăcini și germinează flori de ale răului: cele două tabere beligerante identifică pe idolatrizații lor cu poporul din care fac parte: Schmeling este poporul german, în America, chiar reprezentantul Europei întregi, Walker este poporul american, America! (De astă-dată n'a fost atât de pronunțată antiteza, după cum a fost în rîndul trecut, la o altă trântă a lui Schmeling).

Cum? Pumnii lui Schmeling — expresia Europei? Cum? Maxilarele sdrelite ale adversarului — o victorie a unui popor, a unui continent chiar, asupra celuilalt? Ce *tra-gi-co-me-di-e grozavă!*

Și mentalitatea aceasta persistă la mulți, foarte mulți ...bipezi.

O întrecere a creerului! Așa ceva: da! O întrecere între savanți — așa da! („Întrecere“? Mai bine emulație nobilă!) Dar la-

boratoarele atâtor țări tânjesc! Nu sunt parale să se simtă învățații la largul lor și să presteze ceea ce doresc din tot sufletul.

Câtă vreme... Schmeling, Schmeling a câștigat în sfertul de oră, știți cât? Nici mai mult, nici mai puțin decât 50.000 de dolari! Ca să nu mai vorbim de managerul său și de partea adversă, care n'a plecat nici ea cu mâinile goale.

Te întrebi, revoltat, pe drept cuvânt: Pe ce lume trăim?!

Din stânga și din dreapta

61.

În una din frumoasele zile ale acestei toamne târzii, urcând spre „Warte“ (i-aș zice „Dealul Spirii“ — cum ar trebui să-i zicem României — dar, întrebându-mă această denumire, nimenea n'ar ști azi despre care deal e vorba), mi se năluci că văd înainte-mi, suind agale, cu bastonul încrucișat pe sub coate, peste spate — cum obicinuia să urce — pe mușteriu zilnic, de dinainte de războiu, al acestui însoțit drum, pe bătrânul profesor al fostei Școale comerciale sup. ort. rom. din Brașov, *Ioan Socaciu* („Țara“, cum îi ziceau cei mai apropiați, „Moșul“, cum îl botezaseră elevii), fostul dascăl de economie națională, drept cambial și comercial, cap limpede, suflet fără „hicleșug“, și autor al câtorva apreciate lucrări de specialitate. Mi-l va fi nălucit drumul — căruia-i cunoștea fiecare scobitură, fiecare colț de piatră — ori mi-l va fi năzărit prezența oarbei din marginea drumului — oarba pe care de-atâtea ori o va fi miluit obolul compătimirii sale, — nu știu. Năluca însă, ca orice nălucă, s'a topit repede în neant, cum și de unde a și venit, deșteptând în schimb amintiri care, de dincolo de ceața anilor interpuși după plecarea-i în eternitate, abia mai licăreau printre constrângerile aspre ale vieții ce nu-ți prea dau răgaz de visare.

Și cu cât înaintam, cu atât cioburile de amintiri, risipite prin cele unghere umbrite ale craniului, atrase ca de-un magnet invizibil, răsăriră vioaie, sprintene, bucuroase par'că de dragostea 'n care le 'nvăluia sufletu-mi dornic de ele, închegându-se într'un tot luminos: în întruchiparea celui care în anul cruntelor încercări 1917, se răznise de noi pentru totdeauna spre tărâmurile inaccesibile nouă, chiar celor mai piccarzi dintre Piccarzi, decât cu prețul oaselor zdrobite.

Și această întruchipare, spre deosebire de năluca vaporosă de mai nainte, în loc să se destrame la prima potignire pe drumul acesta pietros, prindea tot mai multă consistență, începând dela o vreme chiar să-mi vorbească și să-i vorbesc. Dar lucru ciudat, în jurul noului tovarăș nu roiau amintirile legate de activitatea-i didactică — cum te-ai fi așteptat, fiind vorba de-un om a

școalei — ci cele prilejite de viața-i singulară, de-o regularitate mecanică și monotonizată (zicem noi), superiorizată și îndulcită (și-o simțea el), de tabieturi boierești, — în care nu știu dacă truda, sărăcia și necazurile tinerețelor sale se cereau compensate sau le reclama „boeria“ ascendenților săi de pe vremea lui Mircea Vodă, cari de sigur ar fi țâșnit cu țărâna'n cap din uitatele lor morminte, dac'ar fi văzut cum vameșul dela podul Oltului trage cu arma după copilul răstrănepot al lor, fiindcă n'avusese să plătească creițarul de vamă, — tabieturi, innărăviri și comodități al căror deranj sau zădărniciere erau în stare omului acestuia echilibrat, potolit, să-i grămădească sângele la cap, să-i sfărâme stăvilarele calmului și să se reverse în exteriorizări uneori destul de jigni-toare.

Era de-ajuns, de-o pildă, să se așeze cineva pe scaunul lui în restaurantul în care lua masa, ca să nu-i mai tignească mâncarea. Ba când delicventul i să părea și nepăsător de supărarea lui, îi administra prompt, fără sfială, lecția de cuviință. Cum o pățise părintele Ittu din Valea Sibiului, care, venind la Brașov să-și vadă băiatul, se rătăcise în restaurantul „La Impăratul Romanilor“ din Str. Orfanilor (azi a Murășenilor). Când l-a zărit Socaciu pe scaunul său din capul mesei — deși toate celelalte locuri dela masă erau libere și deși scaunul îi stătuse neocupat mai bine de-o săptămână, din cauza absenței sale din Brașov (era o vacanță), — neștiind nimenea când va „pica“ — l-a și miruit:

„Da d-ta, părinte, nu ți-ai aflat alt loc? Tocmai pe locul meu ți-ai găsit să te așezi?“

Vă puteți închipui curcubeul culorilor prin care a trecut obrazul părintelui, nebănuitor de vinovăția uzurpării exclusivității dreptului altuia de a-și odihni șalele pe acel scaun! Zi-le gesturi de burlac îmbătrânit în anumite obicinuințe, năravuri și... pace! Zic burlac, deși a cunoscut și viața conjugală. Insurătoarea lui a fost însă de-o atât de scurtă durată — abia un an — încât văduvia de-o jumătate de veac (a murit în vârstă de 71 ani) îi volatilizase aproape toate amintirile legate de „viața'n doi“, iar burlacilor le da dreptul să-l considere starostele lor, — mai ales că nimenea nu credea că „Țara“ ar fi putut avea cândva „pirostriile“ cununiei pe cap.

Două decenii mi-a fost dat să pot fi în societatea acestui călugăr necălugărit. Vreme berechet ca să poți cunoaște pe cineva până'n cele mai ascunse firizi ale sufletului. Insuficientă însă pentru a-l putea cunoaște temeinic pe un Socaciu, având în vedere că societatea lui se mărginea la ora de masă — și când mânca arareori vorbea — și la ora de după masa de amiazi, petrecută în Casină (Cazinou, cum i se spune, mai pe italienește, dincolo de Carpați), unde obicinuia să-și ia „cafeluța“ turcească și unde, iarăși, lăsa pe alții să vorbească, el neîndeletnicindu-se cu nici un fel de joc, mulțumindu-se cu chibițatul la un „66“, sau la un „piquet“ până la ora trei și-un sfert când, oricât de pasionantă ar fi devenit partida, își cobora piciorul de pe scaunul de vis-a-vis, unde-l avea întins sub nasul jucătorului advers și... p'aci ție drumul!...

Când cerul se'mbrododia a ploaie sau când era cu stomacul mai încărcat și când capul, mai greu, cerea un reazim ca să nu se slăbească șuruburile și să nu facă închinăciune de pomană, încăleca scaunul întors cu speteaza 'nainte, odihnindu-și-l pe podul palmelor subpuse bărbiei. În cazuri de acestea, pleoapele nu arareori se'nceiau, prinse'n mrejele lui Moș Ene. Scenă mai rară însă aceasta, fiindcă „țigarilos“-urile¹⁾ — cea mai eficace medicină contra somnolenței — îl țineau mereu treaz, nu cumva să depășească ora plecării. Intre numeroșii membri ai Casinei nu mai era decât un singur amator de „putorilos“ (așa o botezaseră cei osândiți să-i inhaleze mireasma): Moș Corbu²⁾. Firește nu din provizia sa. Dar și Moș Corbu arareori, din cauză că ceilalți membri, ca să scape de această tămâie — curat a diavolului! — puneau mână delă mână și-i cumpărau câte-o cutie de „purzicean“, pe care i-o puneau la dispoziție în timpul petrecut în localul Casinei; din care pricină — ușor de înțeles pentru un dascăl sărăcuț — tot timpul pe care i-l îngăduia școala — și acesta era mai mult decât cel reclamat de școală — aci și-l părađuia.

---

1) Cele mai ieftine țigări de foi pe vremea aceea și, judecând după parfumul care storcea lacrimi și boția organul mirosului condamnat să-l „savureze“, de mirare că găsiu cumpărători și cu prețul acela minimal.

2) Invățătorul Zosim Butnariu, rămas cu numele de mai sus de când a jucat acest rol în opereta „Craiu Nou“ a lui Ciprian Porumbescu.

Cu Socaciu însă nu se putea proceda în felul acesta. Il apăra de această ofensă calitatea lui de vechiu, venerat profesor, fost dascăl al multora dintre membrii Casinei. De aceea, cât timp își scrumifica el țigarilosul, nu aromia nimenea. Noroc că întotdeauna fuma numai jumătăți de țigări. Prin ceeace nu punea la prea îndelungată încercare pe cei din jur.

Cu viața fixată în cele mai mici amănunte ale ei, nu oră de oră, ci aproape minut de minut — oră de sculare, de masă (în două seri pe săptămână în bodega Eremias sau Pană „că-ți spun drept, te saturi de-atâta cărnărie; trebuie să mai schimbi mâncările,“ — cum își motiva el pentru acele seri absența dela „Împăratul Romanilor“), de Casină (în cafenea nu mergea decât pentru cafeaua de dimineața și pentru ziare), de plimbare (mereu aceeași cale — iarna, vara — peste „Königsweg“ la „Warte“, cu deosebirea că vara drumul se prelungia până'n poenița de sub „Băncile teologilor“), de culcare etc., — nu e de mirare că gura lumii îi născocise ponosul că, odată, silit de-o forță majoră să întârzie în drumul său zilnic, a încurcat rău rânduiala gospodăriilor dintr'o stradă 'ntreagă, toate acestea orientându-se asupra orei din zi — deci și a celei de masă — nu după ceasul din perete, ci după profesorul Socaciu. Atât era de precisă ora trecerii lui pe acolo!

Intr'o zi, vorbiți înainte, ca să-i încerce călătura voinței, hai toți Casiniștii să-l mai rețină în local peste oră lui fixă. N'a fost chip. Toate argumentele, toată atmosfera de veselie creată înadins, — mazăre pe perete. Socaciu, țanc la ora trei și-un sfert, ridică spre cap măciulă bastonului — felul de a da și răspunde la binețe — și cu vorba-i obicinuită: „Salut!“ ne lăasă înciudați, uitându-ne cum se închide ușa după ceafa-i înflorită de peri suri.

De astă-dată însă, spre nenorocul lui, a călcat cu stângul. În loc s'o ia, ca de obicei, spre Târgul Cailor (Casina era în et. I. al casei bisericii ort. din Tg. Grâului), o luă pe str. Vămii (azi Voev. Mihai). Pare-mi-se voia să-și tânguiască ceva dintr'o prăvălie, de aceea-și modificase itinerariul.

„Pe stradă — ne istorisi el însuși mai târziu — am băgat de seamă că toată lumea zâmbește, ba pe mulți i-am văzut chiar oprindu-se și râzând de-a binele. Abia doi-trei inși, cunoscuți, par'că s'ar fi uitat cu compătimire.

Mă uit eu în dreapta, mă uit în stânga, dar nu văd nimic ce ar putea stârni râs sau compătimire. De unde să-mi plesnească

prin cap că eu sunt centrul privirilor și că atât râsul unora cât și compătimirea altora (ăștia vor fi crezut c'am scăpat dela „Petcuț“) ¹⁾ mă privesc pe mine“.

— Dar ce se întâmplase? — noi, în cor, deși cunoșteam perfect de bine cu toții „festa“ pe care i-o aranjase medicul colonel Mureșianu, fie-iertat.

— Ce să se 'ntâmple! S'a pus pretinul Mureșianu — ăsta-i om serios? — și mi-a vârit, pe când chibițam în Casină, o gheorghină în partea de dinapoi a pălăriei. Și cum eu n'am observat-o când mi-am luat pălăria din cuier -- era în partea care nu se vedea — că știți cuierul e înalt, am pornit cu ea, mândru și frumos, pe stradă.

Noi să plesnim de răs. Văzându-i însă indignarea, care a dus la răcirea pentru multă vreme a unei prietenii vechi, ne-am năbușit gădiliciul, chestionându-l asupra finalului, pe care nu-l cunoșteam.

— Și când ți-ai dat seama că mergi „în cătane“ cu floarea'n pălărie? — întreabă unul mai glumeț.

— Târziu, dupăce plimbasem gheorghina cât e strada Vămii de lungă.

— Ți-a căzut cumva din pălărie? — un alt posnaș.

— Ce să cadă! Dar a venit un elev — vezi elevul cu mai mult bun simț! — care, văzându-mă și dându-și seama că e vorba de-o intențiune de ridiculizare, m'a 'ntrebat dacă eu mi-am pus floarea 'n pălărie? — că la aia se sgâește lumea. Și-apoi să mai negi că unii oameni, și 'ncărunțiți, tot copii rămân? N'aș fi crezut niciodată ca un coșcogeamite *colonel* să se dedea la astfel de copilării!... Mi-a fost dat s'o văd și asta. Să-i fie de bine! — încheie vorba Moșu, mult mai măhnit decât presupuneam noi.

— Ei n'o lua și tu așa, Țară! A făcut și el o glumă, — se 'ncumetă să-i mai atenueze supărarea un prieten.

Socaciu se răsuci pe scaun și-un val de sânge îi inundă fața.

Un alt prieten, ca să prevină erupția apostrofelor, care cu siguranță ar fi urmat, luă asupra-și rolul indignatului, căutând, bine'nțele, prin semne oculare, să ne prevină asupra adevăratei intențiuni care-l determină să se burzulească și el.

---

¹⁾ Pe vremuri, casă de nebuni.

— Ce? Glumă? — se repede ăsta la nesocotitul debitant al inoportunei intervenții împăciuitoare. Aș fi vrut să văd dacă tot de *glumă* ai fi taxat cazul fiind tu în rol?! Să te vezi tu om în toată firea, venerabil, om cu un trecut de-un sfert de veac de profesorat, cunoscut ca om serios, — umblând ca un al doilea Rupi¹⁾ (și'n tot timpul perorației mereu ne trăgea din ochiu afurisitul), pe cea mai circulată stradă, ziua'n amiaza mare, cu coșogiamite gheorghină 'n pălărie, expus privirilor ironice și observațiilor ridiculizante ale trecătorilor!... Asta o numești tu *glumă*?

Să fi fost tu sau altul în locul lui Socaciu, he-hei!... Desigur că se'ncheia altfel povestea. Ba norocul colonelului c'a avut de-a face c'un om al lui D-zeu ca Țara, că altfel (aci iarăși o ochiadă semnificativă), nu știu zău pe unde scotea cămașa!

Noi, asistența, să ne sufocăm nu alta! Dar cum nu stăteam față'n față cu cel jignit, n'a observat că suntem ca niște baterii încărcate cu gădiliciu, gata-gata să se reverse în valurile contagi-oase ale unui răs homeric și așa, mereuaș-mereuaș, Țara se potoli; la ceea ce va fi contribuit, fără 'ndoială, și sosirea mâncării lui predilecte: un beefsteak zămos, să-l mănânci nemestecat. Relațiile însă dintre vechii prieteni — cum spuneam — s'au răcit pentru multă vreme. Spre marea mâhnire și a colonelului Dr. Mureșianu, — un bărbat întotdeauna foarte amabil și politicos, față de toată lumea, căruia nici prin cap nu i-a trecut când i-a vârit floarea 'n pălărie, că Socaciu n'o s'o observe. În schimb, s'a 'mbogățit traista vânătorilor de'ntâmplări hazlii, a celor care se pricep să descrețească frunțile cu evocarea celor care, dac'ar mai fi printre noi în aceste vremuri atât de sărace în oameni cu conștiința întotdeauna împăcată, ne-ar fi, cu siguranță, mai dragi acum decât atunci.

Pe Socaciu o singură dată l-am mai văzut clocotind de indignare, ca'n cazul cu gheorghina. Când și-a găsit vârfuită de murdărie omenească piatra din poenița în care se izola, un ceas de vreme, aproape în fiecare zi, ca să-și fumeze a doua jumătate de țigară (cea rămasă dela Casină) și să mediteze, nestingherit de nimenea. Sbicindu-se repede, piatra aceasta era singurul loc

---

1) O figură nenorocită, petrecută de copiii străzilor, întotdeauna, de cum părăsiasă curtea, cu alaiu și tãmbãlãu.

în poeniță, pe care te puteai așeza și după ploaie, oferindu-ți întotdeauna un loc uscat de odihnă. Și indignarea lui n'a fost fără motiv, căci era cu ochi și cu sprâncene că cel care a murdărit piatra a făcut-o cu intențiunea de a-l jigni pe el, căci altcineva nu se abătea pe acolo, nefiind poenița în calea trecătorilor. Dacă, în cazul cu gheorghina, jignitul amor propriu nu-i îngădui să facă haz de năcaz — râzând și el împreună cu cei care ar fi răs din toată inima, dacă nu l-ar fi văzut atât de revoltat — în cazul ultim, nu i-o îngăduia mâhnirea de a constata superioritatea patrupedului față de bipedul „coroană a creațiunii“, — dobitocul nefăcând niciodată ceeace face, cu *intenția* de a jigni, de a răni sufletește pe cineva.

S'a 'ntâmplat odată, totuși, să nu-și poată stăpâni nici el râsul, încadrându-se, fără rezerve, în atmosfera de generală ilaritate a celor în fața cărora se găsia, deși tot el era cel pe pielea căruia se râdea.

Era în clasă. Explica Moșul: rar, clar, — ca de obicei. Nu s'auzia decât scârțăitul grăbit al penițelor care luau note. De-odată, la o tusă cu'nțeleș, ochii elevilor se 'ndreaptă spre catedră și condeiele rămân suspendate de-asupra carnetelor. Moșul, cu fraza neterminată, despătura, fără să se uite la el, un șervețel roșu, gata-gata să-și deșerteze nasul în el.

O răpăială primăvăratică de bună dispoziție se descărcă în atmosfera de impusă seriozitate, punctată de tunetul unui basist pieptos din banca ultimă și încurajată (de silă bucuros!) și de râsul profesorului, mai sgârcit, ce e drept, dar suficient pentru a potența la maximum intensității pe cel al elevilor.

Ce se 'ntâmplase? Moșul, dupăce-și luă cafeaua, în graba de a nu întârzia dela oră, în loc să pună șervețul, după întrebuițarea lui, pe tavă, îl vârî — distrat cum era — în buzunarul cu batista. În clasă apoi, simțind nevoia acesteia, scoase, firește, ce băgase. Noroc că oprirea din scris a elevilor și holbarea ochilor la „batista“ roșie, opri la vreme dezăvârșirea „operației“.

Dacă orele de singularism, în care Socaciu se complăcea atât de bucuros în plimbările sale, îi procurau o tignă pe care n'ar fi schimbat-o niciodată cu distracțiile, în plural, ale altora, a avut și parte de întâmplări când s'a gândit cu jind la cei care nu erau

singuri. Mai ales iarna, pe potecile pustii de dincolo de Warte. Câte-un vagabond cu privirea 'ncruntată, câte-un dulău crezut turbat au iuțit și pașii acestui tacticos cu mers de arhiereu, pe care mi-a fost întotdeauna imposibil de-a mi-l putea imagina grăbit. Poate de aceea trăgeam la 'ndoială și „cătănia“ lui, deși se lăuda că 'n tinerețele sale a mirosit chiar praful de pușcă pe la periferia bătăliei dela Königrätz.

— Astăzi o băgasem pe mânăcă! — începu într'o seară de iarnă, la cină, dupăce se 'mpăcase cu stomacul. — Era cât p'aci să mă rupă câinii...

— Cum dracu? Glumești? — noi, toți, către el.

— Ce să glumesc!

— Ian spune Țară, cum s'a întâmplat? — îl scormonește colegul său mai în vârstă Gh. Chelariu, care trăește și azi.

— Cum să se 'ntâmple? Plecasem în plimbarea mea obicinuită, spre Warte. Ajuns acolo, nu să mă 'ntorc, că nu era calea bătută mai departe și zăpada destul de groasă, ci hai să mă duc până la „Băncile teologilor“.

— Și te-ai încumetat pe gerul ăsta?

— O fi ger pentru alții, dar pe mine mă luase cu nădușeli. Că abia sosisem și numai ce mă pomenesc înconjurat de-o haită de dulăi, unul mai flocos, mai sbârlit și mai rânjit ca celalalt, și glonț la mine. Să mă sfârtice, nu alta. Par'că ieșiseră din pământ, bată-i D-zeu.

— Câni flămâni, fără stapân.

— Pe semne.

— Și cum ai scăpat din *clupsa* lor? — iarăși noi.

— Cu diplomația.

— Poate cu ciomagul!

— Atât mi-ar fi trebuit, — să ridic bastonul! Cum erau de întărâtați, cred că 'ntr'o clipă m'ar fi ferfenițit.

Ce te faci acum Ioane? — mi-am zis când am simțit lângă mine răsuflarea caldă a potâilor. Ce-ți folosește acum toată știința ta de drept cambial și economie națională, dacă nu-ți poți salva viața de niște jigodii?

— Ei și?... — noi, tot mai curioși.

— Noroc cu naturelul meu calm, că dac'aș fi început, ca

alții, să dau din mâni și din picioare, răstindu-mă la ei, eram cu siguranță fiul morții.

Nu le-o fi plăcut mirosul cizmelor! — observă unul mai colțos. (Socaciu purta iarna cizme pe sub pantaloni).

— Poate că le-o fi dispăcut și mirosul cizmelor — spre norocul meu —, dar dacă erau pantofii parfumați ai d-tale pe acolo, stăpânul lor poate fi sigur că pleca'n ciorapi, dacă-i mai dedeau câinii răgaz dupăce-l descălțau. Eu însă, cum vezi, am rămas și cu cizmele, și cu bastonul, și cu hainele nezdrențuite, și cu obrazul curat, — ripostă prompt Socaciu, sesizându-se de ironia intrerupătorului.

— Maaare minune! — noi, iarăși toți, admirativ, ca să mai atenuăm ascuțișul observației colțosului.

— In adevăr mare, — adăogă S. Și rețeta v'o recomand și dv., că omul nu știe niciodată când poate ajunge în situații de acestea.

— Și care-i rețeta aceasta miraculoasă Țară? — îl întreabă iarăș Gh. Ch.

— Un discurs.

— Discurs cânilor? — noi, nedumeriți.

— Da, discurs cânilor! Pozând pe indignatul — în realitate eram îngrozitul — am început să le țin o lecție de bunăcuviință — par'c'aș fi ținut-o unor elevi păcătoși — înfruntându-i pentru necuviința de-a ataca atâția dulăi, în vârf de deal pustiu, pe-un biet bătrân fără apărare. Am insistat apoi asupra rușinei pe care o fac, prin necuviința lor, neamului canin, care, dacă ar avea aci reprezentanții săi autorizați, cu siguranță i-ar scuipa în bot, gonindu-i ca pe niște mișei ce sunt etc., etc. Și'n timp ce le vorbiam, mă uitam aspru la ei, neslăbindu-i din ochi nici un moment, mai ales pe care-i vedeam mai primejdioși.

Și ce să vezi, domnule? Cu cât mă întărâtam mai mult la vorbă — mă înflăcăra evidența efectului — cu atât simțeam că le scade lor îndârjirea. La 'nceput, când am pornit a mă rezezi cu gura la ei, crezând poate că vreau să iau ofensiva împotriva lor, s'au dat, ce e drept, mai cu furie la mine. Pe urmă însă văzând că nu am intenția de a-i ataca, s'au mai domolit.

A fost greu pân'a prins să bată'n retragere codăul cel mai mare, că ceilalți m'au slăbit apoi repede, unul după altul. Așa că

după vreo jumătate de ceas se limpezise locul. În retragere doar, dela distanță, dacă mai întorcea capul câte-un buhos, lătrând în vânt, par'că bosumflat că toată dandanaua s'a terminat atât de lamentabil pentru ei“.

Cu toate primejdiile pe care le implica însă, uneori, aceste plimbări singulare pe dealuri, mai cu seamă iarna, totuși Socaciu nu renunța la ele. Nu era în stare să renunțe. Erau doar — cum spusese mai sus — orele lui de meditare, de 'nfrățire sufletească cu natura, de calmant al nervilor. Nici o altă bucurie n'ar fi putut echivala tigna acestor ore de sihăstrie, la care se adăogau și alte bucurii — neîncercate de sufletul altora — cum era d. p. vederea pentru întâiașdată în an a cerșetoarei oarbe, la locul ei obicinuit din marginea drumului spre Dealul Spirii. Văzând-o, par'c'ar fi zărit prima rândunică și cel dintâi liliac înflorit. Vederea ei îi înviora sufletul ca un film vesel pe al unui copil.

Iată de ce nu se va mira nimenea, dacă spunem că nu era bucuros de loc când i se atașa câte cineva în aceste plimbări singuraticе. Și Socaciu își avea metoda lui, verificată, de a evita acompaniamentele. Cum ajungea la prima bifurcare a drumului, se opria și-ți spunea scurt întrebarea :

— Ei, d-ta încotro ?

Și dacă-i arătai cumva spre stânga, te lăsa cuc cu răspunsul neașteptat :

— Eu pe dincoace. Salut!...

În cazuri de acestea, o lua în direcție contrară chiar dacă nu era într'acolo drumu-i obișnuit.

Odată însă, mi-a succes totuși să-i încurc socoteala. Când mi-a pus întrebarea cunoscută, i-am răspuns indiferent :

— Mi-e tot una. Am plecat la plimbare, fără țintă hotărîtă. D-ta în care parte ?

— Eu p'aici, — îmi răspunse, neavând încotro. Și de data aceasta mă ținui scai de el. Văzând însă indispoziția pe care i-am pricinuit-o, a doua oară nu [l-am mai molestat, nedisplăcându-mi de altfel nici mie singurătatea în natură.

Dacă i-am stricat și eu odată tigna plimbării, atașindu-i-mă, am făcut-o mai mult ambiționat de insuccesul altora. Căci nu odată am auzit pe unul și pe altul povestind cum s'a scuturat Moșu de ei. Și nu numai bărbați. Așa, de-o pildă, două cucoane

din societatea aleasă a Braşovului îşi povestiau odată, destul de în ciudate, păţania lor.

— D-le Pop, de ce l-aţi lăsat singur pe dl Socaciu? — îl întrebară într'o zi pe un prieten al acestuia, văzându-l că în loc să-şi continue plimbarea cu el, o ia în direcţie opusă, lăsându-l singur.

— Fiindcă ştiu că nu-i face plăcere societatea nimănua când e la plimbare, — fu răspunsul.

— În adevăr? Şi uitându-se una la alta:

Hai să-l acostăm, să vedem ne refuză şi nouă acompaniamentul?

— Siguuur!... Să nu-mi mai ziceţi pe nume de nu Vă va refuza!

— Nu credem.

— Incercaţi şi Vă veţi încredinţa.

Şi cucoanele, iuţind pasul şi ajungându-l, îl şi asaltează:

— Bună ziua d-le profesor.

— Aaa, sărut mânilor!...

— Dar numai singurele? Nu ţi-ai găsit nici o tovarăşă?

— Da la ce?

— Ia să-ţi mai ţie de urât...

— Mie nu mi-e urât singur. Dimpotrivă.

— Se poate? — se miră cucoanele.

— *Vulturii* nu umblă 'n cârduri! Ăs'a-i obiceiul *cioicilor*.¹⁾

Şi cucoanele, cu coada colac (vorba vine), rămaseră să schimbe feţe şi să confirme ceea ce nu credeau: convingerea lui P., iar „vulturul“, c'un alt „sărut mânilor“ şi cu bastonul încrucişat, pe sub coate, peste crucea spinării, o luă tacticos, cu mersul lui de arhieru, spre înălţimile sihastrilor înaripaţi.

Aşa era Moşu Ţara, o repet: om fără „hiclesug“. Amabil, prietenos, câtă vreme nu-l deranjai în tabieturile lui, dar îndatăce-i încurcai socoteile, te repezia scurt. Clara pacta...

Nu ştiu cum s'o fi simţind acum în noua sa patrie — al cărui farmec îi determină pe unii să se grăbească spre ea, ridicându-şi, nesocotiţii, înşişi viaţa, îngrijoraţi par'că de posibilitatea de a nu se mai găsi în ea, mai târziu, loc şi pentru ei... Dar

¹⁾ Cioarelor.

dacă în împărăția vecinicei lumini și a eternei primăveri nu vor fi măsurătoare ale timpului, aș fi 'n stare să-mi bag mâna 'n foc, că apariția și dispariția Moșului prin regiunea pe care și-o va fi ales pentru plimbările sale, vor servi de sigură orientare, asupra scurgerii timpului, lazarionilor care-și prăjesc pe-acolo la soare invizibilele pânțece. Iar dacă sufletele bărbaților vor viețui și acolo deavalma cu cele ale femeilor, mă dau Turc, dacă sufletul Moșului n'o fi și acolo tot „vultur“, mereu răznit de-ale „cioicilor“ cârduri.

De afirmațiunea mea se vor convinge toți cei care nu-mi dau azi crezare — unii mai de vreme, alții mai târzior — dacă faptele lor de pe plaiurile acestea pământene ale foot-baliștilor și boxeurilor în-de doi sau între milioanele popoarelor ațâțate sistematic unele împotriva altora, nu cumva îi vor îmbrânci spre împărăția fără soare, fără lună și fără stele a furnalelor cu smoală clocotindă.

Profesorul Socaciu, căruia-i păstrez atât de frumoase amintiri, îmi va ierta (nu mă 'ndoesc de asta) scoaterea din pânjeniușul colțului lor uitat a acestor înveselitoare amintiri, trezite, se vede, ca un contrast, de asprele zile pe care le străbatem azi, — cum a iertat și prietenului său Iuliu Mureșianu *gluma* nevinovată care i-a pricinuit odată atâta sânge rău și cum va fi iertat de mult și necuviința dobitocului (mai dobitoc decât dobitocul) care-i spurcase locul de odihnă din poenița Stejerișului, de unde de-atâtea ori contemplase spațiile intersiderale, pe care le străbate azi în „vulturesc“ sbor, acum fără baston și fără de teama potăilor flămânde dela „Băncile teologilor“.

S. Tamba

Dări de seamă

Cărți și broșuri

Ion Foçșeneanu: „In sus“, editura „Rapid“ din Brașov, colecția „Brașovul Literar“, 72 pag. + ciclul Baudelaire.

Volumul de versuri „In sus“, al d-lui Ion Foçșeneanu începe cu o strofă în care se oglindesc însușiri care caracterizează întreaga d-sale operă: pietate față de credințe, avânt către idealul care lasă loc și îndoelii unei inteligențe critice, ca și puterea de transfigurare a poeziei adevărate:

Am patinat pe vorbe 'nvăluit
În șaluri lungi de brumă și de vis:
Spre care problematic cer deschis?
Spre care adormit în piatră mit?

În simbolică „*Poveste a unui troglodit*“, imaginația puternică a poetului ne conturează „negura lacustrelor lăcașe“ și „codrul fulgerat cu ochi de fiară“ și ne sugerează starea sufletească a primitivului, „clipind cu frică sau țipând spre ele“, adică spre „florile“ de lumină, al căror farmec de frăgezime și irealitate e prins în versurile care îmbie să ți le fixezi pentru totdeauna în minte:

Dar floarea 'nchipuită din nimica
E-un fulg dintr'o ninsoare de lumină.

Desnodământul e dat de „fulgerarea humii deslegate din destin“ spre înălțimile însoțite și de sdrobirea cutezătorului idealist.

O idee asemănătoare, cu accentuarea sentimentului de generoasă milă pentru toate neajunsurile omenești, formează cu-prinsul avântatei ode „*Către soare*“, remarcabilă prin concentrare și prin armonia versului trohaic.

Trecerea timpului, cu variata sa coloratură sufletească, e înfățișată în „*Vis ultim*“ (din care de sigur că strofa treia se va înlătura într'o nouă ediție), unde poetul aspiră către liniștea cu „visul stins“, ca și în mai armonioasă, cel puțin în primele două strofe, „*Ornic ascuns*“, unde cere, din contră, ca „pasu-i etern“ să fie „târzielnice sau spornice“, ca și bătăile inimii, simbolizate în „ascunsul meu ornice“.

Dar, dacă forma în care sunt îmbrăcate reflecțiile față de timpul sufletesc cere o desăvârșire, senzația timpului care trece e dată definitiv și cu o mare putere de sugestie în poezia „Timp“:

Picuri calzi din lumânări de ceară
Bat piroane 'n trupuri de tăceri
Și cu fiecare, trece'n ieri
Tot ce pare astăzi primăvară.

Stau pe-afar' miresmele 'ncropite
Ca pe prunduri apele'n amurg;
Din prezent, pe alvia zilei curg
Orele spre mări nedefinite.

Peste-apusul lor cădelnițează,
Cu arome tari salcâmii sfinți
Și sub ochii Precistii, cumiști,
Agonia clipei scânteiază.

În mai puține versuri, de o factură și mai simplă, tristețea naturii e umanizată cu o putere uimitoare, în „*Toamnă*“ :

Și 'n turburi zori te-ai înălțat în perne,
Ai strâns petale reci în mâini subțiri
Și ai privit, pierdut, cum Toamna cerne
Otravă, peste-un parc de amintiri.

Intrunind asemenea mijloace de exprimare și subordonându-le unui gingaș sentiment de regret și duioșie față de inevitabilele desamăgiri ale vieții, în ritmul pe care îl nimerește întotdeauna adevărata inspirație, de data aceasta al versului amfibrahic, poetul ne dă dovada marelui poezii la care se poate ridica, în așa intitulata „*Intim*“, care, cu înlăturarea repetiției („brațe“ și „ramuri“) din strofa doua, poate figura în cea mai riguroasă crestomație a poeziei românești.

În mai toate poeziile d-lui I. Foțșeanu găsim numeroase impresii și nuanțe de sentiment date într-o limbă prelucrată artistic, care se impun cu putere atenției, dar sacrificând prea mult uneori exigențelor unui modernism așa de trecător, d-sa își ia adesea libertăți dăunătoare față de muzicalitate, care constituie însăși esența poeziei, și uneori chiar față de sintaxă.

Indemnul, pe care îl oprim, va porni, de sigur, hotărâtor din însuși realul și marele talent poetic al d-lui Ion Foțșeanu.

At. C. B.

*

Ing. G. Brânduș: *Valorificarea muncii și raționalizarea gospodăriei țărănești.* (Sibiu 1934). (în Bibl. populară a Asociațiunii Astra).

Dintre cărțile publicate de Astra cu subiecte economice, cea care atacă problema mai generală a refacerii și promovării

gospodăriei țărănești prin mijloace proprii, este cărticica d-lui ing. Brânduș, cu titlul de mai sus. Un țăran care nutrește dorința de-a se reface după ultimele crize îndurate — și anume, de-a se reface înfruntând vitregia vremurilor și fără problematicile ajutoare ale altora — va găsi în cartea aceasta cele mai bune îndrumări. Pe lângă o parte introductivă și pregătitoare a înțelegerii problemelor ce și le pune, cartea cuprinde capitole despre îmbunătățirea producției agricole din punct de vedere cantitativ și calitativ, sfaturi referitoare la raționalizarea gospodăriei țărănești, cooperatie, întrebaințarea cerealelor pentru îngrășarea vitelor; cultivarea grădinilor, stupilor etc. Și dacă cele 80 de pagini mici, nu-i vor putea da toate amănuntele lucrului nou pe care trebuie să-l înceapă, vor oferi cititorului altceva, mult mai necesar decât amănuntele și descrierea uneltelor: optimismul, încrederea că el singur, fără nici un ajutor dela cei mari, își va putea pune gospodăria pe o nouă și solidă temelie. Deși — prin natura conținutului, — cărticica poate fi considerată ca un mic prim manual al gospodăriei țărănești de mâne, adevărata ei valoare constă tocmai în optimismul acesta pe care îl radiază, în încrederea cu care rămâne cititorul în propriile lui puteri, în descătușarea de comodul și nenorocitul obiceiului de-a aștepta mântuirea lui dela alții. Într'adevăr, toți politicienii cari au trecut prin satul lui, i-au promis țăranului — în schimbul votului — salvarea definitivă și un traiu pe roze, asigurat de statul condus de cutare sau cutare regim. De ani de zile țăranul e în expectativă și mereu înșelat în așteptările sale.

Cartea d-lui inginer Bânduș — care ar trebui, poate, încadrată într'o campanie generală de valorificare a muncii țărănești — are curajul să rupă cu tradiția, să îndemne și să îndrumeze pe țăran să se refacă singur, prin munca lui. E curaj, căci a nu mai promite, azi, marea și sarea, în vorbă sau în scris, însemnează a înfrunta un obicei generalizat, a risca să nu fii citit sau ascultat. Ne așteptăm la asta! Cartea va supăra pe cei leneși — leneșii creați de demagogia politică — dar poate răscoli și trezi potențialitatea țăranului și-l poate pune din nou la lucru.

Mai adăugăm la acest dinamism al cărții încă o calitate: lămurește, pe înțelesul tuturor, noile probleme ce se pun azi, atât pentru gospodăria țărănească — în mic — cât și pentru economia și industria țării — în mare. Valorificare, raționalizare (taylorism), normalizare, standardizare etc., termeni opaci până acum, devin familiari intelectualului și țăranului care citește cartea. Căci nu numai pentru țărani e utilă. Învățătorii și preoții de la sate, cari se ocupă cu refacerea economică a țăranimii, vor avea în cărticica d-lui Brânduș, cel mai prețios auxiliar în opera lor.

Ax. Cr.

Vas. Netea: „*Un îndreptar pentru cercurile culturale*“. Colecția Progres și Cultură. Format $20\frac{1}{2} \times 12\frac{1}{2}$ cm. Pp. 46, Lei 25.

O broșură care pune în evidență un dascăl conștient nu numai de misiunea lui, ci și de mijloacele care ar putea ajuta și de căile care ar putea apropia pe luminații satelor de obiectivele spre care năzuiesc. — Dl Netea, spre laudă fie-i zis, nu se sfiește să spună în sfârșit lucrurilor pe nume, convins că „o înviorare și întărire“ a cercurilor culturale, menite să fie un puternic factor de ridicare a satelor, nu se poate obține fără sinceritate și fără semnalarea și recunoașterea, cu toată franchețea — oricât de dureroase ar fi pentru tagma căreia aparține și d-sa — a păcatelor de care sufăr „activitatea extrașcolară și mai ales cea a cercurilor culturale“ — „cele mai multe din acestea fiind azi adevărate anacronisme pustii și mute — „hrănindu-se din substanța unei intelectualități mediocre“ — de unde și „monotonia, banalitatea și sterilitatea lor îngrozitoare“ — „fără un gând nou, o experiență nouă, o realizare nouă“.

Nu de „reorganizare“, spune dl Netea, avem nevoie — cum cred unii — pentru a infuza o nouă viață acestui organism, ci „de suflet, de mult suflet, de pasiune și de ideal cultural, de dragoste, de pregătire temeinică și de muncă, de îndârjită muncă“. — Se face un aspru rechizitoriu *lecțiilor practice*, anchilozate în vechile tipare, fără „să deschidă orizonturi noi în câmpul practicei pedagogice“, ca și *conferințelor intime și recenziilor* care le urmează „toate complăcându-se într-o mediocritate dureroasă, trădând o miopie intelectuală neașteptată, o lipsă de preocupări mai înalte, o teamă de luptă, de năzuinți, o ocolire înspăimântătoare a realizărilor“.

La fel sunt criticate *conferințele pentru popor*. Și aci, ca și la conferințele intime: *vorbe*, mereu numai *vorbe*, neprecedate sau urmate de *faptă*. Și numai fapta rodește faptă.

Broșura d-lui Netea nu se mărginește însă numai la constatări. Ea dă și soluții. Și cum constatările, ca și soluțiile, sunt rezultatul unor îndelungate discuții avute de autor cu camarazii săi învățători din timpul stagiului militar la școala pregătitoare de ofițeri de rezervă din Bacău — unde a și fost scrisă broșura — ele nu oglindesc păreri izolate, ci sunt expresia convingerilor generației tinere, căreia d-l Netea, prin felul bărbătesc în care a atacat problema și i-a știut da expresie, îi face cinste. — Broșura trebuie citită de toți cei care poartă la suflet creșterea prestigiului corpului didactic primar și a eficacității eforturilor de ridicării nivelului cultural al satelor.

*

Sub titlul „*Contribuțiuni la istoria poeziei noastre, populare și culte*”, dl prof. dela Univ. din Cluj, **O. Ghibu**, și-a scos din Memoriile secțiunii literare și în broșură aparte (de pp. 36) comunicarea — de interes nu numai istoric-literar, ci și social — făcută în ședința dela 25 Nov. 1932 a Acad. Române asupra *primelor poezii lumesti tipărite, după cât se știe până acum, în l. românească* și descoperite de d-sa în biblioteca lic. săsesc din Sighișoara, într'o cărticică de 32 pp. din a. 1768. Cărticica în afară de 14 poezii erotice rom. (cuprinzând 532 versuri), conține și 4 poezii ungurești, dintre care una cu titlul „Un cântec ung. tot pe melodia românească”. — *Cântecele* (sau *horele*, cum se mai numesc) au titluri proprii ca d. p: Cântecul celui ce zace de dragoste, Cântec după ibovnica scăpată, Văietatul femeii aducându-și aminte de fetie etc. — Poeziile sunt tipărite cu litere latine, ortografia însă e cea ungurească, — influență ce se resimte și în fondul și în limba lor. — Autorul, după părerea d-lui O. Gh. — spre deosebire de cea a d-lui A. Veress care a cunoscut ediția a II-a — nu poate fi decât din câmpia Ardealului, iar topografia în care au văzut lumina zilei, cea a Univ. din Cluj. A doua ediție, apărută după 1780, probabil în Buda, se tipărește cu litere cirilice, cu modificări și eliminarea poeziilor ung. și a jumătate din cele românești.

Ită și concluziile pe care le trage d-l Gh. din studierea acestor cărticele și a altor colecții ms. de cântece ung. ardeleno din sec. XVII și XVIII:

1. În Transilvania, în sec. XVIII există, pentru poezia și muzică rom., un interes care depășea cadrele țărănimii, atingând nu numai pe Români, ci și pe Unguri.

2. Poezia pop. din Transilvania avea de pe atunci un caracter general rom; ea era un produs al circulației libere dintre diferitele țări locuite de Români.

3. L. rom. era nu numai cunoscută, ci și întrebuințată în cercurile ungurești ardeleno.

4. Influența reciprocă între cele două literaturi, maghiară și română, a fost mult mai profundă decât se știa până acum.

*

N. Tcaciuc-Albu: *Vieța și opera lui Tudor Flondor*. Ed. Iconar. Cernăuți 1934. Pp. 52. Lei 30.— Format 24×16 cm

Autorul operetelor „Moș Ciocârlan” și „Noaptea Sf. Gheorghe” și al atâtor cântece — „înalță expresie a sensibilității moldovenești din Bucovina dintr'o epocă de jalnică prefacere (ruinarea proprietății mari românești și foarte chinuța ridicare a unei intelectualități sărace și dependente de voința stăpânirii străine)” — a găsit în d. N. T. A. un înțelegător și pios evocator, a cărui lucrare, publicată și în „Junimea Literară”,

aduce prețioase informațiuni privitoare la familia și viața omului și la caracterizarea artistului care a fost Tudor Flondor. Lista compozițiilor lui T. F. cuprinde și câteva lucrări inedite, rămase în manuscris — unele terminate, altele fragmentare sau numai începute — aflate de autorul acestui studiu printre hârțiile și cărțile rămase pe urma compozitorului, — lucrări menite, pe lângă cele cunoscute, a pune în și mai vie lumină pe cel care „la bine și la rău“ a rămas în mijlocul neamului, mulțumindu-se „cu puț na glorie ce i-a putut-o da un popor sărac, subjugat de o împărăție mare“.

*

Radu I. Paul: *Izvoarele de inspirație a câtorva poezii ale lui Eminescu.* Cluj, 1934 Pp. 25. Format 24×17 cm. Fără indicarea prețului. E vorba de nouă poezii în care autorul, deși relevă oarecari „reminiscente“, „ecouri“, „asemănări de fond“, chiar „versuri de aceeași metrică“(!), „strofe de aceeași factură“(!), „împărecheri de cuvinte“(!) și „identitate de imagini“ între poezia lui George Cretzianu și câteva din poeziile lui Eminescu, — la sfârșit, dându-și seama de incomparabila superioritate a realizărilor lui Em. față de ale lui Cr., se simte obligat să constate: a) că aceste ecouri „rămân note atât de izolate și de șterse în vastul complex al simfoniei poetice a lui Em., încât sub raportul valorilor estetice, aportul lor în procesul de creație a lui Em., este nul.“ b) că „unele din analogiile pe care le-am făcut, se pot datori unor *impresiuni subiective* ale mele“ c) că „ar fi posibil ca aceeași temă tratată de Cr. și Em. s'o fi cunoscut ambii, independent, dela un al treilea poet străin sau român“. Sunt concluzii prin care d-l R. I. P. își taie singur creanga de sub picioare, făcându-și lucrarea de prisos.

*

Dr. Radu I. Paul: Un capitol de stilistică românească: Subiectul de voință. Cluj, 1934. Pp. 20. Format 23×15 cm. Lei 30. Autorul reia discuția asupra întrebuirii pron. pers. în scopul realizării unui efect stilistic, arătând în ce constă și cum rezultă acest efect (ca d. e. în fraza: „Se cam codesc *ele* fetele, dar le place să se mărite“). Se mai demonstrează că această construcție e posibilă și obișnuită cu toate persoanele pron. pers. nu numai cu persoana a treia, cum se credea. În sfârșit, se constată că pron. pers., care îndeplinește rolul de *subiect de voință* (așa-l numește autorul) nu este singurul element deosebit al construcției (în discuție), ci este numai un element de completare pe lângă un predicat, care primește accent sintactic, pentruca astfel, împreună cu acesta, să exprime ideea determinării, hotă-

ririi etc. Astfel, subiectul de voință formează o unitate funcțională cu predicatul său și nici nu există ca atare decât în funcție de acesta.

De acest lucru nu s'a ținut seamă s'amă până acum. Problema a fost restrânsă numai la pron. pers. Ori funcția acestuia în construcția de care ne ocupăm, nu există decât în raport cu ideea verbală sub accent sintactic".

*

Din documentatul (privitor la cece s'a făcut) și atât de concludentul (privitor la cece va trebui încă să se facă) **Raport anual (pe 1933) al Serviciului sanitar al jud. Brașov**, publicat de d-l Dr. Pompiliu Nistor, medic primar județean, extragem și noi câteva date referitoare la comunele noastre rurale, fiindcă raportul se mărginește numai la acestea. — Cifra populației jud. la 31 Dec. 1933 era de 112.483 (*Români* aproximativ 63—64%). În privința *natalității*, jud. Brașov e al 65-lea pe țară (numai 6 jud. au nașteri mai puține; în schimb suntem județul cu cea mai mică mortalitate din țară). Cece compensează încâtva prea redusă natalitate. Catastrofal de mică natalitate avem în Cernatu, Ghimbav și Rotbav (13—17‰); iar recordul natalității, în Fundata (50‰), urmând apoi Buzaele (41,6—44,7‰), Tântari, Dobârlăul și Holbavul (38—40‰). *Mortalitatea* cea mai mică o are Rotbavul (5,1‰) apoi: Codlea, Sohodol, Peștea, Bod, Teliu (toate sub 10‰); iar cea mai mare e în Zizin (24,4‰), după care urmează Apața, Tohanul-vechiu, Crizbav (22—21,6‰). *Excedentul* cel mai mare îl are Fundata (32,8‰), cel mai mic Tohanul-v. (0,7‰), iar Cernatu prezintă un deficit de 3 suflete la mie. — În multe comune numărul Românilor scade îngrijorător față de conlocuitorii minoritari. Astfel, pe când Sașii nu scad în nici o comună săsească, iar Ungurii numai în Cernatu (cu 4 suflete), Români d. p. în Apața au excedent numai 1 suflet față de 21 Unguri, deși Români au 21% din nașteri. Deficitari suntem în Crizbav (cu 2 suflete) și Satu-nou (1 suflet), pe când Ungurii au un spor de 7 și 16 suflete. Proporțional, pierd Români și în Turcheș, Baci, Cernatu, Târlungeni, Budila. Regres față de Sași în Bod, Hălhiu, Rotbav, prin prea mica natalitate față de mortalitate. — Câtă vreme Sașii d. p., au numai 8 și Ungurii 15 morți la 100 copii sub 1 an, Români au 26. De murit, mai mulți copii mor în Budila (Români 35%, Unguri 16%), Măieruș (R. 39%, Sași 19%); iar mai puțini în Cristian (1,4%), Crizbav, Sita-Buzău, Peștera, Bod, Intr.-Buzău, Codlea (2,3%—5%). Raportată la întreaga țară, mortalitatea infantilă din jud. nostru e însă inferioară celorlalte județe (minus Târnava-mică).

Dintre *boale*, mai multe victime face *tuberculoza*. În unele comune procentul morților de tb. e direct alarmant, ca d. e. în Holbav, unde tot al treilea deces e cauzat de tuberculoză. Și pentru combaterea acestui flagel nu e în tot județul decât un singur loc de izolare: micul spital al Soc. pt. Profilaxia tuberculozei. — O altă boală contagioasă care face ravagii îngrijorătoare e *sifilisul*. „Deși tratamentul a fost gratuit — spune raportul — rari bolnavi îl urmează complet, ceea ce împiedecă sterilizarea și oprirea infecției.“ Majoritatea cazurilor o dau Buzaele (mai mult de jumătate din cazuri, — un sifilitic la 11—25 locuitori), urmează apoi : Zărnești, Holbav, Poiana-Mărului, Tărlungeni, Satu-Nou, Țânțari, Crizbav, Tohanele, — În creștere e și numărul *canceroșilor* și al celor cu *gonoree*, apoi al defectivilor: alienați (11 cazuri nouă) și gușați (120 cazuri nouă).

Și numai din puținul relevat aici se poate vedea că raportul d-lui Dr. P. Nistor nu e lucrare peste care se poate trece la ordinea zilei cu ușurința cu care de obicei se trece peste astfel de rapoarte anuale. Constatările din acest raport sunt de interes prea vital pt. viitorul nostru ca de ele să nu se sesizeze nu numai serviciile sanitare — de sus până jos — ci și toți conducătorii satelor, cari mână 'n mână cu medicii (unii cu cuvântul luminător, alții cu fapta și jertfa) să indiguescă revărsarea răului și peste ce mai e încă sănătos.

*

In lipsă de spațiu, despre celelalte cărți, ca și despre revistele primite, — în nr-ul viitor.

*

O conferință despre porturile noastre din Țara Bârsei a ținut d-ra Dr. Luiza Netoliczka, șef de lucrări la Muzeul etnografic din Cluj, în ziua de 11 August a. c. la Văleni de Munte în cadrul „Universității populare Nicolae Iorga.“ Conferința a fost bazată pe cercetări proprii, făcute în ultimii doi ani după cele mai nouă metode de investigațiuni asupra portului. Spusele conferințierei au fost însoțite de o serie de fotografii luate, sistematic, de ea însăși, din sat în sat.

După cum suntem informați d-ra Netoliczka pregătește pe baza acestui material bogat și prețios — completat cu studii istorice și comparative — o lucrare care va fi prima în țara noastră, de felul acesta, în acest domeniu atât de important și de pitoresc.

Ne bucurăm de faptul că chiar regiunea noastră, Țara Bârsei, a fost aleasă de d-sa ca subiect al acestui studiu. Așteptăm cu mare interes apariția lucrării.

*

Lămurirea unei nedumeriri

Biourul Camerei de Comerț și Industrie din Brașov la obiecțiunea noastră (privitoare la suma, găsită mult prea exagerată, a cheltuielilor de cancelarie) exprimată în nr. trecut al revistei, pg. 581, ne arată că sub denumirea — „poate greșită“ — „Cheltuieli de cancelarie“, se cuprind nu numai cheltuielile de biou propriu zise (care se ridică numai la suma de L. 36.350), ci și cheltuielile de administrație: „luminat, încălzit, taxe de telefon, porto, registre pentru Oficiul Registrului Comerțului, imprimarea Dării de seamă pe 1933, impozite, întreținerea palatului Camerei, dobânzi la firma Siebag Mediaș pentru restul din costul instalației de încălzire centrală, apă, canalizare, asigurare și alte mici cheltuieli de ajutor“. Iar *adausurile de scum-pete* (200,000 Lei) nu privesc pe funcționarii activi, ci pe pensionarii ieșiți la pensie sub stăpânirea banului aur, a căror pensie, fără aceste adausuri sub imperiul banului hârtie, depreciat, ar varia între 50 și 100 lei lunar.

Suntem bucuroși să putem da aceste necesare lămuriri, care vor dumiri, credem, pe toți cei ce, în lipsa lor, ar fi rămas, ca și noi, cu impresia că la Camera de C. și I. s'ar cheltui, la unele capitole, cu prea mare largheță.

În tot răul, deci, și-un bine.

Poșta Redacției.

D-șoarei *Dr. E. Netoliczka* și d-lor *Emil C. Lăzărescu, Norbert Salmen* și *Gh. D. Banu*. Vă rugăm de scuze că, din cauza aglomerării de material, a trebuit să amânăm pentru alt nr. cele trimise de dv. Dacă ar fi și *putința* pe cum e *dorința*, n'ar fi fost nevoie de aceste scuze, pe care suntem siguri că dv. le veți aprecia.

S. B. în T. După ce ți-au trecut atâtea mii de băieți pe sub mână, nu te mai poți supăra că unii — ca cel dela „Familia“ lui Sonnenfeld — jucându-se de-a școala, se imaginează pe olimpul catedrei, de unde, cu aiere de severi și imperturbabili Jupiteri trec note la carnet, distingând vrednicii sau strivind, sub talpa grea a autorității lor de savanți a-toate-știutori, ignoranțe.

În cazuri de acestea, zâmbești și treci mai departe văzându-ți de treabă.

Ce ai și putea răspunde unui savant care, în aceeași pagină în care vrea să dea altuia lecții de limbă românească, scrie: „strămoșii *noștrii*“ (când și codașii clasei întâia știu azi că acest pronume ca și tovarășul său *voștri*, nu se scrie niciodată — dar *niciodată!* — cu doi *i*) ; iar la afirmația revistei Conv. Lit. că „Familia“ a devenit locul de refugiu al generației tinere răspunde, tot acolo: „Și *fiecare* colaborator al ei *nu s'a refugiat* în aceste pagini“.

Și dac'ar fi numai atât! Dar dascălul nostru de românește ne dezarmează și cu alte cunoștințe ale sale. Iată, de-o pildă, felul lui de-a fragmenta cuvintele în silabele componente: *șco-ala* (nr. 5—6 pg. 132, col. 2), *luc-ruri*, *cu-rsul* (ibid. p. 133 c. 2), *hib-ridițății* (nr. 3 pg. 108, c. 2), *Sof-ronie* (ibid. p. 109, c. 1) *reg-retăm* (ibid. p. 110 c. 1).

Sau ce ai putea răspunde șefului Arbiter-ului nostru (te pomenești că-i una și aceeași doctă persoană!), care încă trage dungă peste tot ce am știut noi până acum în materie de desfacere a vorbelor în silabe, făcând din pron. *cari* două silabe (*ca-ri*, nr. 7, pg. 103, c. 2), iar altele despiciându-le cu barda măcelarului de care vorbește dl Octav Șuluțiu: *că-țiva* (tot acolo), *oame-ni* (p. 108, c. 2) *suf-letul* (ibid. c. 1), ba „îndreptând“ și ortografia colaboratorilor care n'au avut posibilitatea să-și facă ei corectura (ca în pg. 107 a d-lui Iov: *ob-razul*, sau a d-lui Vl. Nicoară: *ace-asta* pg. 102). Astea, mărginindu-mă numai la ultimele pagini (prin care scapără cunoștințele multilaterale, consecvența rară a părerilor și logica infailibilă a Arbiter-ului) din trei nr-e pe care le am la îndemână. Căci ar trebui să pierd prea mult loc, dacă aș mai răsfoi și celelalte, în care și-a eternizat vastele cunoștințe acest temut judecător al literelor române.

Vina va fi, *de sigur*, a cutărui păcătos de tipograf.

Numai cât mărturiile cunoștințelor ortografice ale cooptatului Jupiter orădan sunt prea multe și prea sprâncenate la fel, ca să poată fi puse în sarcina „acaruului Ion Păun“. Iar împrejurarea că'n alte articole — corectate se vede de autori — ele lipsesc, e un argument în plus că paternitatea lor aparține exclusiv „criticului“ . . . . zi-i pe nume d-le Samarineanu! Și acești savanți nu se sfiesc să vorbească de „scrisul cu piciorul“ din Banatul Literar, de „scris cu coarnezle“ etc.

E rău când te uiți în oglindă în cursul scrisului!..

Ce să mai zici apoi de celelalte calități ale „Arbiter“-ului nostru? Citește ce spune d. p. despre Conv. Lit. în nr. 5—6 și vezi-i apoi părerea din nr-ul imediat următor, dupăce C. L. îl atinseseră puținel la ighe-monicon.

Și culmea, tot această ilustrație a criticei rom. se plânge că „...munca noastră cuminte și rodnică este *murdărită* de ochiul șasiu cu care unii îndrăznesc să ne privească. E dureros că în țara aceasta nu poți face nimic frumos, nimic bun, fără ca anumite rebuturi ale vieții omenești să te privească rău și să-ți *spurce* opera cu o apreciere îngustă“... Și încheie: „Înăcrișii și ratații cari n'au putut să facă nimic pozitiv și cari s'au refugiat în paginile Conv. Literare să știe, că din păcate la ei n'a rămas nici o urmă care să justifice gloriosul trecut al revistei.“ (nr. 7 p. 110—111). — Și asta, dupăce în nr. precedent scrisese negru pe alb despre nr. pe Iunie-Sept. al C. L.: „Un număr excepțional de bun“... „Comemorarea lui Odobescu nu putea avea o mai solidă cinstire decât acest volum de peste 200 pg. care închide înăuntru o avere spirituală și informativ-documentară“. Ce n'aș da, câte-odată, să mă *pălească* și pe mine câte-o astel de amnezie! Căci numai uitând dela mână până la gură îți poți păstra spiritul de „imparțialitate“,

indispensabil unui critic care se respectă, dar care, din păcate, nu e hărăzit decât prea puținora. Și între acești norocoși locul de cinste îl ocupă, fără'n-doială, „Arbiter“-ul dela Oradea, — atât de *cunoscut*... d-lui Sonnenfeld, încât poate să arunce „*ilustrului necunoscut*“, care-l „privește strâmb“ din paginile Conv. Lit., calificativul „un rău voitor de calitate prea josnică“. Sunt adorabili în pseudonimitatea lor acești eroi! Și dacă raționezi puțin, le dai dreptate. A *opera* fără cartă de vizită e mai puțin primejdios și pentru piecuța ta și pentru a celui care te găzduiește.

Altuia, în clar cu proporțiile nasului, și care nu te privește, cu ochii micșorați, de pe picioroangele megalomaniei, oricât de ignorant s'ar fi dovedit, i s'ar fi putut răspunde: „Caută, domnule, la pag. 184, în „Manualul de l. română“ al lui Dr. Calistrat Șotropa (Cernăuți 1924, aprobat de Ministerul instr. pt. cl. II. sec.) și citește :

N. doi băeți	două fete
G. <i>duor</i> „ (a doi băeți)	<i>duor</i> „ (a două fete)
D. <i>duor</i> „ (la doi băeți)	<i>duor</i> „ (la două fete)

În caz că nu ți-e cunoscut acest autor, caută la pg. 79 a Gramaticii l. române. Partea I. Etimologia, de l. *Slavici*, (Minerva, București, 1914) și citește acolo :

N. doi, doue, G. a doi, a doue (*duor*) D. *duor*.

De l. *Slavici*, scriitorul și directorul de studii (de l. română, istorie și educație) dela *Inst. Oteteleşeanu*, de fostul prieten al lui M. Eminescu probabil ai auzit, doar și în Oradea și-a petrecut o parte a tinerețelor.“

li amintiam pe acești doi autori, fiindcă manualul unuia a apărut în *Bucovina* și a celuiilalt la *București*, scris de un Ardelean, trăit multă vreme în capitala țării.

Dar pentru cine cunoaște forma: *amânduror*, — nu era nimic de mirat în forma *duor*, pe care n'am inventat-o eu. Ea constituie poartă nouă numai pentru deșteptul „Arbiter“ al Familiei, pe care regret că nume stimate, unele chiar dragi, îl acopăr cu creditul lor, ca să poată scoate limba la trecători.

Greu *samar* duce 'n cârcă d. Samarineanu. Și mai greu o fi însă cel sub care geme d. Sonnenfeld!

Incheiu deocamdată, căci, sunt sigur, va mai veni vorba de acești ire-sistibili „Arbiter“-i cu nasu'n stratosferă.

Sunt doar abia în anul dintâi al sgomotoasei și întrecutei lor „afirmări“.

Cu sănătate și noroc,

Axente Banciu

Jertfa prietenilor revistei, pe anul 1935

Banciu Sorin, jud. în tribunalul din Tg.-Mureș	L. 300.—
Dr. Ciura V., notar public, Sighișoara	” 100.—
Dr. Gârbacea I., prof. Acad. Comercială, Cluj	” 240.—
Dr. Nicolau Ștefan, prof. universitar, București	” 110.—
Peteu Ioan, fabricant, Brașov	” 110.—
Popp Gh. Caius, mare proprietar, București	” 240.—
Popa Gh., insp.-șef școlar, Cluj	” 50.—
Dr. med. Popa Ioan, deputat, Sf.-Gheorghe	” 180.—
Schiopul Iosif, cons. de presă, Berna	” 100.—
Zerneveanu T. N., dir. la Soc. de cărbuni „Petroșani“, București	” 740.—

Tuturora calde mulțumiri.

ABONAȚII

care și-au mai achitat abonamentul

Până la 31 Dec. 1933

Direcț. gimn. „Petru Rareș“, M.-Ciuc

Până la 1 Mai 1934.

Dr. Moroianu Gh., rect. Ac. Com., Cluj.

Până la 1 Iulie 1934.

Direcț. lic. „T. Maiorescu“, Aiud.

Dr. Hossu Iuliu, episcop, Cluj.

Iordache V., secr.-contabil, Brașov.

Până la 1 Sept. 1934.

Crucianu D. Gh., preot, Cernica

Frățiciu I., avocat, București.

Până la 31 Dec. 1934.

Astra-Sportivă, Secția foot-ball, Brașov.

Banciu Ilie, adm. fin., Târgoviște

Bancotescu & Nicolau, București.

Pr. Bărbieru V., econ.-stavr., Cotroceni.

Bârseanu A. Catinca, Sibiu.

Biblioteca lic. „A. Șaguna“, Brașov.

Dr. Bornemisa S., fost primar, Cluj.

Dr. med. Borșan D., Brașov.

Casa Naț. Română, Făgăraș.

Dr. Ciura V., notar public, Sighișoara.

Dr. med. Comșa Nicolae, Sibiu.

Constantin Gh. preot, Stupini-Brașov.

Dr. med. Curta E., colonel, Tg.-Mureș.

Dr. David C., avocat, Abrud.

Davidescu Gh., cons. legație, București.

Dr. Debu Ilarie, avocat, M.-Ciuc.

Deișoreanu R., notar, Bran.

Dima N., preot, Ploești.

Direcț. lic. gr. cat. de băeți, Blaj.

” ” „Avram Iancu“, Brad.

” Șc. prim. „I. Popazu“, Brașov.

” Șc. com. sup. de băeți, Galați.

” lic. „Aurel Vlaicu“, Orăștie.

” Șc. com. sup. băeți, Timișoara.

Dogariu R., secr. Ef. Șc. centr. ort. Brașov.

Enescu A., comerciant, Poiana-Mărului.

Enescu V., președ. de Tribunal, Brașov.

Giurgiu O., profesor, Brașov.

Gușu A., funcț.-sup. Albina, Sibiu.

Inst. de Ist. Națională, Cluj.

Ionescu I., ing. șef silvic, Baia-Mare.

Ivan N., episcop, Cluj.

Jianu Ionel, profesor, Oravița.

Lupaș N., inginer, București.

Mailat Al., funcț. Min. Fin., București.

Mateescu N. C., profesor, R.-Vâlcea.

Mincu Gh. dir. g. Bca Agr. București.

Modroiu I., preot, Vama-Buzăului.

Moldovan I., ing. silvic, Zărnești.

Morgenstern I., avocat, București.

Munteanu Al., farmacist, București.

Munteanu P., avocat, Brașov.

Dr. Muțiu I., not. public, Sibiu.

Muzeul Naț. Secuiesc, Sf.-Gheorghe.

Navrea D., profesor, Brașov.

Dr. med. Oancea Const., Braşov.
Dr. Olariu Tit, avocat, Făget.
Dr. Oniţiu, I., avocat, Sebeş.
Oţoiu A., adm. del. B-ca Naş., Bucureşti.
Dr. Pop., fost subsecr. de Stat, A.-Iulia.
Pr. Popa I., profesor, Braşov.
Popa Lisseanu Gh., insp. gen. şc. p., Buc.
Popa T., căpitan, Braşov.
Popp G. Caius, proprietar, Bucureşti.
Dr. Precup Nic., avocat, Braşov.
Primăria comunei Baciui.
Puşcariu I., învăţător, Braşov.
Dr. Roman V., avocat, Braşov.
Şcoala primară de Stat, Baciui.
Şomlea Mih., farmacist, Cluj.
Dr. Ştefan U., med. pr. al mun. Braşov.
Stinghe I., propr. libr. Minerva, Braşov.
Dr. med. Stoian Aurel, Bran.
Stoichiţa O., fost deputat, Braşov.
Dr. Sturza I., med. pr. al mun. Sibiu.
Suciu Iuliu, avocat, Braşov.
Dr. Tecău D., adv., deputat, Alba-Iulia.
Triteanu Lucian, episcop, Roman.

Până la 1 Martie 1935.

Primăriile comunelor: Codlea, Cristian,
Crizbav, Feldioara, Hălchiu, Intor-
sura-Buzăului, Măieruş, Poiana-Mă-
rului, Satulung, Teliu, Vulcan.

Până la 1 Mai 1935.

Direcţ. lic. „Regina Maria“, Cluj.
Literat V., profesor, Făgăraş.

Am mai primit din restanţe dela domnii:

Jiga M., dir. de bancă, Făgăraş	întreaga restanţă.
Micu I., preot, Cristian	
Maier Gh., dir. de bancă, Reghin	” Lei ” 100.—
Dr. Popescu I., primar, Reghin	” 100.—
Căp. Scărneciu V., Braşov	” 200.—
Dr. Truţia E., notar public, Reghin	” 270.—

Confirmarea primirii sumelor sosite după 14 Dec. se va face în nr. viitor.

Intrebare adresată domnilor de mai jos :

Ce calificativ daţi dv. intelectualului care se respectă şi cere să fie respectat, dar care, abuzând de încrederea şi buna-credinţă a deaproapelui său, primeşte şi reţine timp îndelungat o revistă românească susţinută cu grele jertfe, iar când i se cere costul —

Moşoiu I., dir. lic. „A. Şaguna“, Braşov.
Popescu-Bogdan Maria, dir. de Şc.
norm. î. p., Braşov.

Până la 1 Iulie 1935.

Dr. med. Coţoiu Romuald, Săvârşin.
Giuglea Gh., prof. univ., Cluj
Pop Gh., inginer, Braşov.

Până la 1 Nov. 1935.

Dr. Rusu D., preş. de trib., Tg.-Mureş.

Până la 31 Dec. 1935.

Biblioteca lic. „A. Şaguna“, Braşov.
Ing. Bohăţiel Leo, Cluj.
Casina Română, Braşov.
Dr. Gârbacea I., prof. Acad. Com., Cluj.
Dr. Lemenyi-Vasilie Nora, Cluj.
Dr. Nicolau Şt., prof. univ., Bucureşti.
Nistor Virgil, cons. arhiep., Sibiu.
Popa Gh., insp.-şef şcolar, Cluj.
Popescu C., ing. insp. C.F.R., Braşov.
Socaciu E., secr. gen. al mun. Braşov.
Dr. Vecerdean, cons. on. C. de Cas., Sibiu
Zernovean N., dir. Soc. „Petroşani“,
Bucureşti.

Până la 1 Maiu 1936.

Dr. med. Popa I., deputat, Sf.-Gheorghe

Până la 1 Iulie 1936.

Peteu I., fabricant, Braşov.

fiindcă revista nu se tipărește cu bani găsiți în drum — sau refuză net achitarea sau se face n'aude nu-vede la scrisorile ce i se trimit, deși în pag. 2 a rev. se subliniază avizul: **Oricine reține vre-un număr, se consideră abonat?**

Intrebarea aceasta ne permitem să V'o adresăm deocamdată dvoastră, apărători ai dreptății, ca din tăcerea sau răspunsul ce-l vom primi să tragem concluziile cari se impun.

Dr. Cușuta I., avocat, Sebeș (Alba). Dr. Mihaș Nic., av. Băița (Huned.)
Dr. Holom Ilarie „ Dumbrăveni. Dr. Pop Tr., prof. de drept la Univ.
Dr. Moldovan I. „ Beclean (Someș) din Cluj.
Dr. Pavelea Oct. „ „ „ Dr. Scridon Leon av. Bistrița.
Dr. Popa Ilie „ Sighișoara Dr. Sulică Dum. „ Ilia (Huned.)
Dr. Munteanu Zah., „ Alba-Iulia Dr. Velican E. „ Alba-Iulia

(Vom continua cu întrebarea, la care așteptăm răspuns și dela alți binevoitori).

Administrația revistei.

Rugăm pe on. prieteni ca în viitor să nu ne mai recomande spre a li se trimită revista decât cunoscuți pentru care iau ei și garanția. Prea am fost înșelați, fără rușine, de unii recomandați ca „abonați in spe“. Când își exprimă cineva dorința de abonare, să fie și încasat.

*

Emoționantul studiu al d-lui **Alex. Ceușianu**: „Vremuri de osândă“, împreună cu „Cronica evenimentelor din 1848—49“ a protopopului Șt. Branea din Măierău, publicate în „Țara Bârsei“, au apărut și în volum. Prețul unui exemplar Lei 30. În București se găsește de vânzare la libr. Pavel Suru și „Cultura Poporului“ (Bd. Acad. 2). În Ardeal, la autor, Reghin, (jud. Mureș). E o lucrare care ar trebui cunoscută de fiecare Român, mai ales azi, când urmașii lui Berzenczei, toți *eckhardtii*, își iau la purtare, în toate areopagele mondiale, nasul tradiției și superiorității civilizației: lor „milenare“.

E R A T Ă

În *Cronica* lui Șt. Branea se va citi pretutindenea în loc de Maierău Măierău.

În nr. trecut, în pg. 568 rândul 15 se va ceti: pogori

„ „ 576 „ 14 „ „ „ : observații
„ „ 577 „ 13 „ „ „ : apărare
„ „ 579 „ 8 „ „ „ : strategic
„ „ 586 „ 6 „ „ „ : În articolul <i>prim</i>
„ „ 591 „ 8 „ „ „ : Proză (<i>nu</i> Poezii)
„ „ „ „ 23 „ „ „ : Gh. Giuglea
„ „ 592 „ 11 „ „ „ : Lapedatu

Iar în *Cuprins* nu: *din* protop., ci *de* protop. Șt. Branea.

Numărul acesta a apărut la 19 XII. 1934.

Zacharia Tvis